

KÄÄNNÖSSUOMEN 20 VUOTTA

Katsaus tutkimusparadigmaan

Kristiina Jomppanen

Pro gradu -tutkielma

Turun yliopisto

Kieli- ja käännöstieteiden laitos

Saksan kieli, saksan kääntäminen ja tulkkaus

Toukokuu 2016

TURUN YLIOPISTO

Kieli- ja käännöstieteiden laitos / Humanistinen tiedekunta

JOMPPANEN, Kristiina: Käännössuomen 20 vuotta - Katsaus tutkimusparadigmaan

Tutkielma, 82 s., 4 liites., saksankielinen lyhennelmä 10 s.

Saksan kieli, saksan kääntäminen ja tulkkaus

Toukokuu 2016

Tässä tutkimuksessa keskitytään käännössuomeen omanlaisena kielivarianttinaan. Käännössuomen tutkimuksessa tutkitaan korpuslingvistiikan avulla niitä piirteitä, jotka erottavat sen alun perin suomeksi kirjoitetusta kielestä eli alkuperäissuomesta. Korpuslingvistinen käännöstutkimus pohjautuu Gideon Touryn alulle panemaan deskriptiiviseen käännöstutkimukseen ja Mona Bakerin ehdotukseen tutkia käännösten yleisiä piirteitä, käännösuniversaaleja, korpusavusteisesti. Suomessa käännössuomen merkittävin hanke oli Joensuun yliopiston tutkimushanke, jonka yhteydessä koottiin myös *Käännössuomen korpus*. Tämä korpus sisältää sekä käännössuomen että alkuperäissuomen tekstejä ja mahdollistaa näiden kahden kielimuodon vertailun. Tutkimushanke on innoittanut myös useita pro gradu -töitä Suomen yliopistoissa.

Tämän työn tarkoituksena on kartoittaa tähänastisen käännössuomen tutkimuksen kenttää ja tutkimustrendejä. Työn primäärimateriaalina ovat tutkimukset luokitellaan teorialähtöisten tutkimuskysymysten mukaan. Kyseessä on metatutkimuksellinen sisällönanalyysi eli kirjallisuuskatsaus. Aineistona tutkimuksessa on käännössuomesta laaditut väitöskirjat, pro gradu -työt ja joukko muita tutkimuksia. Aineistosta selvitettiin tutkitut käännösuniversaalit, käytettyjen korpusten piirteitä, korpusten lähdekielekset sekä tukea saaneet käännösuniversaalit.

Tutkimustulokset osoittivat, että käännösuniversaalien luokat ovat päällekkäisiä ja epäselviä. Tutkimushypoteesien ja -tulosten luokitteluun niihin on erittäin haastavaa. Universaaleja tutkittiin aineistossa suhteellisen tasaisesti. Epätyypillisten frekvenssien universaali sai eniten tukea, ja vähiten tukea sai yksinkertaistumisen universaali. Tutkimuksissa käytetyissä korpuksissa oli suuria eroja, ja lähdekielistä englanti oli selkeästi suosituin. Myös venäjä oli lähdekielenä paljon tutkittu. Suurista indoeurooppalaisista kielistä ruotsi, ranska ja espanja puuttuivat lähdekielistä kokonaan. Pro gradu -tutkimukset erosivat väitöskirja tutkimuksista ja muista tutkimuksista sekä tutkimusasetelmiltaan että korpuksiltaan. Niissä oli tutkittu kieltä laajemmin eri tekstilajeissa sekä koottu useammin omia korpuksia. Tutkimuksen pohjalta pystyttiin rakentamaan suppeahko kaunokirjallisen sekä institutionaalisen käännössuomen kuvaus.

Asiasanat: käännössuomi, käännösuniversaalit, korpuslingvistinen käännöstutkimus, kirjallisuuskatsaus, metatutkimus, Käännössuomen korpus

SISÄLLYS

1 JOHDANTO.....	1
2 TEOREETTINEN VIITEKEHYS KÄÄNNÖSSUOMEN TUTKIMUKSESSA.....	4
2.1 Kielitypologia ja Greenbergin universaalit.....	5
2.2 Polysysteemiteoria ja deskriptiivisen käännytutkimuksen synty.....	7
2.3 Käännytuniversaalien korpustutkimus.....	9
2.4 Käännytuniversaalit.....	13
2.4.1 Eksplisiittistyminen.....	14
2.4.2 Yksinkertaistuminen.....	15
2.4.3 Epätuypilliset frekvenssit sekä uniikkiainesten aliedustuminen.....	17
2.4.4 Lähdekielen interferenssi.....	19
2.4.5 Konventionaalistuminen.....	19
2.4.6 Käännytkielen ideologiatutkimus.....	20
2.5 Käännytssuomen korpustutkimus.....	21
2.6 Kääntäminen kommunikaatiotilanteena.....	22
2.7 Kokoavasti.....	23
3 SISÄLLÖNANALYYSI.....	26
3.2 Sisällön luokittelu: tutkimuskysymykset ja tutkimushypoteesit.....	26
3.3 Tutkimuksen eteneminen.....	30
3.3.1 Tutkimusmateriaalin valinta.....	30
3.3.2 Analyysin eteneminen.....	31
4 PRIMÄÄRIMATERIAALIN ESITTELY.....	33
4.1 Väitötutkimukset.....	35
4.2 Pro gradu -tutkimukset.....	37
4.3 <i>Käännytssuomeksi</i> -julkaisun tutkimukset.....	50
5 ANALYYSI & TULOKSET.....	56
5.1 Käännytssuomen tutkimusten luokittelu.....	56

5.1.1 Tutkimuskysymys 1	56
5.1.2 Tutkimuskysymys 2	58
5.1.3 Tutkimuskysymys 3	60
5.1.4 Tutkimuskysymys 4	66
5.1.5 Tutkimuskysymys 5	68
5.2 Käännösuomen kuvauksia	72
5.2.1 Kaunokirjallinen käännösuomi	72
5.2.2 Institutionaalinen käännösuomi	73
5.3 Kokoavasti tutkimuksen tuloksista	74
6 LOPPUSANAT	76
LÄHTEET	78
Aineistolähteet:	78
Kirjallisuuslähteet:	80

LIITTEET (1–3)

Luokittelulomake

Tutkimusten luokittelut tutkimuskysymyksittäin: taulukot 1-5

Deutsche Kurzfassung

1 JOHDANTO

Suomen kirjakieli on syntynyt alun alkujaan osana käännösprosessia monen muun kansalliskielen tavoin. Tämä kuuluisa käännösprosessi oli Mikael Agricolan kunnianhimoinen hanke suomentaa Uusi testamentti. Myös nykyisin merkittävä osa päivittäin lukemistamme teksteistä on käännöksiä aina rasvapurkin etiketistä lehtiartikkeleihin ja ulkomaalaisiin suosikkisarjoihimme. (Mauranen & Jantunen 2005: 7.) Emme aina käsitä kuinka runsaasti käännöksiä ympärillämme onkaan. Vaikkei käännöksistä välttämättä paistakaan lähdekieli selvästi läpi, on tosiasia, että elämme suomennosten keskellä, ja tämä erityinen käännösprosessin tuloksena syntynyt kielimuoto eroaa niin sanotusta alkuperäissuomesta eli alun perin suomen kielellä kirjoitetusta kielestä. Kun teksti syntyy käännösprosessin tuloksena, on kyseessä oma erityispiirteinen kielimuotonsa. Tätä kielimuotoa on alettu nimittää käännössuomeksi. Käännössuomen tutkimus etsii niitä piirteitä ja yleisiä taipumuksia, joita kääntäminen saa kielessä aikaan. Näitä piirteitä pyritään etsimään pääasiallisesti vertaamalla käännettyä sekä ei-käännettyä kieltä toisiinsa. Tavoitteena on kuvata mahdollisimman kattavasti käännöskieltä. Käytänkin näitä termejä koko työn läpi viittaamaan kahteen suomen kielen eri kielimuotoon sekä yleisemmin itse universaaliin ilmiöön.

Tämä käännössuomeksi kutsuttu kielimuoto on nostanut päätänsä Suomessa tutkimuksen kohteena viimeisen muutaman kymmenen vuoden aikana. Yksi tämän tutkimuksen synnyttämistä teoksista on Anna Maurasen ja Jarmo H. Jantusen (2005) toimittama *Käännössuomeksi - Tutkimuksia suomen kielestä*. Teoksessa esitellään Joensuun yliopiston (nyk. Itä-Suomen yliopisto) vuosina 1997–2002 toimineen tutkimushankkeen *Käännössuomi ja kääntämisen universaalit - tutkimus korpusaineistolla* tuloksia (Mauranen & Jantunen 2005: 7–8.) Tämä teos inspiroi minua kandidaatin työssäni, jossa käsitelin minä-pronominin yliesiintymistä kääntäjäopiskelijoiden käännöksissä käännössuomen piirteenä. Tutkimukseni kääntäjäopiskelijoiden käännöksistä ei kuitenkaan vastannut aiempia tutkimustuloksia. Lannistumisen sijaan kiinnostukseni aihetta kohtaan vain kasvoi. Pro gradu -tutkielma tarjoaakin puitteet syventyä aihepiiriin kandidaatin tutkielmaa perusteellisemmin.

Tässä pro gradu -tutkielmassani haluankin lähteä tutkimaan käännessuomen ilmiötä yleisemmin. Käännessuomi ja käännesskielen universaalihypoteesit ovat inspiroineet myös useita muita opiskelijoita, ja aiheesta on kirjoitettu viime vuosina useita opinnäytteitä. Kokoan olemassa olevat tutkimustulokset, ja luokittelen ne esittämällä niille tiettyjä kysymyksiä. Minua kiinnostaa toisaalta siis rakentaa olemassa olevista tuloksista yhtenäistä kuvausta käännessuomen ilmiölle, mutta toisaalta tarkastella, millaisena ilmiönä käännessuomi on ymmärretty, ja millaisilla tutkimuksilla, tutkimuskysymyksillä sekä aineistoilla on saatu minkäkin laisia tuloksia. Tavoitteenani on rakentaa tutkimustulosten pohjalta mahdollisimman kattava kuvaus käännessuomesta ilmiönä ja linkittää muutoin helposti yksittäisiksi jäävät tutkimukset toisiinsa. Tutkimukseni tarkoitus on kartoittaa, mitä tutkimuksessa on tapahtunut käännessuomen tutkimushankkeen jälkeen, siis ikään kuin nivoa yhteen viime vuosien työ. Toivon työni palvelevan käännessuomen tutkimusalan yleiskatsauksena ja yhteenvetona. Tämä tutkimus on siis metatutkimuksellinen sisällönanalyysi. Se on luonteeltaan laadullinen sekä deskriptiivinen, sillä tarkoituksena on kuvata tutkimuksessa esiintyviä ilmiöitä.

Käännessä tutkittaessa päädytään usein niiden oikeudellisuuden tai hyväksyttävyyden kommentoimiseen. Jos takaraivossamme on jokin oletus siitä, millaisia käännessen tulisi olla, on ei-arvottavaa tutkimusta lähes mahdotonta tehdä. Kääntäjät sekä käännessieteilijät ovat kuitenkin tunnetusti oikeakielisyydestä jopa intohimoisen tarkkoja, ja neutraalien lähtökohtien löytäminen tutkimukseen voi olla haastavaa. Uskon kuitenkin, että ainoa tie tieteelliseen tutkimukseen ja uusiin löytöihin on avoin, neutraali suhtautuminen. Tavoitteena ei siis ole esimerkiksi ensisijaisesti tehostaa kääntäjien kielenhuoltoa vaan kuvata kääntämisprosessin synnyttämiä yleisiä lainalaisuuksia suomen kielessä.

Esittelen ensin luvussa kaksi käännessuomen ja käännessuniversaalien teoreettisen viitekehyksen. Käsittelen myös näiden pohjalla vaikuttavia käännessieteen suuntauksia ja taustateorioita. Viimeiseksi käsittelen vielä hiukan kääntämistä omanlaisena kommunikatiivisena tilanteenaan. Kolmannessa luvussa esittelen tämän työn metodologisen pohjan eli metatutkimuksen, sisällönanalyysin sekä laadullisen tutkimuksen. Samassa luvussa esittelen myös tarkemmin tutkimuksen vaiheet sekä tutkimushypoteesit. Oman alalukunsa olen omistanut myös tutkimusmateriaalini luokitteluperusteille. Neljännessä luvussa esittelen tarkemmin tutkimukseni

primäärimateriaalin valintaperusteet sekä itse primäärimateriaalin. Primäärimateriaalin esittelylle on omistettu verrattain pitkä osio tässä tutkimuksessa, mutta se on työn informatiivisen ja tutkimusalaa kartoittavan funktion kannalta mielestäni perusteltua ja jopa välttämätöntä. Luvussa viisi esittelen analyysin sekä tutkimukseni tulokset, ja viimeisestä luvusta löytyvät loppusanat sekä pohdintaa tuloksista ja käännösuomesta yleisesti. Työn liitteinä ovat sisällönanalyysissä käyttämäni tutkimusten luokittelupohja, tarkat luokittelutaulukot kustakin tutkimuskysymyksestä sekä saksankielinen lyhennelmä. Tässä työssä mainitaan tutkimusasettelun vuoksi paljon erilaisia tutkimusten ja korpusten nimiä. Olen päättänyt hieman normaalista käytännöstä poiketen käyttää näissä kursiiivia merkintätapana. Tarkasteltua kielen ainesta tutkimuksessa ei juuri ole, joten kursiivi ikään kuin näin ollen vapautuu nimien merkitsemisessä käytettäväksi.

2 TEOREETTINEN VIITEKEHYS KÄÄNNÖSSUOMEN TUTKIMUKSESSA

Tässä osioissa esittelen käännoosuomen tutkimukselle tärkeät teoriat ja tutkimusmetodit. Aloitan teorian avaamisen kielitypologian universaaliajattelusta laajentaen sen käännöskielen universaalihypoteeseihin. Esittelen Mona Bakerin esittelemän korpuspohjaisen universaalitutkimuksen (1996), joka nimenomaan on käännöosuomenkin tutkimuksen perustana ja metodina. Esittelen myös Even-Zoharin polysysteemiteorian (1969, 1990), joka tiiviisti liittyy deskriptiivisen käännöstutkimuksen syntyyn. Tämän lisäksi käsittelen lyhyesti kääntämistä omanlaisena kommunikaatiotilanteenaan. Nämä näkökulmat ovat keskeisiä näkemyksessä, jonka mukaan käännökset ovat oma systeeminsä, omaleimainen kielivarianttinsa, ja tukevat ajatusta käännöskielen deskriptiivisestä tutkimuksesta. Esimerkiksi ekvivalenssi eri määritelmiseen ei ole tämän työn kannalta sinänsä kiinnostava käsite tai ilmiö, kun tarkastelussa keskitytään käännöosuomeen suhteessa alkuperäissuomeen eikä lähdekieleen. On kielimuodon kuvauksen kannalta epärelevanttia, onko käännöosuomi sisällöltään hyväksyttävä vai ei. Tämän lisäksi esittelen käännöosuomen tutkimuksen kannalta keskeiset käännösuniversaalit.

Terminä käännösuniversaali on ollut tutkimuksessa jokseenkin kiistanalainen. Universaali-termin rinnalla ja osittain päällekkäin sen kanssa on käytetty muun muassa normia, tendenssiä ja konventiota. Normi ja konventio eroavat kuitenkin universaaleista niiden sosiokulttuurisen ja aikakaussidonnaisen vaihtelunsa vuoksi (Eskola 2002: 45). Toury (1995) on myös ehdottanut universaalikäsitteen tilalle kääntämisen lainalaisuuksia (laws of translation). Hankaluuksia onkin välillä tuottanut ilmiön jaottelemisen normilähtöiseksi tai universaalihypoteesiksi. Normilähtöisyydellä tarkoitetaan tässä kohdin yleisiä ajatuksia siitä, millaista kääntämisen tulisi olla, ja universaalihypoteeseilla kuvauksia siitä, millaista kääntäminen ja millaisia käännökset todellisuudessa ovat. (Eskola 2002: 45.) Myös kääntämisen universaalitutkimus itsessään on saanut kritiikkiä muun muassa Tymoczkolta (1998). Hänen mukaansa universaalien päätelmien tekeminen on mahdotonta, sillä emme voi koskaan tutkia käännöksiä esimerkiksi kaikilta ajanjaksoilta tai kaikista kielistä. (Mauranen 2006: 93–100.) Mauranen (2006: 93–100) kuitenkin huomauttaa, etteivät universaalit aina ole absoluuttisia totuuksia, vaan niiden

pätemiseen voi olla ehtoja tai niissä voidaan tuoda esiin taipumuksia aukottomien lainalaisuuksien sijaan. Esittelen tähän liittyen tässä luvussa myös Greenbergin universaalijaottelun, johon sisältyy erilaisia universaalityyppejä yhden ainoan luonnonlakimaisesti pätevän universaalityypin sijaan.

Käännöskielen universaalien taipumusten selvittämisellä on tarkoitus luoda kattava kuvaus käännöskielestä. Kuten Outi Paloposki (2005: 29) kuitenkin muistuttaa, eivät esimerkiksi käännössuomi ja alkuperäissuomi ole toistensa polaarisia vastakohtia, vaan osasia suomen kielen monimuotoisessa järjestelmässä. Haluankin todeta, ettei tässä työssä käännössuomea tarkastella millään tavoin alempi arvoisena kuin alkuperäissuomea, eikä käännössuomen poikkeamia tarkastella virheellisinä. Ovathan monet käännöskielen piirteet sellaisia, joiden erityisyyttä emme edes tietäisi ilman korpuslingvistiikan apua, sillä ne ovat niin hienoisia, ettei tavallinen lukija pysty osoittamaan, että juuri ne kielenpiirteet eroavat alkuperäissuomesta.

2.1 Kielitypologia ja Greenbergin universaalit

Käännössuomen tutkimuksen yhtenä teoreettisena viitekehystenä on kielitypologiasta käännöstieteeseen omaksuttu universaalijaottelu. Kielitypologian tarkoituksena on määrittellä ja luokitella kieltä ja sen ilmiöitä verraten kieliä toisiinsa. Kielitypologia rakentaa tämän tarkoituksen saavuttaakseen eräänlaisia typologisia yleistyksiä, joita kutsutaan universaaleiksi. Näiden universaalien määrittäminen tapahtuu kielten välisellä vertailulla (cross-linguistic comparison). (Croft 2003: 1.) Niin sanotut Greenbergin universaalit ovat amerikkalaisen Joseph Greenbergin ehdotus joiksikin kielen yleisiksi lainalaisuuksiksi. Greenbergin työ pohjautuu 30 kielellä tehtyihin tutkimuksiin ja vertailuihin. (Greenberg 1961). Hänen mukaansa kielen universaalit ovat piirteitä ja tendenssejä, jotka jokainen kielenkäyttäjä jakaa. Ne ovat kiinteästi tekemisissä sekä kielen psykologisten periaatteiden että ihmiskulttuurin itsensä kanssa. (Greenberg 1961: XV.)

Universaalit voidaan jaotella fonologisiin, kieliopillisiin, syntaktisiin sekä symbolisiin universaaleihin riippuen siitä, mitä kielen osa-aluetta ne koskevat. Tätä kutsutaan loogiseksi jaotteluksi. (Greenberg 1961: XXI.) Toinen tapa luokitella universaaleja on

jaotella niitä niiden rakenteen mukaan. Esimerkki hyvin yksinkertaisesta universaalista on, että kaikissa kielissä on vokaaleja. Kaikki universaalit eivät kuitenkaan ole näin yleisiä vaan universaaleja on erityyppisiä. Tämän tyyppinen ja alla olevista esimerkeistä ensimmäinen universaali on niin kutsuttu rajoittamaton universaali (unrestricted universal). Toinen universaalityyppi on implikaationaaliset universaalit (universal implications), jotka kuvaavat kahden piirteen suhdetta. Toinen piirre siis edellyttää toisen esiintymistä tai estää sen. Edellytys ei välttämättä kuitenkaan ole vastavuoroinen, ja näin ollen suhdetta voidaan kuvata nuolella (esimerkki 2). Kolmas tyyppi on rajoitettu vastaavuus (restricted equivalence). Kyseessä ovat vastaavat piirteet, jotka ovat molemman suuntaisia, mutta eivät universaaleja kaikille kielille (esimerkki 3). Neljännen tyyppin muodostavat tilastolliset universaalit (statistical universals), jotka kuvaavat kahden piirteen todennäköistä yhteisesiintymistä kielessä. Osa näistä on hyvin lähellä universaalia, mutta nämä eivät päde aivan jokaisessa tapauksessa. Viidennen ja viimeisen tyyppin taas muodostavat tilastolliset korrelaatiot (statistical correlations). Tämän tyyppin piirteet ovat universaalien tyyppisiä, mutta ne kuvaavat tilastollista merkittävää todennäköisyyttä kahden piirteen välillä. (esimerkki 5) (Greenberg 1961: XVII-XXI).

Esimerkki 1: "Every language has at least two vowels."

Esimerkki 2: "If a language has a category of dual, it also has a category of plural but not necessarily vice versa. Dual → Plural."

Esimerkki 3: "If a language has a lateral click, it always has a dental click and vice versa."

Esimerkki 4: "The probability of a language having at least one nasal consonant is greater (...) than that it will lack nasal consonants."

Esimerkki 5: "Languages with gender distinctions in the second person singular are rarer than in the third person."

(Greenberg 1961: XIX-XXI)

Kielitypologian toinen tärkeä osa-alue on morfologinen typologia. Siinä pyritään kielen morfologian perusteella luokittelemaan kieliä. Morfologisen typologian avulla kielet voidaan jakaa analyyttisiin, synteettisiin sekä polysynteettisiin kieliin, tai pikemminkin osoittaa jana, jonka toisen pään muodostaa analyyttisyys ja toisen pään polysynteettisyys. Maailman kielet voidaan sitten sijoittaa janelle niiden rakenteensa mukaan. Termit ovat kuitenkin suhteellisia, eikä mikään kieli edusta täysin kaikilta osiltaan mitään näistä

tyypeistä. (Brown 2011: 487.) Tässäkin työssä puhutaan jonkin verran suomen kielen olevan synteettisempää rakenteiltaan kuin monen indoeurooppalaisen kielen. Lähtökohtanahan tietenkin on, että kaikilla maailman kielillä on mahdollista ilmaista samat asiat, mutta tavat siihen ovat eri kielissä erilaiset.

2.2 Polysysteemiteoria ja deskriptiivisen käännöstutkimuksen synty

Even-Zoharin (1969) kehittämä polysysteemiteoria on alun perin kirjallisuustieteen teoria ja sittemmin muodostunut myös yhdeksi käännöstieteen merkittävistä teorioista. Polysysteemiteoriassa kieli nähdään systeemien avoimena verkostona eli polysysteeminä (Even-Zohar 1990a: 11). Tässä polysysteemissä ei voida ajatella olevan vain yhtä keskustaa ja yhtä periferiaa. Systeemeillä on myös useita osasysteemejä. Esimerkiksi käännetyn kirjallisuuden systeemi on osa kirjallisuuden polysysteemiä. Muutokset polysysteemissä ovat mahdollisia ja jatkuvia. (Even-Zohar 1990a: 14–15.) Yksi kielen tai kirjallisuuden polysysteemi on osa isompaa kulttuurien polysysteemiä, jonka osaset vaikuttavat toisiinsa. Kaiken kaikkiaan kaikki systeemit muodostavat yhdessä megapolysysteemien. (Even-Zohar 1990a: 22–24.)

Näin ollen siis samalla lailla kun suomen kielelle käännetty kaunokirjallisuus on osa suomalaisen kirjallisuuden polysysteemiä, on käännösuomi osa suomen kielen polysysteemiä. Käännös on siis osa kohde-, ei lähdekielen polysysteemiä. Nimenomaan tämä ajatus on ollut uraa uurtava käännöstieteessä, ja osaltaan saanut fokuksen siirtymään käännöksiä tutkittaessa pelkästä lähdekielestä ja -tekstistä myös kohdekieleen ja -tekstiin. Käännösuomen tutkimuksessahan tarkastelussa voi olla, ja usein onkin, vain suomen kieli ja sen suhde muuhun kirjoitettuun suomen kieleen, ei käännöksen suhde lähdetekstiin. Mielestäni käännösuniversaalien tutkimus, ja tieteellinen tieto siitä, että käännetty kieli on erilaista, tukee polysysteemiteorian ajatusta kielen ja kirjallisuuden eri systeemeistä. Näin ollen luokittelu näihin systeemeihin ei synny vain ulkoisista tekijöistä eli siitä, miten teos on syntynyt (kääntämällä vai alkuperäiskielellä kirjoittamalla) vaan myös kielen sisäisistä eroista muihin kielen systeemeihin verrattuna. Even-Zohar huomauttaa myös, että käännöskirjallisuuden systeemi on aktiivinen eikä missään nimessä perifeerinen systeemi kirjallisuuden polysysteemissä (Even-Zohar 1990b: 46).

Deskriptiivisen käänöstutkimuksen isänä pidetään Gideon Tourya, joka polysysteemiteorian innoittama lähti kehittämään käänöstiedettä uudenaikaiseen suuntaan. Deskriptiivisen tutkimuksen on tarkoitus kuvata ja selittää empiirisiä havaintoja, mutta sen lisäksi deskriptiivisessä tutkimuksessa voidaan testata teoreettisen tutkimuksen hypoteeseja. Teoreettinen ja deskriptiivinen tutkimus kulkevat siis ideaalitulanteessa käsi kädessä toisiaan täydentäen. (Toury 1980: 80.) Touryn (1980: 35) mukaan huomion kiinnittäminen lähdetekstiin ja -kieleen saa aikaiseksi sen, että kääntämistä tutkitaan jo lähtökohtaisesti niin kuin se olisi lähdetekstin rekonstruktiota. Käsittelyssä onkin silloin ikään kuin potentiaalinen käänös, joka voisi tästä rekonstruktiosta optimaalisimmin syntyä. Näin ollen Toury toteaa, että lähdetekstiorientoituneet teoriat eivät ole päteviä lähtökohtia deskriptiiviselle käänösten tutkimukselle. (Toury 1980: 35).

Toury (1980) jalosti jo polysysteemiteoriassa esiteltyä normin käsitettä omassa tutkimuksessaan eteenpäin. Normilla tarkoitetaan siis tietyissä tilanteissa toistuvia ilmiöitä kääntämisessä, mutta säännönmukaisuudet suoranaisesti eivät ole normeja eivätkä normit aina säännönmukaisuuksia. (Eskola 2002: 44.) Toury (1989: 51–52) kuitenkin korostaa, että käänöstieteessä termiä normi ei tule luokitella negatiiviseksi tai positiiviseksi. Normi voi siis koskea kääntämisessä kaikkia ilmiöitä kääntäjän tietoisista toimista kielellisiin seikkoihin, eikä normilla ja hyväksyttävyydellä välttämättä ole toistensa kanssa tekemistä. Normia ei siis tässä yhteydessä tule sekoittaa arkielämän käsitykseen normista. Touryn normiajattelu onkin luonut pohjaa käänösuniversaaliajattelulle ja sen korpuslingvistiksellä tutkimukselle. Olen kuitenkin Eskolan (2002: 45) kanssa samaa mieltä siitä, ettei normin ja universaalien käsitettä tule sekoittaa keskenään, ja että käänösten piirteitä kuvaamaan tarvitsemme käsitteen, joka ei viittaa normilähtöisyyteen.

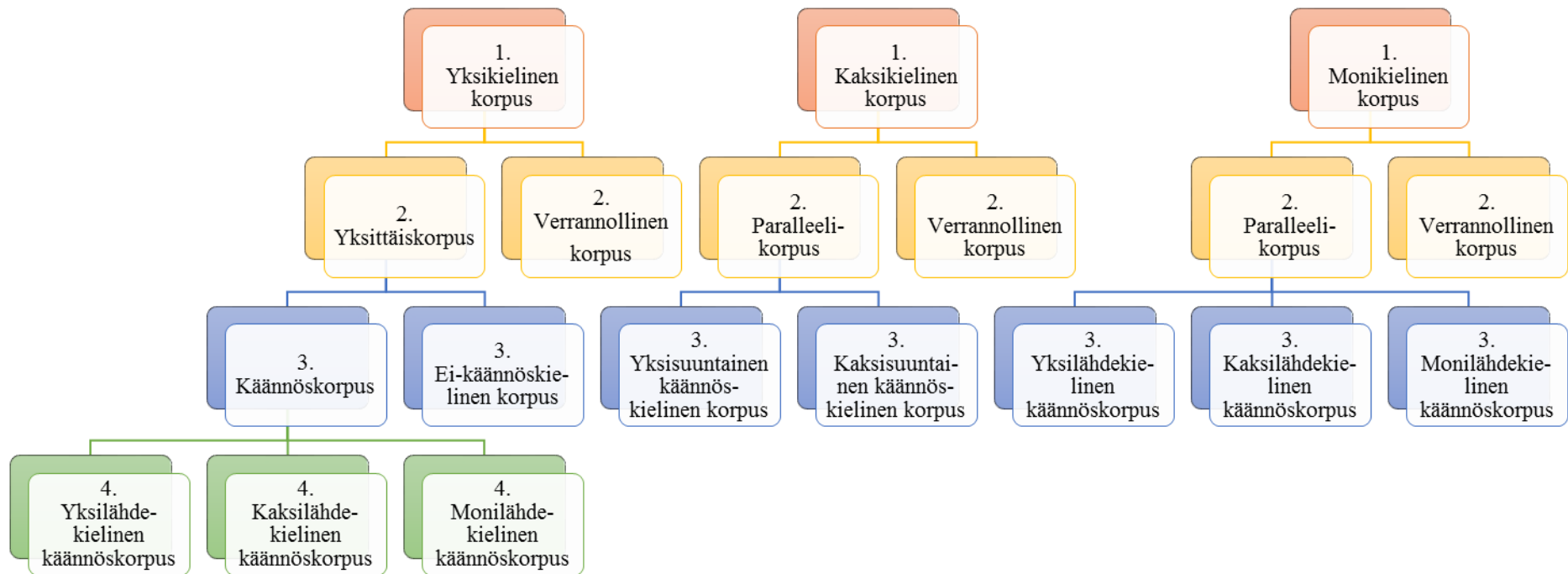
Käänössuomen tutkimus on vahvasti kohdetekstiin ja -kieleen keskittyvää. Useissa tutkimuksissa lähdeteksti ja jopa -kieli on voitu jättää huomiotta kokonaan. Näin ollen tutkija keskittyy käänökseen ja sen kieleen nimenomaan osana kohdekielen ja -kirjallisuuden systeemiä. Totta kai käänöksellä on aina kytkökset lähdetekstiinsä ja kieleensä, mutta ensisijaisesti se on osa kohdekieltä, ja sitä tarkastellaan sen osana. Tietysti pohtia voi hyväksyykö lukija aina käänöksen osaksi omaa kieltänsä, vai mieltääkö mahdollisten vieraannuttavien elementtien tai jopa virheellisten kielenpiirteiden vuoksi käänöksen osaksi jonkin toisen kuin oman kielensä systeemiä.

2.3 Käännösuniversaalien korpustutkimus

Korpuspohjaisen käännöstutkimuksen perimmäisenä tavoitteena on löytää toistuvia malleja (pattern), muodostaa hypoteeseja sekä testata niitä. Näin pyritään rakentamaan käännöstieteeseen kuvauksia kääntämisen lainalaisuuksista. (Laviosa 2013: 229–230.) Baker (1993) esitti ensimmäisenä ajatuksen käännöskielen tutkimisesta korpustutkimuksen menetelmin. Hänen mukaansa käännöskieli ansaitsee tulla tutkituksi omana ilmiönään, eikä ikuisesti lähdetekstin ja -kielen varjossa. Hän kritisoikin käännettyjen tekstien sivuuttamista toisarvoisina ja pääsemistä tarkasteluun vain ikään kuin lähdetekstin kautta. (Baker 1993: 233–235.) Bakerin mukaan käännöskielen universaalien piirteiden todentaminen muina kuin interferenssin tuotteina, on tärkeää käännöstieteen kehittymiseksi tieteenalana. Hän uskookin korpusmenetelmien mahdollistavan käännöskielen riittävän perinpohjaisen ja deskriptiivisen tutkimisen. Baker viittaa käännöskielen universaaleihin piirteisiin myös nimenomaan lähdekielestä johtumattomina piirteinä, jotka ovat käännösprosessin eivätkä interferenssin vaikutuksesta syntyneitä. (Baker 1993: 243–245). Tämä käsitys on jo muuttunut kuitenkin korpuslingvistisen käännöstutkimuksen kehityttyä, ja esimerkiksi interferenssiä pidetään yhtenä käännöskielen piirteenä.

Korpuslingvistiikka itsessään ei ole niinkään tutkimuskohde vaan tutkimuksen metodi. Korpuslingvistiikassa suuria tekstimassoja tutkitaan tietokoneavusteisesti. Tämä mahdollistaa ensinnäkin suurempien aineistojen tutkimisen, mutta myös sellaisten piirteiden löytämisen, joita ihmissilmä ei välttämättä sellaisenaan tekstistä poimisi esimerkiksi poikkeamana. Korpustutkimuksessa voidaan erottaa induktio sekä deduktio. Näitä kutsutaan korpusvetoiseksi sekä korpuspohjaiseksi tutkimukseksi. Ensimmäisessä lähdetään liikkeelle käytännön havainnoista, joista päädytään yleistyksiin, kun taas jälkimmäisessä tutkimus lähtee liikkeelle teoriasta, jota testataan korpusmenetelmin. Käännösuniversaalitutkimuksessa liikkeelle lähdetään hypoteeseista, joiden olemassaoloa testataan. (Eskola 2002: 23–36). Korpukseksi käännöstieteellisessä tutkimuksessa riittää jo esimerkiksi kahden teoksen, esimerkiksi lähdekielinen sekä kohdekielinen, muodostama korpus (Laviosa 2002: 33). Tämä eroaa suuresti muusta korpuslingvistisestä tutkimuksesta, jossa tekstimassat yleensä ovat hyvinkin suuria.

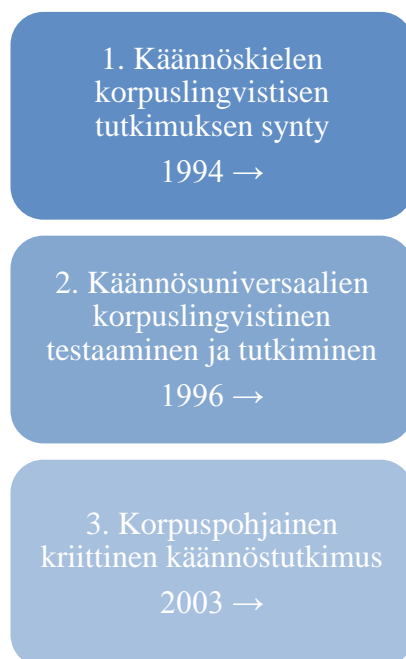
Korpuslingvistikissa käännettutkimuksessa voidaan korpuksia jaotella erilaisten ominaisuuksien mukaan. Laviosa (2002) on kuvannut käännettieteen korpuksien jaottelua nelitasoisesti. Jaottelu on hieman vaikeaselkoinen, mutta hyvin kattava. Ensimmäisellä tasolla korpuksia luokitellaan mukaan valittujen teosten kokonaisuuden mukaan, eli onko mukaan otettu tekstipätkiä, kokonaisia teoksia vai molempia. Synkronisen korpuksen tekstit ovat yhdeltä rajoitetulta ajanjaksolta ja diakronisen taas pidemmältä ajanjaksolta. Yleinen korpus sisältää yleiskielisiä tekstejä ja terminologinen taas erikoisalaspesifejä tekstejä. Korpuksia voidaan tietenkin myös luokitella sen mukaan, minkä kielisiä niiden tekstit ovat. Myös puhutut, kirjoitetut ja näitä molempia yhdistävät korpuksia voidaan jakaa omiin ryhmiinsä. Korpuksia voidaan myös koota yksi-, kaksi- tai monikielisesti riippuen sen sisältämien kielten määrästä. Toisella tasolla yksikieliset korpuksia lajitellaan sen mukaan, ovatko ne koostettu vain yhdestä massasta, yksikielisiä tekstejä vai verrannollisesti, eli sekä alkuperäiskielisistä sekä saman kielen käännetyistä teksteistä. Samalla lailla kaksi- ja monikieliset korpuksia voidaan jakaa paralleelikorpuksiin, eli korpuksiin, jotka sisältävät yhdenkielisiä tekstejä sekä niiden käännökset toisella kielellä, ja verrannollisiin korpuksiin, joista löytyy kahden kielen alkuperäistekstejä sekä niiden käännökset. Kolmannelle tasolla yksikieliset yksittäiskorpuksia voidaan jakaa käännöskielisiin sekä ei-käännöskielisiin korpuksiin, kaksikieliset paralleelikorpuksia yksi- ja kaksi suuntaisiin, sen mukaan onko lähdekielisiä tekstejä sekä niiden käännöksiä molemmista korpuksen kielistä. Monikieliset paralleelikorpuksia taas voidaan jakaa yksilähdekielisiin, kaksilähdekielisiin ja monilähdekielisiin korpuksiin. Neljännellä tasolla käännöskieliset korpuksia voidaan vielä jakaa yksi-, kaksi ja monilähdekielisiin. Tämän lisäksi voidaan vielä määrittellä monin lisätavoin millaisesta korpuksesta on kyse. (Laviosa 2002: 34–38.) Jaottelu on hyvin kattava, mutta jokseenkin vaikeaselkoinen. Kuviossa 1 olen esittänyt jaottelun nelitasoisena puudiagrammina:

Kuvio 1. Korpusjaottelu Laviosan (2002) mukaan.

Kuviossa olen esittänyt käännöstieteen korpusten jaottelu yksi-, kaksi- ja monikielisydestä eteenpäin. Muut ensimmäisellä jaottelutasolla esitellyt kuvauserusteet on jätetty kaavion ulkopuolelle. Ensimmäisen tason jälkeen jaottelu jakautuu alaspäin kulloisenkin vaihtoehdon mukaan rakentuen nelitasoiseksi kaavioksi.

Korpuslingvistisen käännöstutkimuksen voidaan katsoa käyneen läpi tähän mennessä kolme tutkimusparadigmaa. Tämä Laviosan (2003) esittämän jaottelun ensimmäinen vaihe on kaiken alku eli Bakerin (1993) esittämä ajatus käännöskielen tutkimuksesta korpuslingvistiikan menetelmin. Toinen vaihe taas käsittää itse käännösuniversaalien tutkimuksen korpusaineistoilla, jonka voidaan katsoa saaneen alkunsa Laviosa-Braithwaite'in (1996) väitöskirjasta. Nimenomaan tällä kaudella käynnissä oli Joensuun yliopiston *Käännössuomi ja kääntämisen universaalit. Tutkimus korpusaineistolla* -projekti. Kolmannen vaiheen muodostaa taas Laviosan (2003) omaksi tutkimusalueekseen nostama korpuspohjainen kriittinen käännöstutkimus. Suomessa tällaista tutkimusta on tehnyt Hannu Kemppanen väitöskirjassaan, jossa hän tutki käännösten tapaa ilmaista ideologiaa. (Kemppanen 2008: 2). Tässä pro gradu -työssä painopiste on nimenomaan tutkimusparadigman toisen kauden tutkimuksessa eli kääntämisen universaaleissa ja niiden kautta käännössuomessa ja siinä, millaista kielimuotoa se edustaa. Kakkosparadigman voidaan katsoa myös olevan edelleen käynnissä, vaikka kolmosparadigma onkin jo lähtenyt käyntiin.

Kuvio 2. Korpuslingvistisen käännöstutkimuksen tutkimusparadigmat Laviosan (2003) mukaan.

Mitä pidemmälle tutkimus on siis edennyt, sitä vahvemmin on päästy mitä-kysymyksestä miksi-kysymykseen. Onkin luonnollista, että ensin on tutkimuksessa selvitetty millaisia kielellisiä ilmiöitä käännösprosessi saa aikaan ja myöhemmin on siirrytty myös miettimään, miksi näin on tapahtunut. Käännöskielen universaalitutkimusta on kuitenkin tehty vasta verrattain vähän aikaa. Täytyy siis muistaa, että monia aspekteja on vielä tutkimatta ja useampien yksittäisten kielen piirteiden tutkimukselle on edelleen tarvetta. Kattavan kuvauksen laatiminen on suuri ja vuosia kestävä urakka.

2.4 Käännösuniversaalit

Käännösuniversaalit ovat ilmiönä olleet tutkimuksessa hyvin kiisteltyjä. Tutkijat tuntuvat käsittävän universaalien käsitteen hyvin eri tavoin. Ongelmalliseksi työni kannalta muodostuikin se, mitkä hypoteettiset universaalit valitsisin mukaan, ja miten luokitellisin ne. Esimerkiksi niin kutsuttu ekspansiivisuuden universaali sekä uniikkiainesten hypoteesi on nähty joko omina universaaleinaan tai osana epätyypillisten frekvenssien universaalia (esim. Jantunen 2004). En kuitenkaan itse jaottelisi ekspansiivisuutta epätyypillisten frekvenssien alaluokiksi ainakaan oman työni jaottelun kannalta ajateltuna. Vaikkakin voidaan katsoa, että kielen ekspansiivinen käyttö johtaa jonkin kieliaineksen epätyypilliseen, tässä kohdin siis liialliseen, käyttöön sekä uniikkiainesten aliedustuminen niiden liian vähäiseen käyttöön, on näiden kahden universaalien kohdalla tehty hyvin erityyppistä tutkimusta. Ekspansiivisuudella voidaan myös ymmärtää käännöksen selittävämpää (esimerkiksi kulttuuriset seikat) otetta. Yksinkertaistuminen puolestaan ei tarkoita aina kieliaineksen harvempaan esiintymistä vai voi viitata myös kieliopillisesti yksinkertaisempiin rakenteisiin. Ymmärrettävää kuitenkin on, että kielenpiirteiden sekä yli- että aliedustumista on usein tutkittu tai havaittu yhdessä samassa tutkimuksessa. Olenkin valinnut tässä työssä luokitella ne omiksi universaaleikseen.

Olen valinnut tähän työhön seuraavat universaalihypoteesit: ekspansiivisuus (explicitation), yksinkertaistuminen (simplification), konventionaalistuminen, epätyypilliset frekvenssit mukaan lukien ns. uniikkiainesten hypoteesin (unique items

hypothesis) sekä lähdekielen interferenssi (interference). Esittelen tässä luvussa kuitenkin lyhyesti kaikki kansainvälisessä tutkimuskirjallisuudessa esiintyvät käännösuniversaalihypoteesit sekä avainsana-analyysin menetelmällä tehtävän käännöskielen ideologiatutkimuksen, joka on hyvin erityyppistä tutkimusta käännöskielen universaalitutkimukseen verrattuna, mutta tutkii kuitenkin käännöskieltä korpuslingvistiikan menetelmin.

Chesterman (2004) jakaa käännösuniversaalit kahteen tyyppiin: S-universaaleihin (S-kirjain tulee termistä source language) ja T-universaaleihin (T-kirjain tulee termistä target language). S-universaalit ovat siis lähdetekstin ja kohdetekstin välisiä universaaleja. Niitä tutkittaessa ilmiö esiintyy nimenomaan näiden kahden välillä. Esimerkkeinä toimivat muun muassa kohdetekstin taipumus olla eksplisiittisempää kuin lähdetekstin (Blum-Kulka 1986). T-universaalit taas merkitsevät niitä piirteitä, jotka erottavat käännöksen saman kielen ei-käännöksestä. Tällaisia piirteitä ovat mahdollisesti muun muassa kielen uniikkiainesten aliedustuminen käännöksissä eli niin sanottu uniikkiainesten hypoteesi (Tirkkonen-Condit 2000). (Chesterman 2004 39–40.) Aina ero näiden kahden universaalityyppin välillä ei kuitenkaan ole yksiselitteinen. Esimerkiksi eksplisiittistymisen hypoteesin on todettu toteutuvan sekä S- että T-universaalina (Mauranen & Tiittula 2005). Myös se tekee termeistä ongelmalliset, että Chestermanin (2004: 43) mukaan Baker (1993) on ehdotuksessaan tutkia käännösuniversaaleja korpusmenetelmin viitannut käännösuniversaaleihin nimenomaan tarkoittaen T-universaaleja, mutta tutkimusta on kuitenkin tehty myös S-universaaleista.

2.4.1 Eksplisiittistyminen

Käsitteellä eksplisiittistyminen tarkoitetaan esimerkiksi kielen taipumusta esille panna informaatiota tai tekstin selittävyttä. Sitä on tutkittu kielen eri tasoilla leksikaalisesti, syntaktisesti sekä tekstuaalisesti (Mauranen 2006: 95). Eksplisiittistymisellä tarkoitetaan käännösten taipumusta selittää asioita eksplisiittisesti. Tätä voi esiintyä niin leksikaalisella, syntaktisella kuin ihan semanttisellakin tasolla. Kyseessä voi siis olla yksittäisen sanan suurempi esiintyminen tai kokonaisten selittävien tekstiosoiden lisääminen käännöksiin (Eskola 2002: 54).

Blum-Kulka (1986) on ensimmäisenä tutkinut käännosten koheesiota ja koherenssia ja todennut niiden olevan eksplisiittisempiä lähdeteksteihin verrattuna. Hän siis tarkasteli universaalia S-universaalina. Blum-Kulkan (1986: 19) mukaan kääntäminen vaatii kääntäjältä tekstin perinpohjaista prosessoimista. Tämänlainen tekstin tulkitseminen johtaa käännöksen liialliseen koheesion eksplisiittisyyteen. Tätä eksplisiittistymistä esiintyy käännöksissä kieliparista huolimatta, ja näin ollen Blum-Kulka toteaa ilmiön tukevan eksplisiittistymisen universaalihypoteesia. Hän käsittelee artikkelissaan useampia tutkimuksia, jotka tukevat huomiota (Halliday & Hasan, Woods jne.). Eksplisiittistymistä esiintyy niin kielinoppijoiden kuin ammattikäntäjienkin käännöksissä. (Blum-Kulka 1986: 19–21.) Blum-Kulka erottaa artikkelissaan eksplisiittistymisen koheesion sekä koherenssin tasolla. Koheesio kattaa kieliopilliset rakenteet, jotka ovat tutkittavissa kvantitatiivisesti. (Blum-Kulka 1986: 23.) Hän perustaa koheesion ja koherenssin siirtyminen ensinnäkin siihen oletukseen, että käännöksessä operoidaan tekstin tasolla yksittäisten sanojen ja lauseiden sijaan, ja toisekseen siihen, että kääntäminen on kommunikatiivinen tapahtuma. Näin ollen käännöksiä tulisikin Blum-Kulkan mukaan tutkia diskurssianalyysin viitekehyksessä. (Blum-Kulka 1986: 32.) Käännössuomen tutkimuksen näkisin keskittyneen nimenomaan koheesion lisääntymiseen eksplisiittistymisen ilmentymänä.

Eksplisiittistymisen universaalia käännössuomessa ovat tutkineet muun muassa Anna Mauranen ja Liisa Tiittula (2005) tutkimalla minä-pronominin esiintymistä saksasta ja englannista suomennetuissa teksteissä suhteessa alkuperäissuomeen. Mona Bakerin (1993) idean mukaan tätä tutkimusta ei kuitenkaan voitaisi laskea eksplisiittistymisuniversaalien alle. Tutkimuksessa selkeästi epäillään minä-pronominin yliesiintymisen johtuvan lähdekielen vaikutuksesta. Jos eksplisiittistymisen universaali halutaan nähdä nimenomaan tiukasti lähdekielen aiheuttamana, voitaisiin tämä käännöskielen piiriä nähdä myös lähdekielen interferenssin universaalien ilmentymänä.

2.4.2 Yksinkertaistuminen

Yksinkertaistumisen universaali puolestaan on saanut osakseen paljon kritiikkiä. Ensinnäkin jo termi yksinkertaistuminen on moniselkoinen. Ilmiönä yksinkertaistuminen

kielen tai tekstin yhdellä osa-alueella voi johtaa monimutkaistumiseen toisaalla. Termillä on myös viitattu eri ilmiöihin eri tutkijoiden toimesta. (Mauranen 2006: 95–96.) Yksinkertaistuminen voi olla yksinkertaisimmillaan numeerista, esimerkiksi että käänнос sisältää vähemmän sanoja, mutta myös kielen tasoon viittaavaa, esimerkiksi hyperonyymien suosimista tai parafrasien käyttöä (Eskola 2002: 52–53). Esimerkiksi Nevalinen on käyttänyt yksinkertaistumisen mittareina käännoskielen tutkimuksessa Bakerin (1995) ehdottamia keskimääräistä virkepituutta, sanastollista tiheyttä eli kieliopillisten ja leksikaalisten sanojen suhdetta sekä niin kutsuttua typen/token -suhdetta eli erilaisten sanojen suhteellista esiintymistä kaikkiin tekstin sanoihin verrattuna. Nevalainen toteaa, että samoja mittareita voidaan kuitenkin käyttää myös konventionaalistumisen universaalihypoteesin tutkimiseen. (Nevalainen 2005: 140.) Yksinkertaistumisen universaalihypoteesin suhde konventionaalistumisen universaalihypoteesiin ei siis ole ongelmaton. Kokonaisuudessaan yksinkertaistumisen universaali on hyvin hankala määritellä täysin tiukkarajaisesti.

Laviosa-Braithwaite (1996) havaitsi väitöstutkimuksessaan käännosien kielen olevan leksikaaliselta tiheydeltään väljempää eli leksikaalisten sanojen määrä suhteessa kieliopillisten sanojen määrään on vähäisempää. Käännoset myös suosivat kielen tavallisempia eli frekventimpiä sanavalintoja. Jantunen (2002: 187) ei taas löytänyt tukea yksinkertaistumishypoteesille väitöskirjatutkimuksessaan käännosuomen synonyymisten astemääritteiden käytössä. Se, että yksittäisten kielenainesten käytöstä ei löydy tukea jollekin universaalille, ei kuitenkaan kumoa koko universaalien mahdollista olemassaoloa. Se pikemminkin antaa meille tietoa niistä kielen osa-alueista, joilla yksinkertaistumisen universaali ei toteudu.

Kuten edellä todettiin, on käännosuomessa yksinkertaistumista tutkinut muun muassa Jantunen (2000, 2001, 2002) synonyymisten astemääritteiden kautta. Nevalainen (2005) on myös tutkinut yksinkertaistumisen universaalihypoteesia käännosuomessa, saanut sille tukea tutkimuksessaan. Nevalaisen tutkimuksen mukaan käännosuomi näyttää olevan sanastoltaan alkuperäissuomea köyhempää. Samansuuntaisia tuloksia on saatu myös muista kielistä (Laviosa-Braithwaite 1996, Pápai 2004). (Nevalainen 2005: 155–156.) Tukea universaalihypoteesi on saanut myös Tirkkonen-Conditin (2005) tutkimuksessa -kin-liitepartikkelin esiintymisestä käännos- sekä alkuperäissuomessa. Käännosuomessa kirjoittajakohtaiset -kin-partikkelin käyttömäärän erot ovat

tasaisempia kuin alkuperäis-suomessa (Tirkkonen-Condit 2005: 136). Kaiken kaikkiaan yksinkertaistumisen universaalihypoteesin tutkimustulokset käännös-suomessa ovat olleet ristiriitaisia. Nevalainen (2005: 156) huomauttaa, että tämä saattaa johtua esimerkiksi tutkimusten erilaisesta fokuosinnista tai metodeista.

2.4.3 Epätyypilliset frekvenssit sekä uniikkiainesten aliedustuminen

Käännösten epätyypilliset leksikaaliset, syntaktiset sekä tekstuaaliset frekvenssit suhteessa kohdekieleen ovat saaneet tutkimuksissa tukea. Poikkeamat ovat siis jonkin kielenaineksen ali- tai yliedustusta verrattaessa käännöstä alkuperäiskieliseen tekstiin. Eskola (2002: 8) huomauttaakin, että frekvenssipoikkeamien tutkimus on ollut hyvin normatiivista (muun muassa Papp 1981, House 1977). Universaalihypoteesin mukaan ilmiö on käännösten erityispiirre. Frekvenssipoikkeamia ei siis tarkastella virheellisinä, sillä tavoitteena on tarkastella kielen ilmiötä neutraaleista lähtökohdista. (Eskola 2002: 8.)

Käännösten epätyypillisiä esiintymätaajuuksia syntaksin tasolla käännös-suomessa on tutkinut Eskola (2002). Hänen väitöskirjassaan tarkastelussa olivat syntetisoivat rakenteet käännös- ja alkuperäis-suomessa. Esimerkiksi lauseenvastikkeita voidaan pitää suomen kielelle tyypillisenä synteettisenä kielenpiirteenä. Suomen kielessä saman syntaktisen informaation voi usein ilmaista vaihtoehtoisesti infiniittisellä tai finiittisellä rakenteella. Näin ollen hypoteesina yksinkertaistumisen universaaliin pohjatuen voidaan pitää sitä, että syntetisoivia, infiniittisiä rakenteita, esiintyy vähemmän käännös-suomessa alkuperäis-suomeen verrattuna. (Jantunen & Eskola 2002: 188.) Epätyypilliset frekvenssit käännöskielessä ovat siis ainakin tämän hetkisten tutkimusten valossa olleet vahvasti kytköksissä lähdekieleen, mutta lisää tutkimusta aiheesta kaivataan (Jantunen & Eskola 2002: 202.) Laviosa-Braithwaite (1996) on taas saanut universaalille tukea tutkimalla sanojen esiintymistäajuuksien eroja sekä frekventimpien sanojen käytön eroja käännöksissä ja alkuperäiskielellä kirjoitetuissa teksteissä (Eskola 2002: 59).

Liian laveasti muotoiltuna epätyypillisten frekvenssien universaali ei itsessään anna kovinkaan kattavaa kuvaa käännöskielestä. Erityisesti siis mielestäni tämän universaalin kohdalla on tärkeää viedä sen muotoilu astetta pidemmälle. Se, että käännöskielelle on

tyypillistä, että se sisältää joko alkuperäiskieltä enemmän tai vähemmän joitakin kieliainesta, ei vielä kerro meille paljoakaan käännöskielen luonteesta.

Eräänlainen epätyypillisten frekvenssien universaalien alatyypin tai spesifimmäksi kehitetty universaalihypoteesi onkin uniikkiainesten hypoteesi. Niin kutsuttu uniikkiainesten hypoteesi on Sonja Tirkkonen-Conditin (2002, 2004) määrittelemä universaali. Sen mukaan kohdekielelle tyypilliset uniikit ainekset aliedustuvat käännettäessä. Näillä aineksilla Tirkkonen-Condit tarkoittaa sellaisia kielen aineksia, joilla ei ole lähdekielellä ns. stimulusta, eli kielenainesta, joka ikään kuin herättäisi kääntäjän valitsemaan juuri tietyn kieliaineksen. Esimerkiksi suomen verbit ”ehtii” ja ”maltaa” sekä ”-kin” ovat englannin kieleen nähden suomen kielen uniikkiaineiksi, ja niiden esiintymistä käännösuomessa on tutkinut juuri Tirkkonen-Condit. Molempia kielenaineiksi esiintyy tutkimusten mukaan vähemmän käännösuomessa kuin alkuperäis-suomessa. (Tirkkonen-Condit 2005: 123–124.) Eskola (2002) on muotoillut hypoteesia oman väitöskirjatutkimuksensa pohjalta seuraavanlaisesti sisällyttäen siihen myös ylliedustumisen kuvauksen:

”Käännökset ovat taipuvaisia aliedustamaan kohdekielikohtaisia uniikkeja lingvistisiä aineksia ja ylliedustamaan sellaisia aineksia, joilla on lähdekielellä selkeä, yksiselitteinen ja frekventti vastine, joka toimii ikään kuin stimuluksena lähdetekstissä.” (Eskola 2002: 264.)

Uniikkiainesten aliedustumisessa on kyse siis tavallaan ”käänteisestä interferenssistä”. Tämä siis jos ymmärrämme interferenssin nimenomaan vieraiden tai epätyypillisten rakenteiden tai sanaston vuotamisena vieraasta kielestä käännöksiin. Jokin kieliaines ei tule valituksi käännösprosessissa, sillä sille ei löydy stimulusta lähdekielestä. Se ei siis ikään kuin nouse stimuluksen ansiosta yhtä herkästi kääntäjän mieleen, ja jää näin ollen puuttumaan käännöksistä. Tämän universaalien voidaan katsoa kuuluvan epätyypillisiin frekvensseihin sen yhtenä esiintymistyyppinä. Emme voi kuitenkaan tietenkään suoraan olettaa, että kaikki kielenainesten aliedustuminen käännöskielellä johtuisi uniikkiainesten hypoteesista. Osaa kieliaineksen aliedustumisesta onkin selitetty muun muassa yksinkertaistumisen sekä konventionaalistumisen universaalihypoteeseilla. Näistä esimerkkeinä ovat muun muassa aiemmin mainittu synonyymien vähentynyt käyttö sekä murteellisten ilmausten puuttuminen, joiden tilalla käännöksissä yliesiintyy muita kielenaineiksi.

2.4.4 Lähdekielen interferenssi

Lähtökohtaisesti käännöskielen universaalitutkimuksen oli tarkoitus poissulkea kohdekielen vaikutus ja keskittyä kääntämisen itsensä aiheuttamiin poikkeamiin tai erityispiirteisiin käännöksissä. Käännöskielen tutkimuksen edetessä interferenssin universaali sisällytettiin alun vastustelusta huolimatta kuitenkin tutkimukseen mukaan. Kuten Mauranen (2006: 97) toteaa, tuntuu ehkä aluksi itsestään selvältä, että käännökset sisältävät jonkin verran lähdekielen interferenssiä. On kuitenkin mielestäni perusteltua sisällyttää interferenssin universaali luokitteluun, sillä muutoin joutuisimme ikään kuin diskaamaan lähdekielestä ja sen rakenteista aiheutuvat käännöskielen erityispiirteet, vaikka ne selkeästi ovatkin osa käännöskieltä. Omana tavoitteenani onkin kartoittaa käännösuomen erityispiirteitä, ei pelkästään etsiä käännösprosessin aiheuttamia erityispiirteitä, joita ei voida jäljittää lähdekieleen. On kuitenkin haastavaa määritellä tyhjentävästi, johtuuko käännöskielen ilmiö lähdekielen interferenssistä, käännösprosessista vai kenties jostain aivan muusta.

Niin kuin käännösuniversaalien tutkimuksessa yleensäkin, on myös interferenssin universaali arvottomaton. Interferenssiä ei siis tarkastella epätoivottuna lähdetekstin vuotona kohdetekstin puolelle. Toury (1995: 276) esimerkiksi ei erottele positiivista tai negatiivista interferenssiä, sillä ne ovat molemmat aina väistämättä läsnä käännöksissä. Chesterman (1997) näkee interferenssin ja konventionaalistumisen universaalina olevan kytköksissä toisiinsa siten, että kääntäjä tuottaisi konventionaalisempaa tekstiä ikään kuin varoessaan interferenssiä kielenkäytössään (Eskola 2002: 59).

2.4.5 Konventionaalistuminen

Konventionaalistumisen, myös konservatiivistumisen (Baker 1996), normaalistumisen (Laviosa-Braithwaite 1996) tai standardisoitumisen (Toury 1995, Chesterman 1997), universaali taas nimensä mukaisesti tarkoittaa käännösten taipumusta olla konventionaalisempia suhteessa alkuperäiskielellä kirjoitettuihin teksteihin tai lähdetekstiin (Eskola 2002: 55). Universaalina onkin tarkasteltu sekä T- että S-universaalina, mikä on osittain johtanut eriäviin käsityksiin universaalista eri tutkijoiden kesken. Toury (1995) on käyttänyt ilmiöstä nimitystä ”law of growing standardization”.

Tutkimus on osoittanut, että kääntäjät suosivat yläkäsitteitä spesifimpien sanojen sijaan, välttelevät muun muassa murteellisia ilmaisuja sekä suosivat tavanomaisempia kielioppirakenteita käännoksissä. Kyse on kielen eräänlaisesta tasoittumisesta. (Mauranen 2006: 96). Universaalien kuvaus muistuttaa kovasti yksinkertaistumisen universaalien kuvausta. Osan piirteistä voidaankin katsoa ilmentävän kumpaakin hieman näkökulmasta riippuen. Osittain tästä syystä sekä ristiriitaisista tutkimustuloksista johtuen universaali on jokseenkin kiistelty.

2.4.6 Käännöskielen ideologiatutkimus

Tuoreimpana tutkimuskohteena korpuspohjaisessa käännösuomen tutkimuksessa voidaan pitää käännöskielen ideologiatutkimusta, jonka Laviosan (2003) erotti omaksi tutkimusalueekseen. Käännöskielen ideologiatutkimusta edustaa esimerkiksi Hannu Kemppasen väitöskirja alkuperäissuomeksi kirjoitetuista sekä venäjämästä suomennetuista historianteksteistä ja niiden tavoista ilmentää ideologiaa. (Laviosa 2013:233, Kemppanen 2005: 187.) Tämän kaltainen korpuspohjainen käännöskielen tutkimus ei siis edusta varsinaista universaalitutkimusta. Tutkimuksen fokus on nostettu yksittäisistä kielellisistä ilmiöistä siihen, mitä tietynlainen kieli saattaa edustaa: tässä tapauksessa käännöksen tapaan ilmentää ideologiaa (Kemppanen 2008: 1). Tutkimuksessa on käytetty metodina niin kutsuttua avainsana-analyysiä. Kemppasen väitöskirjassa (2008: 4) analyysi koostuu useista eri osista: ensinnäkin tutkimuksen korpuksista on nostettu esiin sellaisia sanoja, joiden frekvenssi on selkeästi tilastollisesti poikkeava kahden vertailussa olevan korpuksen välillä. Näitä sanoja on sitten ryhmitelty semanttisiin perustein ja esimerkiksi niiden kollokaatiota ja konkordansseja on tarkasteltu korpusohjelman avulla. Tämän lisäksi Kemppanen tarkasteli kolmen sanan sanajonoja, eli klustereita, sekä avainsanojen käyttöä niiden semanttisten roolien perusteella (niin kutsuttu aktanttianalyysi). (Kemppanen 2005: 191–193, 2008: 4).

Kemppasen tutkimus poikkeaa aiemmasta käännösuomen tutkimuksesta, sillä se ei tutki kääntämisen universaaleja vaan hyödyntää korpuslingvistiikkaa aivan uudenlaisen piirteiden valottamiseen. Kemppasen tutkimus onkin puhtaan kieli- ja käännöstieteellisen tutkimuksen sijaan yhdistelmä myös yhteiskuntatieteitä ja kriittistä diskurssianalyysiä. Olen omistanut sille oman lukunsa käännösuomen tutkimuksen esittelyssä, mutta se ei

varsinaisesti kuulu tämän tutkielman tarkasteluun. Olen näin ollen jättänyt primäärimateriaalini ulkopuolelle Kemppasen väitöskirjan lisäksi myös sen innoittamana syntyneen Savolan (2009) pro gradu -tutkielman. Niissä ei nimittäin tutkita sinänsä kieltä itseään vaan sitä mitä kieli ilmentää, tässä tapauksessa siis kielen tapaa ilmentää ideologiaa. Nämä tutkimukset osoittavat kuitenkin korpuslingvistiikan tarjoavan laajat mahdollisuudet hyvin erilaisenkin tutkimuksen tekemiseen. Vaikkakin käännöskielen korpustutkimus on lähtenyt liikkeelle universaalihypoteesista ja sen tutkimisesta, tarjoaa se paljon mahdollisuuksia muunlaisten piirteiden tutkimiseen, kunhan vain rohkeasti kokeillaan erilaisia metodeja ja tutkimuskohteita.

2.5 Käännössuomen korpustutkimus

Käännössuomen tutkimusta on pitkälti tehty Joensuun yliopiston (nykyisin Itä-Suomen yliopisto) *Käännössuomi ja kääntämisen universaalit - tutkimus korpusaineistoilla* -hanketta varten kootulla *Käännössuomen korpuksella*. Tämä kyseinen korpus on lajiltaan niin sanottu verrannollinen yksikielinen korpus eli se sisältää sekä käännössuomea että alkuperäissuomea, joista saatuja tuloksia tutkija voi tutkimuksessaan verrata toisiinsa. Korpukselta löytyy useita tekstilajeja sekä kymmenestä eri kielestä käännettyä käännössuomea, ja se käsittää yhteensä noin 10 miljoonaa sanaa. Lähdekielistä dominoivassa asemassa ovat indoeurooppalaiset kielet ja näistä suurimpina englanti ja venäjä. Indoeurooppalaisten kielten lisäksi mukana on käännöksiä unkarista sekä virosta. Suomennokset ovat ammattikäntäjien tekemiä sekä kaikki julkaistuja. Niitä siis ei ole erikseen teetetty tätä korpusta varten. (Mauranen 2004: 72–74)¹. Käännöskielen universaaleja on tutkittu suomen kielessä kiitettävän paljon. Suomi on suomalais-ugrilainen kieli, ja eroaa rakenteiltaan suuresti esimerkiksi paljon tutkituista indoeurooppalaisista kielistä. Tämä tekee osaltaan tutkimuksesta vielä arvokkaampaa. Joensuun yliopiston tutkimusprojekti on inspiroinut myös useita pro gradu -töitä, jotka esittelen primäärimateriaalina luvussa 4.

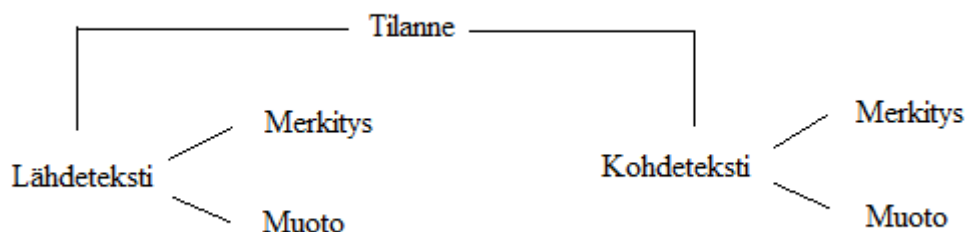
---

¹ Tarkemmin *Käännössuomen korpuksen* koostamisperusteista Mauranen (2000, 2004).

2.6 Kääntäminen kommunikaatiotilanteena

On varmastikin selvää, ettei kääntämistä ja alun perin jollakin kielellä kirjoittamista pidetä samanlaisina kommunikaatio- tai kielenkäyttötilanteina. Tutkimuksessa näiden kahden eroja on käsitelty verrattain vähän. Eskola (2002:5) esittelee väitöskirjassaan Van Doorslaerin (1995) käsitteet inventiosta ja imitaatiosta sekä Tirkkonen-Conditin (2000a, 2000b) käsitteet spontaanista kirjoittamisesta ja kääntämisestä. Bellin (1991) mukaan kääntäminen sisältää aina kaksi koodia, signaalia sekä sisältöä: kohde- ja lähdetekstin sekä -kielen. (Eskola 2002: 5). Millainen kommunikaatiotilanne kääntäminen sitten on? Kuinka se eroaa spontaanista kirjoittamisesta, ja kuinka vahvasti nimenomaan nämä erot vaikuttavat käännosten kieleen?

Kääntäminen on kaksitasoinen kommunikaatiotapahtuma (Reiß & Vermeer 1984: 41). Kääntämistä tilanteena ovat Reiß ja Vermeer kuvanneet seuraavalla kuviolla. Olen itse suomennanut kuvion termit tässä kuviossa.

lähdetekstin muoto sekä sisältö. Käännös ei siis synny itsenäisenä tekstinä. Toisaalta eiväthän kaikki alun perin tietyllä kielelläkään kirjoitetut tekstit synny itsenäisesti. Esimerkkinä tällaisista teksteistä ovat esimerkiksi tiivistelmät.

Frawley (1984: 168) on esittänyt ajatuksen käännöksestä ns. ”kolmantena koodina”. Käännös ei ole puhtaasti lähdekielen koodia eikä kohdekielen koodia vaan kolmas näiden kahden vuorovaikutuksesta syntynyt omanlaisensa koodijärjestelmä. Se syntyy nimenomaan kääntämisen tuloksena, ja se pitää sisällään molempien näiden koodit. Tämän vuoksi käännös ei siis ole puhtaasti osa kohdekielen koodia vaan oma itsenäinen koodinsa eli ”kolmas koodi”. (Frawley 1984: 168–169.)

Kääntämiseen kommunikaatiotilanteena ja sosiaalisena toimintana liittyy mielestäni olennaisesti myös käännöstraditio. Eskola (2002) mieltää käännöstraditioksi nimenomaan kieliparikohtaisen käännöstradition eli muun muassa lähdekielen sen hetkisen aseman sekä kääntämiseen liittyvät vallalla olevat asenteet ja normit. Eskolan mukaan käännöstraditio on vaikeasti lähestyttävä sekä sen konkreettisia ilmentymiä tekstissä on vaikea osoittaa. (Eskola 2002: 235.) Haluaisin kiinnittää huomion myös kääntämiseen eri aikakausina, vallalla olleisiin käännösteorioihin sekä kääntäjäkoulutuksen vaikutuksen. Nämä kaikki tekijät ohjailevat osaltaan kääntämistä kommunikaatiotilanteena.

Tietenkin kääntäminen voidaan nähdä kovin monimuotoisena ilmiönä, eikä kääntämistäkään ole vain yhdenlaista. Se on inhimillinen ja jopa luova prosessi, ja käännösten syntyyn vaikuttavat monen monet tekijät. Voimme kuvata kääntämistä kommunikaatiotilanteena, sitä miten se eroaa spontaanista kirjoittamisesta. Esimerkiksi Think Aloud -tutkimuksista huolimatta emme ainakaan vielä voi kuvata itse kääntämisprosessia tyhjentävästi ja sitä, mitä kääntäjän mielessä tarkalleen tapahtuu. Näemme siis kaikella varmuudella vain lähtökohdat ja lopputuloksen.

2.7 Kokoavasti

Käännössuomen tutkimuksissa tyypillisesti lähdekielenä (jos lähdekieli on huomioitu tutkimuksessa) ovat olleet indoeurooppalaiset kielet, muun muassa saksa (esim.

Mauranen & Tiittula 2005), englanti (Auvinen 2005) sekä venäjä (Mihailov 2005, Kemppanen 2008). Huomionarvoista onkin lähdekielten pieni variaatio tutkimuksissa. Muun muassa Savola (2009) on ihmetellyt esimerkiksi ruotsin kielen puuttuvan joukosta tyystin. Kaikki mainituista kielistä ovat suomen kieltä analyyttisempiä kielitypologisesti ajatellen. Tämä on myös näkynyt tutkimustuloksissa käännösuomen taipumuksena olla muodoltaan hivenen supisuomea analyyttisempää. Tarkastelenkin tutkimuksessani materiaaliksi valittujen käännösuomentutkimusten lähdekieliä, jos ne on ilmoitettu.

Kuten jo todettiin, on käännösuomen tutkimuksen trendi siirtynyt yksittäisistä kielen piirteistä laajempiin kokonaisuuksiin. Odotettavaa onkin, että tulevien vuosien aikana korpuslingvistiikkaa sovelletaan yhä laajemmin sekä monimuotoisemmin käännöstieteeseen. Käännöskielen tutkimus on hyvin palapelimaista yksittäisten kielenpiirteiden kautta tapahtuvaa universaalihypoteesien testaamista, ja tällaista testaamista tarvitaan runsaasti käännöskielen universaalien piirteiden kartoittamiseen. Toivoisin myös käännösuomen tutkimuksen päätyvän vahvemmin huomioiduksi fennistiikassa. Tällä hetkellä tutkimus on ollut hyvin käännöstiedepainotteista, vaikkakin mielestäni fennistiikan tutkimuksessa olisi tilaa ja kiinnostavia lähtökohtia käännösuomen kuvaukselle ja tutkimukselle.

Niin kuin moni tutkija onkin huomauttanut, on universaalijattelussa perustavanlaatuisia ongelmia. Käännösuniversaalien tutkimus ei välttämättä koskaan pysty täysin vastaamaan sille asetettuihin kysymyksiin. Myös universaalien luokittelussa on ongelmia ja osittaisia päällekkäisyyksiä. Toisaalta ehdotetut käännösuniversaalit ovat olleetkin alun alkujaan vain empiirisistä havainnoista syntyneitä hypoteeseja, joita on lähdetty testaamaan korpuslingvistiikan avulla. Tilaa uusille määrittelyehdotuksille siis ehdottomasti olisi, vaikka uusia määritelmiä vuosien saatossa onkin tehty.

Olen pyrkinyt tarkastelemaan tässä työssä tutkimuksia lähtökohtanani käännösuomi ja sen kuvaus ennemmin kuin universaalihypoteesien todentaminen. Pro gradu -työni aiheen huomioon ottaen on selvää, että kannatan käännöskielen universaalitutkimusta, ja uskon sen tuoneen ja tuovan käännöstieteeseen paljon hyödyllistä tietoa kääntämisen luonteesta ja käännöskielen käyttäytymisestä. Tutkimusmenetelmiä sekä -asetelmia on silti tietenkin aina syytä tarkastella kriittisesti, eikä kaikkia tuloksia voida suoraan yleistää. Olen kuitenkin myös sitä mieltä, että ilman yleistyksiä deskriptiivisen käännöstieteen

kehittäminen on mahdoton tehtävä. Tiede joutuu aina yleistämään jossain määrin. Olen päättänyt käyttämään tässä pro gradu -työssä termiä käännösuniversaali, vaikkakaan kaikki tutkijat eivät hyväksy termiä. Mielestäni on kuitenkin selkeää sekä perusteltua käyttää termiä universaali. Eri asia on kuitenkin sopivatko kaikki tehdyt tutkimukset universaalien käsitteeseen. Pidän myös Chestermanin jakoa S- ja T-universaaleihin perusteltuna, ja olen käyttänyt sitä työssäni. En usko, että käännösuniversaalit ovat vain T-tyyppin universaaleja, mutta lähtökohtaisesti pidän niitä käännöskielen kuvaukselle arvokkaampina. S-tyyppin universaalit taas tuovat lisää tietoa käännösprosessista itsestään.

Uskon myös käännösuniversaaliajattelun ainakin edesauttavan käännösuomen kielivariantin kuvauksen luomisessa. Toivon myös tutkimuksen kiinnostavan huomiota kääntämisen vaikutuksiin kohdekieleessä. Voivatko käännösuomen piirteet levittäytyä kielen muillekin alueille? Voiko esimerkiksi uniikkiainesten aliedustuminen johtaa pikkuhiljaa niiden hiljattaiseen katoamiseen kirjoitetusta suomen kielestä? Tämä pro gradu -työ tai aiemmat tutkimukset eivät tietenkään voi ennustaa tulevaa tai vastata tämän kaltaisiin kysymyksiin tyhjentävästi, mutta ne nostavat mielenkiintoisia huomioita pinnalle tulevaa tarkastelua varten.

3 SISÄLLÖNANALYYSI

Tämä pro gradu -työ on teoreettinen metatutkimus, jonka metodina on sisällönanalyysi sekä sisällön luokittelu. Luonteeltaan se on laadullista tutkimusta. Olen valinnut sisällönanalyysiin teoriaohjaavan analyysin, sillä mielestäni se tukee tutkimustarkoitusta tässä kohdin parhaiten. (Tuomi & Sarajärvi 2009: 91–99.) Teoreettinen lähdekirjallisuus ja primäärimateriaalimateriaali menevät kuitenkin tässä työssä jokseenkin päällekkäin, sillä primäärimateriaalini sisältää esimerkiksi käännoosuomesta laaditut väitöskirjat. Olisi ollut mielenvastaista jättää ne kummankaan ulkopuolelle. Ne ovat keskeinen osa käännoosuomen tutkimusperinnettä, ja siksi tärkeä osa teoriataustan kartoitusta. Samalla ne ovat tärkeä osa myös tämän työn primäärimateriaalia, sillä tavoitteena on rakentaa koko tutkimuskentän läpileikkaus. Liiallisen päällekkäisyyden ja toiston vuoksi rajasin kuitenkin analyysissä tarkasteltavat pro gradu -työt teoriataustan ulkopuolelle. Teoriakartoituksesta tuli mielestäni riittävän kattava myös ilman niiden sisällyttämistä. Tutkimustulokset tulevat esitellyksi analyysiosiossa eli ne eivät kuitenkaan millään lailla tule sivuutetuiksi.

Analyysini on teorialähtöinen, sillä olen valinnut luokittelukategoriat ja aineistosta tutkittavat seikat teoriataustan avulla. Teorialähtöisessä analyysissä teoriaa testataan analyysin avulla. (Tuomi & Sarajärvi 2009: 97–98.) Kategoriat on monessa analyysikysymyksessä määritelty etukäteen (esimerkiksi universaalityypit). Tutkimukseni siis sekä testaa käännoškielen universaalihypoteesin teoriaa käännoosuomesta saatujen tutkimustulosten perusteella että pyrkii myös luomaan kuvausta käännoosuomelle kielimuotona.

3.2 Sisällön luokittelu: tutkimuskysymykset ja tutkimushypoteesit

Halusin ottaa tutkielmaani käännoosuomen tutkimusta kokoavan osion, jossa yhdistelen kvantitatiivisen sekä kvalitatiivisen tutkimuksen piirteitä. Olen siis luokitellut käännoosuomen tutkimukset tutkitun käännoškielen universaalien, universaalityypin (T-vai S-universaali), lähdekielen, tutkimuksessa käytetyn korpuksen sekä sen mukaan, katsoiko tutkija tulosten tukevan käännoškielen universaalihypoteesia. Uskon tämän

luokittelun selventävän käännessuomen tutkimuksen tilaa sekä valottavan mahdollisia tutkimustrendejä entistä selkeämmin. Kokoamalla näinkin yksinkertaiset tiedot yhteen taulukkoon voidaan ehkä huomata, mitkä ovat olleet tutkimuksen trendejä, ja miltä osin tutkimus on jäänyt vähemmälle huomiolle. Olen pyrkinyt valitsemaan luokitteluperusteeni teoriaan pohjautuen ja sen mielenkiintoisia pulmakohdia haastaen. Uskon näiden kysymysten antavan kokonaisvaltaisen kuvan käännessuomen tutkimuksen tilasta. Kaikki kysymyksiin liittyvä teoria on tarkemmin esitelty tämän työn luvussa kaksi. Tutkimuskysymysten pohjalta olen myös muodostanut tutkimushypoteesit oletetuista tutkimustuloksista. Nämäkin pohjautuvat tutkimuskentän teoriaan sekä lähdekirjallisuuteen.

Esitän kaikille tutkimuksille seuraavat 5 tutkimuskysymystä:

- 1. Mitä käännessuniversaalia/käännessuniversaaleja tutkimus tarkastelee?**
- 2. Onko tarkasteltu universaali T- vai S-universaali?**
- 3. Millaista korpusta tutkimuksessa käytettiin?**
- 4. Mikä on tutkimuksen lähdekieli?**
- 5. a) Tukevatko tulokset käännesskielen universaalihypoteesia?
b) Mitä universaalihypoteesia?**

Ensimmäinen tutkimuskysymys kartoittaa tutkittujen käännessuniversaalien kenttää käännessuomen tutkimuksessa. Haastava kysymys tämän jaotteluperusteen kohdalla olikin, että jaanko tutkimukset universaaleihin tutkijoiden oman luokittelun mukaan vai arvioinko tutkimuksen universaalien oman luokitteluni pohjalta uudestaan. Joissain tapauksissa tutkimuksen voidaan totta kai katsoa tutkineen useampaa kuin yhtä universaalia, ja joissain tapauksissa jako ei välttämättä ole lainakaan yksinkertainen. Useissa tutkimuksissa oli myös useampi hypoteesi, jota testattiin ja näin ollen toisinaan myös useampi käännesskielen universaalihypoteesi.

Olen valinnut tähän luokitteluun viisi käännessuniversaalia käännessuomen teoreettiseen viitekehykseen pohjautuen. Nämä universaalit ovat eksplisiittistuminen, yksinkertaistuminen, epätyypilliset frekvenssit, lähdekielen interferenssi sekä konventionaalistuminen. Epätyypillisten frekvenssien universaaliin on laskettu mukaan

myös uniikkiainesten aliedustuminen. Universaalit on valittu ja tutkimustuloksia tulkittu teorialähtöisesti. Esittelen universaalit tarkemmin luvussa kaksi. Jokainen näistä universaaleista on laajasti tutkittu ja tukea saanut. Osa universaaleista on tietenkin myös kiisteltyjä. Kysymyksen tarkoituksena on kartoittaa käännessuomessa tutkittujen käännesskielen universaalien kenttää. Hypoteesinani on ensimmäiseen kysymykseen liittyen:

Hypoteesi 1. Tutkimus on keskittynyt tiettyjen käännesskielen universaalien ympärille.

Perustan hypoteesin siihen, että tukea saaneet universaalit olisivat pikku hiljaa saaneet myös enemmän ja enemmän jatkotutkimusta osakseen. Osa universaaleista on myös vaivattomampaa ja yksiselitteisempää tutkia.

Toinen tutkimuskysymys koskee Chestermanin jakoa T- ja S-universaaleihin. Jako on mielestäni kiinnostava, sillä ensinnäkin osa tutkijoista haluaisi tarkastella vain S-tyyppin universaaleja käännessuniversaaleina. Molempiahan olisi tutkimuksen ja käännessuniversaalien kannalta mielekästä tutkia. Oletan kuitenkin, että *Käännessuomi* -tutkimushankkeen innoittamana suurin osa tutkimuksista koskee nimenomaan T-universaaleja eli tutkimuksessa on tutkittu käännesskielen ja alkuperäiskielen välisiä eroavaisuuksia. S-universaalit eivät myöskään ole suoranaisesti välttämättä käännesssuomen kielimuodon kanssa tekemisissä. Näin ollen toinen hypoteesini on:

Hypoteesi 2. T-universaaleja on tutkittu enemmän.

Tutkimuksessa ratkaisevan tärkeää on tutkimusasettelun lisäksi tietenkin myös tutkimusmateriaali. Halusinkin kiinnittää huomiota myös käännesssuomen tutkimusten korpuksiin ja siihen, kuinka suuria eroja käytetyissä korpuksissa on eri tutkimusten välillä. Oletettavaa myös on, että suureen osaan tutkimuksista on käytetty nimenomaan käännesssuomen tutkimusta varten koottua *Käännesssuomen korpusta*. Tässä kohdin en ole enää uudestaan huomioinut tutkimusten lähdekieliä. Tarkastelin korpusten sanamäärällistä kokoa sekä sitä, että onko korpuksessa käytetty pelkästään jonkin erikoisalan tekstejä. Oletan kuitenkin, että tutkimusten aineistoissa on suuria eroja, sillä *Käännesssuomen korpuksestakin* on mahdollista käyttää vain sen osakorpuksia, eikä *Käännesssuomen korpus* kata kaikkia käännessettyjä tekstilajeja.

Hypoteesi 3. Tutkimusten korpuksissa on keskenään suuria eroja.

Tutkimusten korpusten lähdekielien kartoittaminen on mielenkiintoista, sillä käännössuomen tutkimusta on kritisoitu siitä, että indoeurooppalaiset lähdekielet ovat liian dominoivassa asemassa. Tuloksissa monilähdekielisiin aineistoihin on luettu myös kaksilähdekieliset aineistot, sillä tämän tutkimuksen kannalta merkitsevää ei ole onko lähdekieliä sellaisessa tilanteessa, jossa niitä on tutkimusaineistossa useampia, kaksi vai enemmän kuin kaksi. Lähtöoletuksenani oli, että mukana on lähinnä suuria indoeurooppalaisia kieliä. Neljäs tutkimuksen hypoteesi on:

Hypoteesi 4. Käännössuomen tutkimuksissa käännösten lähdekielistä suuret indoeurooppalaiset kielet ovat dominoivassa asemassa.

Monen tutkimuksen ydinkysymys on tietenkin, tukeeko tutkittu kielenpiirre käännöskielen universaalihypoteesia. Oletettavaa on, että suurempi osa tutkimuksista tukee jotain käännöskielen universaalihypoteesia kuin, että ei tue. Tämän oletuksen perustan sille pohjalle, että tutkimusta on tehty vuosien saatossa jatkuvasti lisää. Tutkimussuuntaus olisi mitä luultavimmin kuollut kasaan, ellei tutkimuksissa olisi saatu positiivisia omanlaisensa kielimuodon eli käännöskielen kuvausta tukevia tuloksia. Viides ja viimeinen tutkimushypoteesini on:

Hypoteesi 5. Käännöskielen universaalihypoteeseja tukevia tutkimustuloksia on enemmän kuin tuloksia, joissa käännöskielen universaalihypoteesi ei toteudu.

Tarkastelen myös luokitteluiden välisiä suhteita. Onko esimerkiksi mahdollisesti jonkun tietyn universaalien tutkimuksissa saatu käännöskielen universaalihypoteesille enemmän tukea kuin muitten universaalien tutkimuksessa? Tämän lisäksi olen omistanut oman luvun käännössuomen pienimuotoisen kuvauksen luomiselle tutkimustulosten pohjalta. Kyseessä on kuitenkin enemmän kokeilu soveltaa tutkimustuloksia tähän tarkoitukseen kuin aukoton kielimuodon kuvaus.

3.3 Tutkimuksen eteneminen

Kuten jo mainittu on tämä tutkimus teoriaohjaavaa sisällönanalyysiä ja sen pohjalta tehtyä sisällön luokittelua. Aloitin siis tutkimuksen tutustumalla teoriaan, ja nostamalla sieltä heränneitä kysymyksiä aineistolle esitettäväksi. Olen pohjannut kaikki luokittelukategoriat teoriaan, ja pidän niitä sekä mielenkiintoisina että perusteltuina käännessuomen tutkimusparadigman huomioon ottaen. Teoriataustan kartoittamisen jälkeen siirryin tutkimusmateriaalin valintaan. Analyysin työstämisen jälkeen purin tulokset taulukoihin, joita tulkitsen työn viidennessä luvussa.

3.3.1 Tutkimusmateriaalin valinta

Tutkimusmateriaalin rajaaminen ei ollut täysin ongelmaton. Lähtökohtaisesti halusin valita mukaan pro gradu -työt, sillä ne ovat uusinta käännessuomen tutkimusta, jota tällä hetkellä on ilmestynyt. Pääasiallisena kriteerinä primäärimateriaalin valinnassa on tutkimusten aihe. Niiden tulee olla käännessuomen tutkimuksia, joita tutkitaan käännessuniversaalihypoteesien pohjalta. Käännettyä suomen kieltä on tietenkin tutkittu monesta eri näkökulmasta, mutta tämän työn kannalta vain universaalihypoteesiin pohjautuvat tutkimukset ovat kiinnostavia.

Tutkimusmateriaalin valinnassa valitettavasti vastaan tulivat myös käytännön seikat. Käyttämieni pro gradu -töiden tulee olla sähköisesti saatavilla. Poikkeuksen tähän tekevät oman yliopistoni Turun yliopiston pro gradu -tutkielmat. Helsingin ja Tampereen yliopistojen kirjastoissa vierailin myös tutustumassa niihin töihin, jotka eivät olleet sähköisesti saatavilla. Tähän kuitenkin loppuivat henkilökohtaiset resurssini käydä tutustumassa muiden paikkakuntien kirjastojen valikoimiin. Joudun myös oman kielitaitoni takia rajaamaan pois muut kuin suomen, ruotsin, englannin ja saksan kieliset työt. Pohdin aluksi käyttäväni vain tutkimusten abstrakteja, mutta en koe niiden vastaavan riittävän kattavasti tutkimuskysymyksiin. Kielirajoituksen takia en myöskään oleta aineiston ulkopuolelle jäävän montaa työtä.

Etsin työt eri kirjastojen tietokannoista hakusanoilla ”käännessuomi”, ”käännessuome?”, ”käännesskieli”, ”käännesskiele?” sekä ”käännessuniversaali”. Etsin töitä myös asiasanoilla

”käännössuomi”, ”käännösuniversaali” sekä ”käännöskieli”. Käytin hakuihin Kansalliskirjaston julkaisuarkistoa Doriaa sekä yksittäisten yliopiston opinnäytetyö- sekä kirjastotietokantoja. Rajasin tutkimuksesta pois myös käännöskielen ideologiatutkimukset, sillä ne eivät itsessään käsittele käännöskieltä ja sen universaaleja vaan sitä, miten kieli ilmentää ideologiaa.

Suurimpia vaikeuksia tuotti kolmannen kategorian eli ns. ”muiden tutkimusten” valinta. Päädyin selkeyden ja helpon rajautuvuuden vuoksi käyttämään *Käännössuomeksi* -julkaisun artikkeleita. Mielestäni teos on monipuolinen kattaus käännössuomen tutkimuksia, ja tutkimuksia voidaan pitää luotettavina lähteeseen vedoten. En usko, että tämän rajauksen vuoksi tutkimukseni ulkopuolelle jäi suuria määriä tutkimuksia. Pääpaino työssäni on nimenomaan pro gradu -töiden kartoittamisessa, sillä ne usein valitettavasti jäävät pienemmälle huomiolle. Näistä tutkimuksista on luonnollisesti jätetty ulkopuolelle artikkelit, jotka käsittelevät väitöskirjoja, jotka tässä työssä on jo valittu omina kokonaisuuksinaan osaksi primäärimateriaalia. Näin vältetään tuplaedustus primäärimateriaalissa.

Primäärimateriaalin valinnassa ei ole arvotettu tutkimuksia. Tutkimuksia ja tuloksia olen tarkastellut kuitenkin kriittisesti, enkä vain suoraan kopioinut tuloksia analyysiä varten, vaan tulkitsin myös tuloksia tutkimusaineiston ja tutkimuskysymyksen asettelun mielessä pitäen. Joissakin töissä mielestäni oli puutteita, mutta en ole ottanut asiakseni tai asiantuntevuuteeni kuuluvaksi kommentoida niitä juurikaan. Tutkimukset on kuitenkin tehty tutkijoiden omista lähtökohdista eikä välttämättä, niin kuin oma mielenkiinnon kohteeni on, käännössuomen tutkimuksen ja kuvauksen lähtökohdista. Täytyy muistaa, että varsinkin pro gradu -tutkimuksia laaditaan usein valmistumisen takia eikä välttämättä niinkään juuri erityisesti tieteen edistämisen vuoksi. Motiivit työn valmiiksi saattamiseksi voivat ymmärrettävästi näin ollen olla monenlaiset.

3.3.2 Analyysin eteneminen

Tutkimukseni on siis tyypiltään luokittelevaa. Esittelemällä aineistolle kysymyksiä olen pyrkinyt luomaan erilaisia tyyppisiä ja jaotteluita tutkimustrendien paljastamiseksi. Tutkimuksen tarkoitus on siis kartoittaa eli tarkastella, mitä käännössuomen

tutkimuksessa on tapahtunut, etsiä mahdollisia uusia näkökulmia sekä kehittää hypoteeseja tutkimustulosten ja niiden keskinäisten suhteiden perusteella (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2007: 134).

Tein analyysiprosessia helpottamaan itselleni lomakkeen primäärimateriaalille esitettävistä kysymyksistä. Täytin lomakkeen jokaisen tutkimuksen kohdalla, ja lajittelin tulokset lomakkeiden avulla. Käyttämäni lomakepohja löytyy liitteistä. Erillisiä primäärimateriaalin pohjalta täytettyjä lomakkeita en ole lisännyt liitteisiin, sillä kaikki tutkimuksen tulokset ovat luettavissa liitteistä löytyvissä taulukoissa, joissa luettavissa on mihin luokkaan yksittäiset tutkimukset on luokiteltu. Etenin suorittamalla luokittelun tutkimus kerrallaan lomakkeen avulla. Lomakkeiden pohjalta kasasin tulokset yhteen lukuun 5. Tuloksissa käy ilmi kaikkien tutkimusten yksittäiset luokittelut. Luokitteluissa olen käyttänyt luvussa 4 selittämiäni lyhenteitä.

4 PRIMÄÄRIMATERIAALIN ESITTELY

Tässä luvussa esittelen tutkimusmateriaalin. Primäärimateriaalin esittelyn olen jaotellut tutkimustyyppin mukaan väitöskirjatutkimuksiin, pro gradu -tutkimuksiin ja muihin tutkimuksiin. Taulukossa 1 on esitetty kaikki tässä työssä tutkitut tutkimukset niiden valmistumisvuoden sekä tutkijan nimen mukaan. Alaluvuissa 4.1, 4.2 ja 4.3 kuvaan tarkemmin tutkimusten sisältöä. Olen esittänyt kaikista tutkimuksista tiivistetysti ja soveltuvilta osin niiden tutkimushypoteesit, mitä käänköskielen universaalihypoteesia tutkimuksessa on tutkittu, tutkimusmateriaalin sekä tulokset. Alla olevassa taulukossa ryhmien 1 ja 2 tutkimukset on esitetty ilmestymisjärjestyksessä ja ryhmän kolme aakkosjärjestyksessä, sillä ne ovat ilmestyneet luonnollisesti kaikki samana vuonna. Itse kuvauksessa pro gradu -työt on esitetty julkaisuyliopiston mukaan esitystavan selkeyden vuoksi.

1. Väitöstutkimukset	2. Pro gradu - tutkimukset ²	3. <i>Käänkösuomeksi</i> - julkaisun tutkimukset (kaikki 2005)
Jantunen (2004) Eskola (2002)	Ojala (2015) UTA Härme (2012) UTA Rajakari (2012) UH Rajasalo (2012) UTA Ulanto (2012) UTU Laine (2010) UTU Oinonen (2010) UTU Pitkänen (2010) UTA Teitto (2010) (UEF) Bogdanoff (2008) UTA Holopainen (2006) UTA Palomäki (2006) UTU Eskola (1997) UTA	Aronen Auvinen Mauranen & Tiittula Mihailov Nevalainen Puurtinen Tirkkonen-Condit

Taulukko 1. Primäärimateriaali

Työn myöhemmissä vaiheissa tutkimuksiin on viitattu lyhentein, jotka on muodostettu seuraavin periaattein. Lyhenteet on muodostettu tutkimuksen tyyppiin viittaavasta kirjaimesta (V = väitös, G = pro gradu, T = muu tutkimus), tutkijan sukunimen kahdesta

² UTU=Turun yliopisto, UEF=Itä-Suomen yliopisto, UTA=Tampereen yliopisto, UH = Helsingin yliopisto

ensimmäisestä kirjaimesta sekä numerosta, jolla viitataan tutkimuksen hypoteeseihin. Rajakari ja Rajasalo on lyhennetty toisistaan erottamisen vuoksi GRk ja GRs. Tutkielmassa, jossa tekijöitä on kaksi, viitataan tutkielmaan molempien tekijöiden sukunimien kahdella ensimmäisellä kirjaimella. Useissa tutkimuksissa myös on useampia hypoteeseja, siksi numerolla viitataan hypoteeseihin. Esimerkiksi lyhenne VJa1 viittaa Jantusen väitöskirjan ensimmäiseen hypoteesiin. Hypoteesit löytyvät numeroituna alaluvuissa 4.1, 4.2 ja 4.3 primäärimateriaalin esittelystä alkuperäisessä muodossaan esitettyinä. Hypoteesien numeroimista on käytetty analyysissä vain sellaisissa kysymyksissä, joissa materiaalin hypoteesit eroavat toisistaan esimerkiksi tutkitun käännösuniversaalin kohdalla tai esimerkiksi sellaisissa tilanteissa, joissa tutkimuksen eri hypoteeseja on tutkittu erilaisten korpusten avulla. Tutkimuskysymyksissä, joissa yksittäisellä hypoteesin asettelulla ei ollut merkitystä, on primäärimateriaaliin viitattu ilman hypoteesinumeroa. Tällöin tulos koskee koko tutkimusta. Tämä tietenkin saa aikaan sen, että tulokset muodostuvat jokaisen kysymyksen kohdalla erikokoisista muuttujajoukoista, mutta luokittelun kannalta tämä oli mielestäni perusteltu tapa toimia. Tarkoituksena ei ole saada tarkkoja laskennallisia arvoja vaan ennemminkin tarjota laadullinen yleiskatsaus tutkimuksen kenttään. Myös sellaisissa tapauksissa, kun toinen tai osa hypoteeseista ei ole ollut tämän työn kannalta relevantteja, on sen poisjätto analyysistä mainittu materiaalin esittelyn kohdalla. Luokittelutaulukot löytyvät työn liitteistä. Tuloksissa on esitetty tulokset kaavioissa, joissa yksittäisiä tutkimuksia ei näy.

Osa primäärimateriaalista on käytetty tässä työssä myös lähdekirjallisuutena. Tutkimustraditio on vasta verrattain nuori ja tutkimuksia alalta on suhteellisen vähän. Näin ollen ei olisi ollut mielekästä jättää esimerkiksi käännösuomen väitöskirjatutkimuksia lähdekirjallisuuden ulkopuolelle, mutta ei myöskään primäärimateriaalin ulkopuolelle, sillä pienehkö tutkimusmäärä tarjoaa mahdollisuuden kuvata tässä tutkimuksessa käytännössä koko käännösuomen tutkimuksen kenttä. Lähteissä aineistolähteet ja lähdekirjallisuus on esitetty erillään, ja jotkut teokset löytyvätkin siksi kahteen kertaan lähdeluettelosta selvyiden vuoksi.

Kaiken kaikkiaan primäärimateriaalin kuvaus on pyritty esittämään johdonmukaisesti ja selkeästi, kuitenkin pakottamatta tutkimuksia tämän työn tutkimuskysymysten muotteihin. Niin kuin jo mainittu, kuvaus on kirjoitettu soveltuvilta osin, ja poisjättöjä ja muita poikkeamia on kommentoitu kuvauksessa niiden esiintyessä. Olen kuitenkin

esitellyt tutkimuksia ja hypoteeseja, joita en ole voinut itse analyysiini sisällyttää. Tämä palvelee mielestäni kuitenkin työn tarkoitusta koota yhteen käännösuomen tutkimustietoa. En halunnut jättää kokonaan huomiotta tutkimuksia vain sen takia, etteivät ne sovi oman tutkimuskysymyksen asettelun muotteihini.

4.1 Väitöstutkimukset

Käännösuomea ja käännösuniversaaleja käsitteleviä väitöskirjatutkimuksia on tämän työn kirjoittamisajankohtaan mennessä ilmestynyt tietojeni mukaan yhteensä kolme: Jantunen (2004), Eskola (2002) ja Kemppanen (2008). Näistä tutkimuksista Kemppasen väitöskirja ei soveltunut tutkimukseni materiaaliksi tutkimusasetelman sekä näkökulman vuoksi (tarkemmin ks. luku 2.4.6).

Jantusen (2004) väitöskirja on nimeltään *Synonymia ja käännösuomi - korpusnäkökulma samamerkityksisyyden kontekstuaalisuuteen ja käännöskielen leksikaalisiin erityispiirteisiin*. Tutkimuksessa lähestytään synonymiaa kahdesta eri lähtökohdasta. Ensinnäkin Jantunen tutkii synonyymien esiintymistä tekstiympäristöissä, eli sitä voiko tekstiympäristöstä löytää piirteitä, joiden mukaan synonyymi on valittu. Tutkimuksen toinen osio on tämän pro gradu -työn kannalta relevantimpi. Siinä Jantunen tarkastelee käännösuomea verrattuna alkuperäissuomeen synonyymien kautta. Tutkimuskirjallisuudessa on oletettu, että käännöksissä synonyymien käyttö on suppeampaa kuin alkuperäiskielisissä teksteissä. Jantunen itsensä tekemä aiempi tutkimus ei kuitenkaan tue tätä oletusta (Jantunen 2001). Tässä tutkimuksessa Jantunen (2004: 1-3) tarkastelee synonyymien kontekstuaalisia ympäristöjä käännösuomessa sekä alkuperäissuomessa, ja sitä eroavatko ne toisistaan jotenkin, ja jos niin miten. Jantunen myös vertaa yhden lähdekielen käännöksiä yleisesti koko käännösuomen tuloksiin. Tämän työn kannalta kiinnostavia ovat Jantusen tutkimuksen kakkoshypoteesi sekä sen käännöskielen universaaleja koskevat sivuhypoteesit (analyysissa viitattu vain sivuhypoteeseihin):

Hypoteesi: ”Käännösuomen sanaston kontekstuaaliset profiilit poikkeavat alkuperäissuomesta tavattavista profiileista, eli käännösuomessa on sellaisia kontekstuaalisia valintoja, jotka ovat alkuperäissuomelle epätyypillisiä.

”Sivuhypoteesit:

1. Käännössuomesta on löydettävissä alkuperäissuomelle epätyypillisiä leksikaalisia ja kontekstuaalisia frekvenssejä (hypoteesi epätyypillisistä frekvensseistä).
2. Käännössuomen leksikon kontekstuaalinen valinta eivät [sic] ole yksinkertaistunutta (yksinkertaistumishypoteesi).
3. Synonyymien käyttö ei ole kaventunutta käännössuomessa (yksinkertaistumishypoteesi).
4. Käännössuomen leksikaalisiin profiileihin vaikuttaa käännösten lähdekieli eli yhdestä lähdekielestä käännetyn suomen kontekstuaaliset profiilit ovat erilaisia kuin käännössuomessa yleensä (hypoteesi lähdekielen vaikutuksesta).” (Jantunen 2004: 65.)

Jantunen (2004: 66–68) tutkimusaineisto on kaunokirjallinen ja koottu *Käännössuomen korpuksesta*. Se koostuu kolmesta osasta: käännössuomen monilähdekielisestä osakorpuksesta (noin 1 075 000 sanaa), käännössuomen englannista käännetystä osakorpuksesta (noin 795 000 sanaa) sekä alkuperäissuomen osakorpuksesta (noin 987 000 sanaa) (Jantunen 2004: 66–68). Epätyypillisten frekvenssien universaali sai molemmissa käännössuomen aineistoissa tukea. Myös epätyypillisiä leksikaalisia kombinaatioita esiintyi molemmissa osakorpuksissa. Yksinkertaistumisen hypoteesi taas ei saanut tukea astemääritteiden synonyymisyyden tutkimuksessa: synonyymien käyttö ei ollut kaventunutta. Yksittäisten astemääritteiden kohdalla kuitenkin havaittiin jonkin asteista kontekstuaalisten piirteiden yksinkertaistumista. Lähdekielen vaikutusta käännöksiin testattiin vertaamalla yksilähdekielisen osakorpuksen tuloksia monilähdekielisen korpuksesta tuloksiin. Tulokset osoittavat, että yksilähdekielisen aineiston tulokset eroavat huomattavasti ”keskimääräisestä” käännössuomesta. Tämä tukee universaalihypoteesia lähdekielen interferenssistä. (Jantunen 2004: 215–219.)

Eskolan (2002) väitöskirja *Syntetisoivat rakenteet käännössuomessa - suomennetun kaunokirjallisuuden ominaispiirteiden tarkastelua korpusmenetelmillä* keskittyy nimensä mukaisesti suomen kielen rakenteisiin. Eskola (2002: 15) analysoi tutkimuksessaan suomennettujen sekä alkuperäissuomeksi kirjoitettujen kaunokirjallisten tekstien eroja syntaksin tasolla. Analyysissa tarkastellaan kuutta suomen kielen syntetisoivaa rakennetta: referatiivi-, temporaali- sekä finaalarakenteet, pitkät partisiippiattribuuttirakenteet, agenttipartisiipit sekä lauseenvastikemaiset komitatiivit. Nämä rakenteet Eskola on valinnut, sillä ne ovat suomen kielessä yleensä korvattavissa analyytisemmällä finiittimuotoisella parafrasilla.

Eskolan hypoteesit ovat:

1. ”’Tiivistyminen’
Jos syntaktisesti taloudellinen ilmaisukeino on kohdekielen systeemissä mahdollinen, se on taipuvainen yliedustumaan käänöksissä eräänlaisena syntaktisena käänösstrategiana.
2. ’Vähäinen vaihtelu’
Käänökset ovat taipuvaisia suurempaan homogeenisyyteen kuin alkukieliset tekstit. Tämän ilmenee a) tyypillisimpien muotojen suosimisena marginaalisten kustannuksella b) alhaisempaa sanastollisena rikkautena sekä c) alhaisempaa yksilöllisenä vaihteluna alkukielisiin teksteihin verrattuna.” (Eskola 2002: 81–83.)

Tutkimuksen aineisto on kaunokirjallinen. Se on *Käännössuomen korpuksesta* koottu *Kaunokirjallinen verrannollinen korpus*, joka kattaa yhteensä 1 894 415 sanaa. Käänöstekstit on jaoteltu lähdekielen mukaan englannista ja venäjämästä käännettyyn kaunokirjallisuuteen. Tutkimus keskittyy yksinkertaistumisen (hypoteesit 1 ja 2) ja epätyypillisten frekvenssien universaaleihin (hypoteesi 1). (Eskola 2002: 15, 88.) Eskolan (2002: 256–257) työn kumpikaan hypoteesi ei saanut tukea analyysissä. Tulokset tiivistymisestä sekä vähäisemmästä vaihtelusta olivat kielipiirrekohtaisesti hyvinkin vaihtelevia. Tämän Eskola tulkitsi tukevan käänöskielen universaalihypoteesia epätyypillisistä frekvensseistä. Suomennokset olivat nimittäin frekvenssieroiltaan selvästi alkuperäissuomesta poikkeavia. Eskolan mukaan epätyypilliset frekvenssit kuuluvat käänössuomeen lähdekielestä riippumatta, mutta kuitenkin joitakin kieliparikohtaisiakin lainalaisuuksia löytyy. Tällaisia tapauksia esiintyy, kun lähdekielestä löytyy selkeä vastine jollekin kohdekielen ainekselle.

4.2 Pro gradu -tutkimukset

Tässä kappaleessa esittelen käänössuomesta ja/tai käänöskielen universaalihypoteeseista tehdyt pro gradu -tutkimukset. Esittelen ne yliopistoittain.

Turun yliopistossa on tähän mennessä valmistunut neljä käänössuomea käsittelevää pro gradu -tutkimusta. Aikajärjestyksessä uusimmasta lähtien ne ovat Mirka Ulannon (2012) *”Ei vain parempi, vaan paras.” - Komparaatio käänössuomessa*, Miika Laineen (2010) *Eksplisiittistyminen käänössuomessa. Mitä astemääritteiden frekvenssit kertovat suomennosten erityispiirteistä?*, Terhi Oinosen (2010) *Demonstratiivipronominit määräisenä artikkelina ja eksplisiittistyminen alkuperäissuomessa ja käänössuomessa:*

korpuspohjainen tutkimus ja Susanna Palomäen (2008) Käännössuomi ja käännöskielen universaalihypoteesin toteutuminen käännössuomessa.

Ulanto (2012) tutki pro gradu -työssään komparatiivin vertailukohtien ilmaisua käännössuomessa sekä alkuperäissuomessa. Hypoteesina on, että komparatiivin vertailukohtien ilmoittamisen rajaamista koskevia normeja rikotaan käännössuomessa, sillä indoeurooppalaisissa kielissä komparatiivin vertailukohtaa ei korosteta (Ulanto 2012: 1). Tutkimuksen perustana olevat komparaation normit suomen kielessä ovat peräisin preskriptiivisistä kieliopeista. Näitä normeja ovat muun muassa se, että komparaatiota tulisi suomen kielessä käyttää nimenomaan vertailuun. (Ulanto 2012: 22–23.) Tutkimuksen toisilleen vaihtoehtoiset hypoteesit ovat:

1. ”Käännössuomen korpuksessa on ilmoitettu komparatiivin vertailukohta useammin kuin supisuomen korpuksessa.”

Tai

2. ”Kummassakin korpuksessa komparatiivin vertailukohta on ilmaistu suunnilleen yhtä usein, mutta vertailukohtien ilmoittamistavat ovat keskenään erilaiset.” (Ulanto 2012: 34–35.)

Ensimmäisen hypoteeseista perustuu konventionaalistumisen universaalihypoteesiin, josta Ulanto on käyttänyt nimitystä normaalistumishypoteesi. Hypoteesi nojaa siihen oletukseen, että kääntäjät olisivat kielenhuoltosäännöistä tietoisempia, ja näin ollen kirjoittaisivat paremmin normeja noudattavaa tekstiä. Ensimmäisen hypoteesin voidaan katsoa koskevan myös yksinkertaistumisen hypoteesia ja interferenssin hypoteesia, sillä englannissa komparatiivin vertailukohtaan voi jättää ilmaisematta. Toinen hypoteesi, joka on täysin päinvastainen kuin ensimmäinen hypoteesi, perustuu uniikkiainesten aliedustumisen ja epätyypillisten frekvenssien universaalihypoteesiin. Tämä siksi, että vaikka komparatiivin vertailukohta olisikin ilmaistu yhtä frekventisti, sen ilmaisutavat olisivat monipuolisemmat kielipillisesti alkuperäissuomessa. (Ulanto 2012: 35–36.) Tutkimusmateriaalina tutkimuksessa käytettiin kahta osakorpusta: käännössuomea sekä alkuperäissuomea edustavat osakorpukset. Käännössuomea edustava osakorpus (7844 sanaa) on koottu moottorikelkka- ja mönkijävalmistajien internetsivuilta. Lähdekielenä on englantia. (Ulanto 2012: 37–38.) Alkuperäissuomen osakorpus taas on koottu moottorikelkka-aiheisista lehdistä. Korpuksen koko on 8150 sanaa (Ulanto 2012: 40). Tutkimuksen tulosten perusteella ensimmäinen hypoteesi ei saanut tukea. Komparaation

normeja rikottiin tutkimuksen perusteella sekä alkuperäis- että käännoosuomessa, mutta keskenään eri tavoilla. Tutkimustulokset eivät siis tukeneet konventionaalistumisen hypoteesia. Epätyypillisten frekvenssien sekä uniikkiainesten aliedustumisesta tulokset osoittivat pieniä merkkejä, mutta aineiston koon ja kielenpiirteiden esiintymismäärien pohjalta ei voida tehdä vielä minkäänlaisia veden pitäviä johtopäätöksiä. (Ulanto 2012: 81–82.)

Oinosen (2010: 2) pro gradu -tutkielmassa tutkittiin tämä-demonstratiivipronominin frekvenssejä institutionaalisissa teksteissä alkuperäis- sekä käännoosuomessa. Oinosen aineistona on verrannollinen yksikielinen korpus, joka koostuu alkuperäissuomen osakorpuksesta (As-aineisto) ja käännoosuomen osakorpuksesta (Ks-aineisto), jossa on kaksi osaa. Nämä osakorpukset sisältävät Euroopan unionin tekstejä (KsEu-aineisto) sekä Suomen valtion ympäristöhallinnon tekstejä (KsYm-aineisto). Kooltaan aineistot ovat yhteensä noin 74 000 sanaa. Käännoosuoma edustavissa osakorpuksissa lähdekielet ovat KsYm-teksteissä englanti ja ruotsi ja KsEu-teksteissä Euroopan unionin jäsenmaiden kielet (todennäköisimmin englanti ja ranska). (Oinonen 2010: 43–45.) Oinosen tutkimushypoteesit ovat:

1. ”A) Jos tämä-demonstratiivipronominia esiintyy käännoosuomessa enemmän kuin alkuperäissuomessa, on käännoosuomi eksplisiittisempää kuin alkuperäissuomi. Tämä-demonstratiivipronominia esiintyy substantiivilausekkeen määräiteosana eli determinanttina enemmän käännoöksissä kuin alkuperäisteksteissä, koska sitä käytetään käännoosuomessa artikkelinomaisesti.
B) Sivuhypoteesini on, että KsEu-aineistossa on tämä-demonstratiivipronominin käyttö erityisen ylikorostunutta KsYm-aineistoon verrattuna sekä esiintyessään yksin että determinanttina.
2. Tämä-demonstratiivipronominin yleisimmissä sijamuodoissa on eroa Ks- ja As-aineistojen välillä, koska pronominin käyttötaajuus on laajempi käännoosuomessa.” (Oinonen 2010: 42.)

Ensimmäinen hypoteesi pohjautuu käännoškielen eksplisiittistymishypoteesiin, sillä tämä-pronominin selventää ja korostaa tekstiä (Oinonen 2010: 42). Oinosen toinen tutkimushypoteesi ei koske käännoškielen universaalihypoteeseja. Tutkimus osoitti, että tämä-pronominia esiintyy enemmän käännoosuomessa alkuperäissuomeen verrattuna, ja vielä nimenomaan erityisesti substantiivilausekkeiden määritteenä. Oinosen ensimmäinen päähypoteesi siis sai tukea, mutta sivuhypoteesi sen sijaan ei. Tulokset sivuhypoteesin kohdalla olivat täysin päinvastaisia. Myöskään Oinosen toinen päähypoteesi ei saanut tutkimuksessa tukea. (Oinonen 2010: 71–72.)

Laineen pro gradu -tutkielma käsittelee astemääritteiden yliedustumista käännössuomessa. Laine (2010: 2-3) on siis jatkanut Jantusen (2004, 2005) jalanjäljissä. Tutkimuksen tarkoituksena on selvittää, esiintyykö astemääritteitä käännössuomessa alkuperäisluomaa enemmän eli tapahtuuko käännössuomessa eksplisiittistymistä, joka ilmenee astemääritteiden yliedustumisena. (Laine 2010: 31.) Laineen kolme tutkimushypoteesia ovat

1. ”Astemääritteitä esiintyy runsaammin käännössuomessa kuin alkuperäisluomassa.
2. Eri astemääritteiden frekvenssien aineistokohtaisessa variaatiossa ei ole havaittavissa suuria eroja.
3. Käännöksen lähdekielellä ei ole vaikutusta astemääritteiden frekvensseihin” (Laine 2010: 32.)

Hypoteeseista ensimmäisen voidaan katsoa koskevan eksplisiittistymisen, toisen epätyypillisten frekvenssien ja kolmannen lähdekielen interferenssin universaalihypoteesia. Korpuksena Laine (2010: 33–34) käytti *Käännössuomen korpuksen* kaunokirjallisuuden osakorpusta, jossa on yksilähdekielinen osakorpus, jonka lähdekieli on englanti (1 149 954 sanaa), monilähdekielinen osakorpus (1 134 325 sanaa) sekä verrannollinen alkuperäisluomen osakorpus (1 001 864 sanaa). Hypoteeseista yksikään ei saanut yksiselitteistä tukea. Astemääritteiden yliedustumista esiintyi, mutta se ei ollut huomattavaa. Lähdekieli ei tuntunut olevan vaikuttava tekijä esiintymistajuudessa, kun tarkasteltiin astemääritteitä yhtenä suurena ryhmänä, mutta yksittäisten ilmausten esiintymisissä esiintyi hajontaa. Astemääritteiden frekvensseissä oli siis paljon eroavaisuuksia eri osakorpusten välillä. (Laine 2010: 58.)

Palomäen (2006) pro gradu -tutkielmassa käsitellään käännössuomen erityispiirteitä testaamalla monia käännöskielen universaalihypoteeseja. Tutkimuksen tarkoituksena on siis tutkia käännösuniversaalien todellista toteutumista käännössuomessa.

1. ”Voidaan olettaa, että valituissa käännössuomen aineistoissa esiintyy merkittävä määrä käännöskielen universaalihypoteesien mukaisia piirteitä, jotka eroavat alkuperäisluomassa.”
2. ”Voidaan myös olettaa, että käännössuomen syntaksi eroaa jossain määrin alkuperäisluomen syntaktista [sic].”(Palomäki 2006: 41.)

Palomäellä on tutkimuksessaan lukuisia tutkittavia piirteitä:

”yksinkertaistuminen (leksikaalinen tiheys, variaatio ja leksikaaliset valinnat; tiivistäminen; synonyymit; toisto), konventionaalistuminen (nyanssien häipyminen ja köyhtyminen; kohdekielen piirteiden vahvistuminen, yliedustus; tyypilliset ja turvalliset kielenkäyttöratkaisut), epätavalliset sanayhdistelmät (sanojen kollokointi keskenään), kohdekielen uniikkiainesten aliedustuminen (liitepartikkelit; persoonapronominien käyttö), eksplisiittistuminen (ylimääräiset täytelisäkkeet ja muut lisäykset; selittäminen) ja syntaktiset piirteet (sanajärjestys; subjekti; viittaussuhteet ja koheesio; virkepituus; virkkeiden pirstaleisuus; välihuomautukset eli parenteesit)”. (Palomäki 2006: 44–45.)

Tämän lisäksi Palomäki (2006: 44–45) pyrki vielä nostamaan esiin muita aineistosta löytyviä käännöskielen erityispiirteitä. Palomäki siis käytännössä testasi jokaista käännöskielen universaalihypoteesia. Tutkimusmenetelmä on korpustutkimuksen sijaan manuaalinen deskriptiivinen tutkimus, jossa Palomäki tarkastelee universaalien toteutumista esimerkkiaineistossa (Palomäki 2006: 41). Tutkimuksen aineisto koostuu kolmesta osasta: YK:n pääsihteerin puheiden ja lausuntojen suomennokset, kaksi viihteellistä käännoästä (ilmestyneet aikakauslehdissä) ja Rationalist International - sivun suomennokset. Jokaisessa osiossa on kaksi käännoästä, aineistoon on tarkoituksella valittu mukaan erityyppisiä käännoöksiä. (Palomäki 2006: 47–48.) Käännoösten lähdekieliä ei ole ilmoitettu. Palomäki löysi analyysissään tukea yksinkertaistumisen, epätyypillisten frekvenssien (erityisesti uniikkiainesten aliedustuminen) sekä eksplisiittistymisen universaaleille. (Palomäki 2006: 82–85.) Palomäki ei käyttänyt analyysissä vertailukohteena lähdetekstejä tai alkuperäissuomen tekstejä, vaan analyysi pohjautui täysin manuaalisella analyysillä tehtyihin havaintoihin ja niiden pohjalta tehtyihin oletuksiin. Näin ollen ei voida oikein pitää varmana, mitkä kielen piirteet todella ovat käännoössuomen piirteitä ja mitkä eivät. Tärkeää on nimenomaan saatujen tulosten vertailu vertailuaineistoon. Palomäen tuloksia ei ole sisällytetty analyysiin, sillä tutkimus ei ole metodiensa puolesta vertailukelpoinen muun aineiston kanssa.

Myös Tampereen yliopistosta on ilmestynyt useita käännoösuniversaaleja ja käännoössuomea käsitteleviä pro gradu -tutkielmia. Kronologisesti uusimmasta alkaen esitettyinä ne ovat Elina Ojalan (2015) *Kieli, kääntäminen ja instituutio: onko institutionaalisten tekstien kieli yksinkertaisempaa käännoöksissä?*, Juho Härmeen (2012) *Ajan adverbiaalin lauseasemasta - suomea, venäjää ja käännoöskieltä vertaileva tutkimus*, Annika Rajasalon (2012) *"Ich liebe dich doch auch." "Minäkin rakastan sinua." Käännoösuniversaalit ja saksan kielen doch-partikkeli lausuman sävyttäjänä - merkitys, funktiot ja kääntäminen*, Taina Pitkäsen (2010) *Monipersonainen passiivi käännoössuomessa ja alkuperäissuomessa*, Eva-Maria Bogdanoffin (2008)

Harjoitetaanko kehoa vai treenataanko kroppaa? Käännössuomen ja alkuperäissuomen piirteiden tarkastelua kahdessa liikunta- ja hyvinvointialan aikakauslehdessä ja Mari Holopaisen (2006) Yksinkertaistuuko opiskelijakäännösten kieli? Käännössuomen ja alkuperäissuomen vertailua korpustutkimusmenetelmin ja myös väitöskirjan käännössuomesta tehneen Sari Eskolan (1997) pro gradu -tutkielma Käännössuomen syntaktisia ominaispiirteitä - autenttisten suomenkielisten ja suomennettujen kaunokirjallisten teosten vertailua.

Ojala (2015) käsittelee pro gradu -tutkielmassaan vähemmälle huomiolle käännösuniversaalitutkimuksessa jäänyttä institutionaalista kääntämistä. Tutkimuksessaan Ojala vertailee alkuperäissuomeksi ja käännössuomeksi kirjoitettujen institutionaalisten tekstien kielellisiä eroja. Käännösuniversaaleista Ojala keskittyy yksinkertaistumisen hypoteesiin, sillä institutionaalisten tekstien koetaan yleisesti olevan hyvin vaikeaselkoisia kielellisesti. Ojala siis testaa, pitääkö tämä yksinkertaistumisen hypoteesi paikkansa myös yleisesti monimutkaiseksi mielletyissä tekstilajissa. (2015: 1-2.) Ojala tutkii yksinkertaistumista tutkimalla tekstien sana/sane -suhdetta. Sen lisäksi tutkimuksessa tutkittiin aineiston keskimääräistä sana- ja virkepituutta, sanaluokkajakaumia sekä leksikaalista tiheyttä (Ojala 2015: 35–36). Hypoteesina Ojalalla on tutkimuksessaan:

1. ”Sana-sane -suhde on EU-tekstejä sisältävässä korpuksessa pienempi, ja sen leksikaalinen tiheys matalampi” (Ojala 2015: 36).

Tutkimusaineistona Ojalla on kaksi verrannollista korpusta. Toinen koostuu Euroopan Unionin asetusten käännöksistä ja toinen Suomen säädöskokoelmasta poimituista ei-käännetyistä suomenkielisistä teksteistä. Käännössuomen korpus on kooltaan 202 919 sanaa ja alkuperäissuomen 200 680 sanaa. (Ojala 2015: 34–35.) Yksinkertaistumishypoteesi ei saanut Ojalan (2015: 50) tutkimuksessa tukea. Käännössuomea edustava sekä alkuperäissuomen korpus erosivat tuloksiltaan vain vähäisesti. Käännössuomea edustavan korpuksen virkkeet olivat kuitenkin alkuperäissuomea pidempiä. Ojala kuitenkin epäili, että virkkeiden pituus saattaa johtua EU:n käännöskonventioista eikä niinkään käännöskielisyydestä. Pidemmät virkkeet voisivat kuitenkin olla myös viittausta eksplisiittistymisestä. (Ojala 2015: 51–55.)

Härme (2012) tutki pro gradu -työssään suomen ja venäjän kielen sanajärjestyksiä sekä alkuperäiskielisissä teksteissä että käännoississä. Härme pyrki tutkimuksessaan sekä kartoittamaan kahden vapaamman sanajärjestyksen omaavan kielen sanajärjestyksen, erityisesti ajan adverbiaalien paikan, eroavaisuuksia ja yhtäläisyyksiä että tarkastelemaan sanajärjestyksen mahdollisia muutoksia käännettäessä näiden kahden kielen välillä (Härme 2012: 1). Tutkimuksessa tutkittiin siis sekä käännoissuomea että käännoisvenäjää tarkoituksena selvittää, ovatko sanajärjestyksessä käännettäessä tapahtuvat muutokset käännoiskielen universaaleja piirteitä (Härme 2012: 28). Tutkimushypoteeseina Härmeen työssä ovat:

1. ”Kummassakin käännoissuunnassa esiintyy interferenssiä.
2. Venäjästä suomeen käännettyissä teksteissä on enemmän sanajärjestyksessä näkyvää interferenssiä kuin suomesta venäjään käännettyissä teksteissä.” (Härme 2012: 28.)

Hypoteeseista ensimmäinen on tämän työn kannalta relevantti. Tutkimuksessa käytettiin kahta verrannollista rinnakkaiscorpusta: *ParRus*- ja *ParFin*-korpus. Molemmat ovat kaunokirjallisia korpuksia, jotka sisältävät sekä lähde- että kohdetekstit. *ParRus*-korpuksen koko on 1 418 928 sanaa, ja *ParFin*-korpuksen koko 627 598 sanaa. (Härme 2012: 28–30.) Tutkimuksen ensimmäinen hypoteesi toteutui. Eroa käännoisten sanajärjestyksissä ilmeni alkuperäiskielisiin teksteihin verrattuna, ja näiden erojen voitiin katsoa johtavan juurensa nimenomaan lähdetekstistä. Interferenssiä sanajärjestyksessä esiintyi selkeämmin sellaisissa kohdissa, joissa suomen ja venäjän sanajärjestykset eroavat toisistaan vain hienoisesti. Interferenssiä ei esiintynyt sanajärjestyksessä sellaisissa kohdissa, joissa suomen ja venäjän sanajärjestykset poikkeavat huomattavasti toisistaan. Myös tutkimuksen toinen hypoteesi toteutui, ja käännoissuomessa esiintyi interferenssiä käännoisvenäjää enemmän. (Härme 2012: 118–120.) Härme (2012: 121–122) katsoi tulosten tukevan sekä interferenssin että yksinkertaistumisen käännoisuniversaalia, mutta olevan tulkinnan varaisesti kytköksissä myös uniikkiainesten sekä eksplisiittistymisen hypoteeseihin.

Rajasalon (2012) pro gradu -tutkielma käsittelee saksan kielen doch-sävytyspartikkelin käyttöä, esiintymismääriä ja funktioita, kun se käännetään suomen kieleen. Rajasalo valitsi tutkimukseensa doch-partikkelin, sillä se on puhekielinen elementti, suomalaisessa saksan kielen opetuksessa vähän huomioitu kielenaines sekä saksan kielen uniikkiaines (2012: 1-3). Tutkimuksessa on tutkittu sekä doch-partikkelin esiintymistä

alkuperäissaksassa ja käännessaksassa että sen käänösvastineita käänössuomessa. Käänösuniversaaleista tutkimus keskittyy konventionaalistumisen, yksinkertaistumisen ja epätyypillisten frekvenssien universaaleihin. (Rajasalo 2012: 28.) Tutkimusaineistona Rajasalolla (2012: 23) oli neljä romaania sekä niiden käänökset: kaksi suomalaista ja kaksi saksalaista romaania. Aineistojen sanamääriä ei ole ilmoitettu. Myöskään varsinaista sanallistettua hypoteesia tutkimuksessa ei ilmoitettu. Doch-partikkeli kääntyi suomen kieleen useimmiten -hAn-partikkelina. Alkuperäissuomen aineistoon verrattuna -hAn-partikkeli yliedustui käänössuomen aineistossa. Toiseksi yleisimmin doch-partikkelin käänösvastine jäi käänössuomessa kokonaan pois. Käänössuomen osalta tutkimus tukee epätyypillisten frekvenssien universaalia. (Rajasalo 2012: 56–60.)

Pitkänen (2010) käsittelee pro gradu -työssään suomen kielen monipersoonaisen passiivirakenteiden käyttöä käänös- sekä alkuperäissuomessa. Monipersoonaisella passiivilla tarkoitetaan tutkielmassa johdos- ja muutospassiivia. Rakenteeltaan ne ovat lähempänä indoeurooppalaisten kielten passiivirakenteita kuin suomen kielen yksipersoonainen passiivi (ISK § 1313). Tutkielmassa selvitetäänkin, vaikuttavatko kääntäminen ja indoeurooppalainen lähdekieli monipersoonaisen passiivin käyttöön suomen kielessä. (Pitkänen 2010: 1-3.) Pitkänen käytti tutkimuksessaan käänössuomen aineistona Euroopan parlamentin sanatarkkoja istuntoselostuksia vuodelta 2007 ja alkuperäissuomen aineistona eduskunnan taltioituja puheita samalta ajanjaksolta. Aineistojen sanamäärät ovat 3 041 479 ja 1 839 408 sanaa. Käänössuomen aineisto sisältää kaikista Euroopan Unionin jäsenmaiden kielistä käännettyä materiaalia, mutta ne on käännetty englannin kautta suomen kielelle. (Pitkänen 2010: 4.) Tutkimuksen tulosten voidaan katsoa tutkivan epätyypillisten frekvenssien universaalia. Pitkäsen (2010: 61) tutkimuksessa saatiin selville, että johdospassiivia esiintyy alkuperäissuomessa käänössuomea huomattavasti enemmän. Näin ollen Pitkäsen alkuperäinen hypoteesi siitä, että käänössuomessa esiintyisi monipersoonaista passiivia alkuperäissuomea enemmän, ei saanut tukea. Johdospassiivia eli U-johdoksia voidaan kuitenkin pitää suomen kielen uniikkiaineiksena. Pitkänen pitää myös monipersoonaisien passiivirakenteiden vähäistä esiintymistä käänössuomessa mahdollisena indikaattorina konventionaalistumisesta, sillä monipersoonaiset passiivirakenteet ovat rakenteina monimutkaisia. Tätä tuki myös tutkimuksen löydös vakiintumattomien U-johdosten puuttumisesta käänössuomen aineistossa. (Pitkänen 2010: 63.) Muutospassiivia

aineistossa esiintyi varsin niukasti. Niin pienien frekvenssien pohjalta ei ole mielestäni järkevää tehdä johtopäätöksiä.

Bogdanoffin (2008) pro gradu -tutkielma käsittelee aikakauslehtien käännöskieltä. Bogdanoff on valinnut liikunta- ja hyvinvointialan aikakauslehdet tarkasteluun niiden suuren käännösten määrän ja ajankohtaisuuden vuoksi (2008: 1-2). Tutkimusmateriaalina tutkimuksessa käytettiin *Kunto plus* -lehteä, joka on tanskankieleen pohjautuva, ja alun perin suomeksi kirjoitettua *Fitness*-lehteä. Lehdistä käytettiin satunnaisia numeroita ja niiden eri artikkeleita eri tutkimuskysymyksien tutkimisessa. Tutkimusta hankaloitti, ettei Bogdanoff sinnikkäistä yrityksistä huolimatta saanut selvitettyä *Kunto plus* -lehden artikkeleiden kääntämisestä juuri mitään. Jokseenkin epäselväksi siis jäi kuinka pitkälti artikkelit käännetään, sillä niiden kirjoittajista tai kääntäjistä ei ollut tietoa saatavilla. (Bogdanoff 2008: 11–12.) Tutkimuksessa keskityttiin vertailemaan eri aineistoja sekä oikeakielisyyden että käännösuniversaalien näkökulmasta. Oikeakielisyyden analyysi perustuu Jantusen (2004) tutkimukseen, jonka mukaan käännösuomi mukailee oikeakielisyyden normeja alkuperäissuomea tiukemmin (GBo1). Tämä hypoteesi ei saanut Bogdanoffin tutkimuksessa tukea. Bogdanoff keskittyi yhteen ja erikseen kirjoittamisen ongelmakohtiin sekä niin kutsuttuihin muoti-ilmauksiin (kielen ylikäytettyjä, merkitykseltään epämääräisiä tai epäloogisia tai vieraan mallin mukaisia aineksia). Erikseen ja yhteen kirjoituksessa virheitä esiintyi käännöskielisessä aineistossa enemmän, ja muoti-ilmauksia aineistoissa esiintyi yhtä paljon. (Bogdanoff 2008: 26–28.) Käännösuniversaaleista Bogdanoff keskittyi analyysissaan eksplisiittistymiseen, yksinkertaistumiseen ja konventionaalistumiseen. Eksplisiittistymisestä tutkimuksen kohteena oli ensimmäisen persoonan ilmaiseminen. Hypoteesina oli, että minä-pronominia käytetään käännöskieleessä eksplisiittisemmin (GBo2). Tämäkään hypoteesi ei saanut tutkimuksessa tukea. (Bogdanoff 2008: 30–35.) Yksinkertaistumisen universaaliin liittyen hypoteesi oli, että sivulauseiden käyttö lauseenvastikkeiden sijaan tekisi kielestä selkeämpää (GBo3). Tämä oletus on tutkimuksessa siis yhdistetty yksinkertaistumisen hypoteesiin. Sivulauseita esiintyi lauseenvastikkeita enemmän käännösuomessa, ja käännösuomessa lauseenvastikkeiden prosentuaalinen osuus kaikista yhteenlasketuista sivulause- ja lauseenvastikerakenteista oli pienempi kuin alkuperäissuomen aineistossa. (Bogdanoff 2008: 36–37, 42.) Konventionaalistumisen universaalihypoteesia Bogdanoff tutki sanaston kautta. Tutkimuksessa analysoitiin puhekielisten ilmausten määrää käännettyssä ja alun perin suomeksi kirjoitetuissa

teksteissä. Hypoteesina on, että käänöskielessä esiintyy enemmän yleiskielisiä ilmauksia suhteessa puhekielisiin ilmauksiin verrattuna alkuperäissuomeen (GBo4). Hypoteesi sai tukea, eli käänöskielessä suosittiin yleiskielisiä sanoja. Käänösuomessa myös vaihtelu eri sanojen välillä on vähäisempää. Englanninkielisiä termejä sanoja ja ilmauksia taas esiintyi käänöskielessä alkuperäissuomea enemmän. (Bogdanoff 2008: 43–47, 56–57.)

Holopaisen pro gradu -tutkielman aiheena on kääntäjäopiskelijoiden kieli ja se, että yksinkertaistuuko kääntäjäopiskelijoiden kieli käännettäessä. Holopainen tutkii käänösoiskelijoiden käänöksiä suhteessa niiden lähdeteksteihin sekä alkuperäissuomeksi kirjoitettuihin teksteihin. Tarkoituksena on vertailla tuloksia vastaaviin ammattikäntäjillä saatuihin tutkimustuloksiin. Tutkimus keskittyy yksinkertaistumisen ja epätyypillisten frekvenssien käänösuniversaalihypoteeseihin. Tarkastelun kohteena ovat sanaston frekvenssit. (Holopainen 2006: 4.) Tutkimuksen hypoteesit ovat:

- 1) ”Oletuksena on, että opiskelijakäänöksen kieli on sanastollisesti yksinkertaisempaa kuin alkuperäissuomi.”
- 2) ”Lisäksi oletetaan, että käänösten sanaston taajuudet eroavat alkuperäissuomen sanojen taajuuksista merkittävästi.” (Holopainen 2006: 36.)

Tutkimusmateriaalina Holopainen käytti venäjänkielisiä sanomalehtitekstejä, niiden käänöksiä sekä alkuperäissuomeksi kirjoitettuja sanomalehtitekstejä. Kääntäjäopiskelijoiden artikkelikorpuksen sanamäärä on noin 17 000 sanaa ja sen vertailuaineiston, Hämeen sanomista koostetun alkuperäissuomen korpuksen, sanamäärä noin 200 000 sanaa. (Holopainen 2006: 37–38.) Holopaisen analyysissä esille tuli ristiriitaisia tuloksia. Sana/sane -suhde ja hapax-esiintymien määrä indikoivat opiskelijakäänöskielen olevan alkuperäissuomea rikkaampaa. Yleisimpien sanojen vertailu kuitenkin antoi päinvastaisen tuloksen. Myös leksikaalinen tiheys oli suurempi käänöksissä kuin alkuperäissuomessa. Holopainen ei kuitenkaan pidä saatuja tuloksia aineiston nojalla luotettavina niiden heikon vertailukelpoisuuden vuoksi. Epätyypillisten frekvenssien universaalihypoteesi sai tukea analyysissä. Lähdekielen stimuluksesta sanat joko yli- tai aliedustuivat käänöksissä. Holopainen toteaa kuitenkin myös käänösprosessin vaikuttaneen frekvenssieroihin. Kääntäjät olivat suosineet käänöksissä yleisimpiä verbejä, mikä voi kieliä yksinkertaistumisesta.

Yksinkertaistumista tapahtui sekä alkuperäissuomeen että käännösten lähdekieleen verrattuna. (Holopainen 2006: 66–67.)

Eskolan (1997) pro gradu -työ on aineistoni vanhin tutkielma. Se on ilmestynyt huomattavasti ennen käännoissuomen tutkimuksen yleistymistä, mutta se on tutkimuskysymyksiltään ja metodiltaan soveltuva tämän työn primäärimateriaaliksi. Tutkimuksen intuitioon perustuva hypoteesi on:

”[- -] suomennokset poikkeavat autenttisista teksteistä virkerakenteeltaan ja että tämä erilaisuus vaikuttaa luettavuuteen enemmänkin negatiivisesti kuin positiivisesti.”
(Eskola 1997: 80.)

Tämän tutkielman kohdalla huomioida täytyy, että tutkielman valmistumisajankohtana käännoiskielen universaalitutkimus oli vasta aluillaan ja yksittäisiä universaalihypoteeseja testattiin vasta ensimmäistä kertaa korpuslingvistiikan keinoin. Hypoteesin voidaan katsoa kuitenkin tutkivan epätyypillisten frekvenssien universaalihypoteesia. Tutkielman tavoitteena on selvittää kaunokirjallisuuden käännoissuomen ja alkuperäissuomen rakenteellisia eroja ja kuvata niitä (Eskola 1997: 4). Eskolan aineisto koostuu autenttisista englannista ja venäjistä suomennetuista teksteistä sekä alkuperäissuomenkielisistä teksteistä. Molemmat ovat kaunokirjallisia tekstejä. Aineiston laajuus on ilmoitettu sivumääränä (488 sivua). Aineistoa tarkasteltiin manuaalisesti. (Eskola 1997: 43–45.) Tutkimuksen hypoteesi sai analyysissa tukea. Tuloksissa nousi esille muun muassa, että alkuperäissuomen virkkeet olivat keskenään tasapitkiä, kun taas venäjästä käännetyn suomen virkkeet olivat joko todella lyhyitä tai erittäin massiivisia. Tämä teki käännoissuomesta Eskolan mukaan raskaampaa lukea. Myös esimerkiksi lauseenvastikkeita, komitatiivimuotoja ja parenteettisia ilmauksia esiintyi käännoissuomessa alkuperäissuomea enemmän. (Eskola 1997: 80–81.) Eskola puhuu tuloksistaan kvantitatiivisena ja kvalitatiivisena häiriönä. Kvantitatiivisella tarkoitetaan rakenteiden frekvenssieroja ja nimenomaan yliedustumista ja kvalitatiivisella tiettyjen rakenteiden tunnusmerkkistä käyttöä (Eskola 1997: 81–82). Eskola toteaa tutkimustensa perusteella venäjästä suomennettujen tekstien olevan raskaampia lukea kuin englannista suomennettujen tekstien (Eskola 1997: 87). Eskola tulkitsee tulosten johtuvan interferenssistä (Eskola 1997: 89). Tutkimus on varsin subjektiivinen, ja siinä viitataan useaan otteeseen tekstin sujuvaan ja miellyttävään lukemiseen. Nämä havainnot on kuitenkin perusteltu käännoissuomen ja alkuperäissuomen rakenteellisilla eroilla.

Tulokset on luokiteltu tukemaan interferenssin sekä epätyypillisten frekvenssien universaaleja.

Helsingin yliopistossa on kirjoitettu yksi tämän tutkimuksen materiaaliksi soveltuva pro gradu -tutkielma: Anniina Rajakarin (2012) *Uniikkiaineokset lakikielessä. Kin-liitepartikkelin käyttö käännytyissä ja alun perin suomeksi kirjoitetuissa lakiteksteissä*. Tutkielmassa käsitellään otsikon mukaisesti *-kin*-liitepartikkelin käyttöä suomen kielisissä lakiteksteissä. Tutkimushypoteesit ovat:

- 1) ”Kin-liitepartikkelin frekvenssi on alhaisempi käännytyissä EU-lakiteksteissä kuin kansallisissa, alun perin suomeksi laadituissa, lakiteksteissä.”
- 2) ”Kin-liitepartikkelin frekvenssi on alhaisempi lakiteksteissä (sekä alkuperäissuomessa että käännytyssuomessa) kuin asiateksteissä (sekä alkuperäis- että käännytyssuomessa).” (Rajakari 2012: 4-5.)

Rajakarin hypoteeseista ensimmäinen tutkii uniikkiainesten hypoteesia ja toinen on Rajakarin oma, teoriaan pohjautumaton oletus kin-liitepartikkelin käytöstä suomen kielessä (Rajakari 2012: 5). Kakkoshypoteesi ei siis varsinaisesti tutki käännytyssuomen universaalihypoteeseja, mutta antaa meille lisätietoa uniikkiaineksena pidetyn kin-liitepartikkelin käytöstä. Tutkimuksen korpus koostuu kolmesta eri osakorpuksesta. EU-lakikielen korpus on koottu Euroopan Unionin vuonna 2008 ilmestyneessä virallisen lehden L-sarjassa julkaistuista asetusten ja direktiivien suomen kielisistä käännytyksistä. Lähdekieliä ei ole erikseen ilmoitettu, mutta korpus on monilähdekielinen ja sen lähdekieleet koostuvat EU:n jäsenmaiden kielistä. Näistä teksteistä 87 prosenttia on käännytyssuomen englannista, ranskasta ja saksasta. Osakorpuksen sanamäärä on 84 458. Alkuperäissuomeksi kirjoitettuja lakitekstejä edustavat korpuksessa *Finlex*-internetsivujen suomenkieliset lakitekstit, nekin vuodelta 2008. Osakorpuksen sanamäärä on 82 098. Käännytyssuomen korpusta Rajakari käytti suomenkielisen ns. asiakielen korpukseksi. Käännytyssuomen korpuksesta tutkimuksessa käytettiin akateemisia sekä populaaritieteellisiä tekstejä. Yhteensä näiden sanamäärä on alkuperäissuomen osalta 473 458 sanaa ja käännytyssuomen osalta 807 438 sanaa. (Rajakari 2012: 9–11, 35.) Tutkimuksessa ei löytynyt tukea ensimmäiselle hypoteesille. Rajakari toteaa käännytyssuomen lakikielessä kin-partikkelin olevan hieman yllättäen selkeästi frekventimpi kuin alkuperäissuomeksi kirjoitetussa lakikielessä. Toinen hypoteeseista sai tutkimuksessa tukea, ja Rajakari myös toteaa, että kin-liitepartikkeli on lakikielessä hyvin marginaalinen kielenpiirre. (Rajakari 2012: 53.)

Itä-Suomen yliopistosta on valmistunut yksi tämän työn primäärimateriaaliksi soveltuva pro gradu -tutkielma. Tämä on siihen nähden hieman yllättävää, että käännössuomen tutkimushanke oli nimenomaan Itä-Suomen yliopiston (silloinen Joensuun yliopisto) hanke. Heli Teiton (2010) tutkielma *Human Referents in Subtitles - A Study on Personal Pronouns in Translated and Original Finnish* keskittyy nimensä mukaisesti tekstitysten suomen kieleen. Tutkimuksessa tutkitaan käännöstekstitysten, käännössuomen sekä alkuperäissuomen persoonapronominien ja erisnimien käyttöä. Tutkimus perustuu ajatukselle siitä, että tekstitysten kieli on omanlaistansa. Tutkimusaineistona on *Käännössuomen korpusta* sekä *YLE-korpusta*. (Teitto 2010: 1–3.) Tutkimuksen hypoteesi on:

”[-] the condensation causes variation in the way persons are referred to in subtitles when compared with other kinds of translations and texts originally written in Finnish.“

(Teitto 2010: 3.)

Hypoteesi ei sinällensä varsinaisesti liity käännössuomeen, joten sitä ei ole sisällytetty tutkimuskysymyksiin 1 ja 2. Käännöstekstien korpuksen sanamäärä on 7294 ja lähdekieli englanti. Tekstitykset koostuvat *Gilmore Girls* -tv-sarjan kahdesta jaksosta. Käännössuomen korpuksesta valittiin osakorpuksat edustamaan sekä käännös- että alkuperäissuomea. Osakorpuksat ovat kaunokirjallisia ja sisältävät dialogia. Ne on valittu yhteensä kahdeksasta eri teoksesta. Käännössuomen osakorpuksat sanamäärä on 27 994 sanaa ja alkuperäissuomen osakorpuksat 27 319 sanaa. Kaunokirjalliset korpukset on vielä jaettu dialogi- ja narratiivisiin osioihin. Käännössuomen dialogikorpus on 8 432 sanaa ja alkuperäissuomen dialogikorpus 6 988 sanaa. Käännössuomea ja tekstityssuomea tarkastellaan tutkimuksessa erillisinä, vaikkakin tekstityssuomi on myös käännettyä kieltä. (Teitto 2010: 22–24.) Tuloksista olen päättänyt esittää tässä osin vain käännössuomen ja alkuperäissuomen väliset erot, sillä ne ovat oman työni kannalta relevantimpia. Käännössuomessa yksikön ensimmäisen persoonan persoonapronomineja esiintyi enemmän kuin alkuperäissuomessa, kun tarkastelussa oli koko aineisto. Kun tarkastelussa oli vain dialogikorpus, ero on päinvastainen. Sama pätee yksikön toiseen persoonaan. Erisnimiä esiintyi eniten alkuperäissuomen koko aineistossa. Dialogikorpuksissa käännössuomessa ja alkuperäissuomessa käytettiin yhtä paljon erisnimiä. Erisnimien puhuttelukäyttö taas oli käännössuomessa noin kolme kertaa alkuperäissuomea yleisempää. Tätä voidaan pitää lähdekielen interferenssinä, sillä

englannissa nimellä puhuttelemisen on suomea yleisempää. (Teitto 2010: 64–66.) Muuten tutkielman tuloksia voidaan pitää eksplisiittistymisen hypoteesia tukevana yksikön ensimmäisen persoonan esiintymisen suhteen. Dialogikorpuksen eroista on vaikea tehdä universaaleihin pohjautuvia päätelmiä.

Tosin on huomautettava, että käänösuniversaaleista on laadittu useampiakin tutkielmia Suomen yliopistoissa. Jätin kuitenkin ulkopuolelle primäärimateriaalistani kaikki tutkimukset, jotka eivät suoranaisesti tutkineet käänössuomea. Ulkopuolelle rajasin valitettavasti myös kielitaitoni ulkopuolelle jäävät tutkimukset. En kokenut, että pelkkien abstraktien perusteella luokiteltu primäärimateriaali olisi verrattavissa koko työn pohjalta tehtyihin luokitteluihin, ja toisaalta kielen takia ulkopuolelle jäi hyvin harva työ. Mahdollista tietenkin on myös, että jotkin tutkimukset ovat jääneet minulta huomiotta. Koen kuitenkin, että hain aiheen pro gradu -tutkielmia kattavasti, koko Suomen laajuisesti sekä riittävän monipuolisille hakusanoilla ja -tekniikoilla. Jos jokin työ on siis jäänyt huomiotta, on todennäköistä, ettei sen otsikoinnista tai asiasanoista tule riittävän selvästi esille, että se on käänössuomen tutkimus. Vaasan, Jyväskylän ja Oulun yliopistojen tietokannoista en löytänyt käänössuomesta tai käänöskielen universaalihypoteeseista laadittuja opinnäytetöitä lainkaan. Seuraavassa taulukossa on vielä esitetty pro gradu -tutkimusten määrät yliopistoittain.

Yliopisto	UTU	UTA	UH	UEF
Pro gradu - tutkimukset	4	7	1	1

Taulukko 2. Pro gradu -tutkimusten määrä yliopistoittain

4.3 Käänössuomeksi -julkaisun tutkimukset

Tässä kappaleessa esittelen *Käänössuomeksi - Tutkimuksia suomennosten kielestä* (Mauranen & Jantunen 2005) julkaisun tutkimukset, jotka olen sisällyttänyt tämän työn primäärimateriaaliin. Ulkopuolelle tutkimuksista jäivät Eskolan ja Jantusen artikkelit, sillä ne käsittelevät myöhemmin aiheesta ilmestyneitä väitöskirjoja, jotka on jo sisällytetty primäärimateriaaliin omana osanaan. Myös Kemppasen avainsana-analyysillä

laadittu kielen ideologian ilmentämistä käsittelevä tutkimus on rajattu materiaalin ulkopuolelle aiemmin mainituista syistä. Tommolan artikkelin jouduin jättämään analyysini ulkopuolelle, sillä se jäi itselleni liian epäselväksi, että olisin pystynyt sisällyttämään sitä analyysiini.

Aronen (2005) artikkeli *Pitkien virkkeiden parenteettisuus englannista käännettyissä ja alun perin suomeksi kirjoitetuissa akateemisissa teksteissä* käsittelevät käännoosuomen syntaktisia piirteitä. Tutkimuskysymys ja -hypoteesi perustuvat ajatukseen kielen typologiasta: sen analyytillisyydestä ja synteettisyydestä (ks. luku 2.1). Tutkimuksen hypoteesi on:

” [- -] englannista suomeen käännetyt tekstit sisältävät enemmän parenteeseja ja ovat siten tältä osin analyytisempää kuin alun perin suomeksi kirjoitetut tekstit.” (Aronen 2005: 245.)

Aronen tutkimusmateriaali on otos *Käännoosuomen korpuksen* tekstejä. Osakorpuksista käytössä oli vain akateemisten tekstien osakorpus, jonka teksteistä tutkimuksessa käytettiin pätkiä. (Aronen 2005: 249.) Tutkimus on pienehkö, eikä tulosten perusteella voida tehdä yleistettäviiä tuloksia. Parenteesien määrät ja niiden leksikaaliset indikaattorit eroavat käännoosuomessa ja alkuperäissuomessa jonkin verran ja joiltakin osin toisistaan. Käännoosuomen parenteettiset ilmaukset muun muassa sisältävät enemmän finiittisyyttä, mikä saattaisi viitata siihen, että käännoosuomi olisi ainakin tältä osin alkuperäissuomea finiittisempää. Näiden piirteiden taustalla Aronen pohti muun muassa lähdekielen interferenssiä sekä uniikkiainesten aliedustumista. (Aronen 2005: 261–262.)

Auvisen artikkeli, *Geneerinen sinä käännoosuomessa ja alkuperäissuomessa - kvantitatiivinen vertailu*, keskittyy yksikön toisen persoonan geneeriseen käyttöön, mitä on yleisesti pidetty englannin kielen vaikutuksena suomen kielessä (2005: 71). Olen luokitellut tutkimuksen käännooskielen interferenssin universaaliksi tutkimukseksi sen tutkimuskysymyksen huomioon ottaen. Tutkimusaineistona tutkimuksessa oli käännoosuomen korpuksen englannista käännetyt tekstit ja alkuperäissuomen tekstit. Molempien suuruus on noin neljä miljoonaa sanaa (Auvinen 2005: 76). Sinä-pronominia kaikessa käytössään löytyi käännoosuomen aineistosta lähes puolet alkuperäissuomen aineistoa enemmän. Puhekielistä sä-muotoa taas päinvastoin nelinkertaisesti enemmän alkuperäissuomessa. Kuitenkin sinä-pronominin lemموjen yhteenlasketussa määrässä käännoosuomi peittoaa alkuperäissuomen. Myös geneerisiä sinä-pronomeineja esiintyi

käännössuomessa alkuperäissuomea enemmän. Kokonaisuudessaan niitä on yli kaksi kertaa enemmän käännössuomessa kuin alkuperäissuomessa. Tutkimuksen lähtöoletus sai siis tukea. (Auvinen 2005: 77–81.) Sinä-pronominin geneeristä yliedustumista käännössuomessa voidaan pitää interferenssin universaalia tukevana ja puhekielisen sämuodon aliedustumista konventionaalistumisen universaalia tukevana.

Maurasen ja Tiittulan (2005) artikkeli *MINÄ käännössuomessa ja supisuomessa* tutkii eksplisiittistymisen käännösuniversaalia. Tutkimus pohjautuu aiempiin tuloksiin käännössuomen ja alkuperäissuomen persoonapronominien frekvenssieroista: ensimmäisen ja toisen persoonan persoonapronomineja on käännössuomessa huomattavasti alkuperäissuomea enemmän kun taas kolmannen persoonan muotoja esiintyy alkuperäissuomessa jonkin verran enemmän (Mauranen 2002, Nevalainen 2003). Tutkimuksessa tarkastellaan englannista ja saksasta suomennettujen tekstien minä-pronominien määrää suhteessa alkuperäissuomen teksteihin. Tämän lisäksi tutkimuksessa tarkasteltiin suomen kielen nollapersoonan käyttöä. Oletuksena on, että minä-pronominia esiintyy näistä kielistä käännettyissä teksteissä enemmän. Tutkimuksen aineistona käytettiin kahta rinnakkaiscorpusta: *FECCS*-corpusta, joka sisältää käännöksiä englannista suomeen sekä suomesta englantiin, ja *Finde*-corpusta, joka sisältää suomen- sekä saksankielisiä alkuperäistekstejä sekä niiden käännökset. Corpukset ovat kaunokirjallisia ja sanamäärältään molemmat noin puoli miljoonaa sanaa. (Mauranen & Tiittula 2005: 35–39.) Minä-pronominia esiintyi kokonaismäärältään alkuperäissuomessa käännössuomea vähemmän. Tulosten katsottiin tukeneen sekä epätyypillisten frekvenssien että eksplisiittistymisen käännösuniversaalihypoteeseja. Persoonaviitteettömien nollapersoonasten muotojen käyttö käännössuomessa oli vähäisempää. Tämän katsottiin edustavan uniikkiainesten hypoteesia. (Mauranen & Tiittula 2005: 66–68.)

Mihailovin (2005) artikkelissa *Venäjältä käännettyssä suomessa on enemmän ”hyvyyttä”* käsitellään venäjältä suomennettujen tekstien sanastollisia eroja verrattuna alkuperäissuomen teksteihin. Tutkimuksessa siis tutkitaan sanoja, joita esiintyy vain toisessa kielimuodossa sekä sanojen frekvenssieroja. Tutkimusaineistona tutkimuksessa käytettiin *ParRus 2003* -korpuksen venäjältä suomennettuja tekstejä sekä niiden venäjänkielisiä lähdetekstejä ja *Käännössuomen korpuksen* alkuperäissuomenkielisiä tekstejä. Molemmat aineistot koostuvat kaunokirjallisista teksteistä eivätkä ole koostettu

vain tekstipätkistä vaan kokonaisista teksteistä. Kokonaissanamääriä ei ole ilmoitettu. (Mihailov 2005: 85–86.) Tutkimuksessa vertailtiin korpuksista muodostettuja sanalistoja ja niiden eroja. Kulttuurisidonnaiset sanat muodostavat yhden ryhmän sanoista, joita esiintyy vain tietyssä kielimuodossa. Toinen tällainen ryhmä on slangisanat. Myös lähdekielen kieliopin, rakenteiden ja tekstilajikonventioiden todettiin heijastuvan käännöskielisiin teksteihin. (Mihailov 2005: 86, 100.) Kulttuurisidonnaisten sanojen edustuksen ei voida katsoa tukevan mitään käännösuniversaalia, mutta slangisanojen vähäisempi esiintyminen taas tukee konventionaalistumisen universaalia. Muuten tulosten voidaan katsoa tukevan epätyypillisten frekvenssien universaalia.

Myös Nevalaisen (2005) artikkeli *Köyhtyykö kieli käännettäessä? - Mitä taajuuslistat kertovat suomennosten sanastosta* lähestyy käännösuomea sanastollisesta näkökulmasta. Tässä tutkimuksessa huomio kuitenkin on sanaston mahdollisessa köyhtymisessä käännösuomessa. Tutkimuksen hypoteesit ovat:

”Suomennoksissa a) type/token-suhde on pienempi, b) yleisimpien sanojen osuus kaikista sanoista on suurempi, c) hapax legomenoja on vähemmän, d) sanat ovat keskimäärin lyhyempiä, e) sanasto on yhtenäisempää ja f) avain-avainsanoja on enemmän kuin alkuperäissuomen aineistossa³.” (Nevalainen 2005: 144.)

Nämä indikaattorit toteutuessaan osoittavat sanastollista köyhtymistä käännösuomessa. Tutkimuksen aineistona käytettiin Käännösuomen korpuksen kahta osakorpuusta: käännettyä suomenkielistä aineistoa sekä alun perin suomenkielellä kirjoitettua aineistoa. Aineisto koostuu 77 teoksen alusta valituista tekstipätkistä, ja molempien osakorpusten kokonaissanamäärä on noin 1,35 miljoonaa sanaa. Korpukset sisältävät tekstejä seuraavista tekstilajeista: akateeminen kirjallisuus, populaaritieteellinen kirjallisuus, biografiat, kaunokirjallisuus, lastenkirjallisuus, dekkarit ja viihdekirjallisuus. Tekstilajeja tutkittiin myös erillisinä osiina. Aineisto on monilähdekielinen (englanti, saksa, viro, espanja, ranska, unkari, hollanti, norja, ruotsi, venäjä), mutta selkeästi suurin osa teksteistä on suomennettu englannista. (Nevalainen 2005: 144–145.) Tutkimuksessa tukea saivat kaikki muut hypoteesin lähtöoletukset paitsi viimeinen avain-avainsanoja koskeva lähtöoletus. Lähtöoletukset saivat tukea sekä kokonaisissa osakorpuksissa että tekstilajikohtaisessa tarkastelussa. Nevalainen toteaaakin, että tämän tutkimuksen perusteella käännösuomen sanasto vaikuttaisi olevan köyhempiä kuin alkuperäissuomen

---

³ Tarkemmin yksinkertaistumisen mittareista tutkimuksessa: Nevalainen (2005: 142–144).

sanasto. Tämä tukee hypoteesia käännöskielen yksinkertaistumisesta. Kyseessä on kuitenkin tilastollinen yleiskatsaus, minkä perusteella ei voida suoraan tehdä johtopäätöksiä koskemaan yksittäisiä kielenpiirteitä. (Nevalainen 2005: 155–156.)

Puurtisen (2005) artikkeli *Käännessuomen piirteitä lastenkirjallisuudessa* keskittyy nimensä mukaisesti lastenkirjojen suomen kieleen. Tutkimus perustuu siihen oletukseen, että käännetty lastenkirjallisuuden kieli eroaa alkuperäissuomesta. Lastenkirjallisuudesta jopa 75–85 % on käännettyä, ja valtaosan käänöksistä lähdekieli on englanti. Tutkimuksessa keskityttiin infiniittirakenteisiin, konnektoreihin ja sanaston erityispiirteisiin. Aineistona käytettiin *Käännessuomen korpuksen* lastenkirjakorpusta. Lastenkirjakorpus jakaantuu kahteen osaan: alkuperäissuomeksi kirjoitettuihin teksteihin sekä englannista käännettyihin. Molempien osakorpusten koko on noin puoli miljoonaa sanaa. (Puurtinen 2005: 211.) Puurtisen tutkimus ei varsinaisesti pyri tutkimaan käännessunivarsaaleja itseään, mutta analyysin tuloksia verrataan univarsaaleihin. Infiniittirakenteita esiintyy käännessuomen lastenkirjallisuudessa alun perin suomen kielellä kirjoitettua enemmän. Puurtinen ei välttämättä pitäisi tätä niinkään yksinkertaistumista tukevana piirteenä, kun taas Eskola (2002) pitää tiivistävää infiniittirakenteiden käyttöä yksinkertaistavana kielenkäyttöä rakenteiden kielellisen ekonomian vuoksi. Runsaan infiniittisten rakenteiden käyttö voidaan tulkita myös eksplisiittistymisunivarsaalin vastaiseksi. Eksplisiittistävä piirre lasten kirjallisuudessa voisi kuitenkin olla toiston välttäminen, mikä Puurtisen tutkimuksessa ilmenee johtolauseverbien runsaana variaationa käännessuomen lastenkirjallisuudessa. Infiniittisten rakenteiden suosimista käännessuomen kirjallisuudessa voidaan pitää myös konventionaalistumisen univarsaaliyhypoteesin vastaisena. Puhekielisten ilmausten puuttumista taas voidaan sitä tukevana. (Puurtinen 2005: 219–221.)

Tirkkonen-Conditin (2005) artikkeli *Häviävätkö uniikkiaineokset käännessuomesta?* pureutuu niin kutsuttuun uniikkiainesten hypoteesiin. Uniikkiainekseksi suomen kielessä englannin kieleen verrattuna on tässä tutkimuksessa valikoitunut liitepartikkelit -kin. Sille ei löydy suoraa yksiselitteistä leksikaalista vastinetta englannista, ja näin ollen tutkimuksen hypoteesina on, että sitä esiintyy vähemmän englannista käännessuomen teksteissä kuin alun perin suomeksi kirjoitetuissa teksteissä, sillä sille ei ole stimulusta lähdekielissä. Analyysiin Tirkkonen-Condit on valinnut kuitenkin vain tapauksessa, joissa -kin-liitepartikkeli ei ole kieliopillisesti välttämätön, vaan se on korvattavissa

esimerkiksi jollakin konnektiivilla. Tutkimusaineistona käytettiin *Käännösuomen korpuksen* kaunokirjallisuuden, lastenkirjallisuuden, viihdekirjallisuuden, akateemisten tekstien ja populaaritieteellisten tekstien osakorpuksia. Alkuperäissuomen osakorpuksien yhteissanamäärä on 3 152 705 ja käännösuomen osakorpuksien 3 294 243 sanaa. Lähdekieleksi käännösuomen aineistossa on rajattu englanti. (Tirkkonen-Condit 2005: 123–125.) Kaiken kaikkiaan kin-partikkelia esiintyy käännösuomessa alkuperäissuomea vähemmän. Sitä myös käytetään käännösuomessa kaavamaisemmin eli se esiintyy selvästi toistuvien klusterien kanssa. Tekstilaji ei myöskään vaikuta käännösuomessa yhtä paljon kin-partikkelin käyttöön kuin alkuperäissuomessa. Alkuperäissuomessa myös kirjoittajakohtaiset erot kielenpiirteen käytössä ovat huomattavasti suurempia. Tämä tukee konventionaalistumisen käännösuniversaalia, ja -kin-partikkelin vähäisempi esiintyminen taas uniikkiainesten hypoteesia eli käännöskielen epätyypillisten frekvenssien universaalia. (Tirkkonen Condit 2005: 135–136.)

5 ANALYYSI & TULOKSET

Tässä luvussa esittelen tutkimusten luokittelut tutkimuskysymysten mukaan, kokoan tulokset yhteen sekä hahmottelen niistä näkyviä tendenssejä. Ensimmäisessä alaluvussa tulokset on esitetty tutkimuskysymyksittäin eriteltynä, toisessa olen rakentanut käännessuomen kuvauksia tutkimustulosten pohjalta ja kolmannessa vedän vielä tuloksia yhteen. Kunkin tutkimuskysymyksen kohdalla olen myös kommentoinut metodin ongelmakohtia sekä luokittelun vaikeuksia tuloksien lukemisen selkeyttämiseksi.

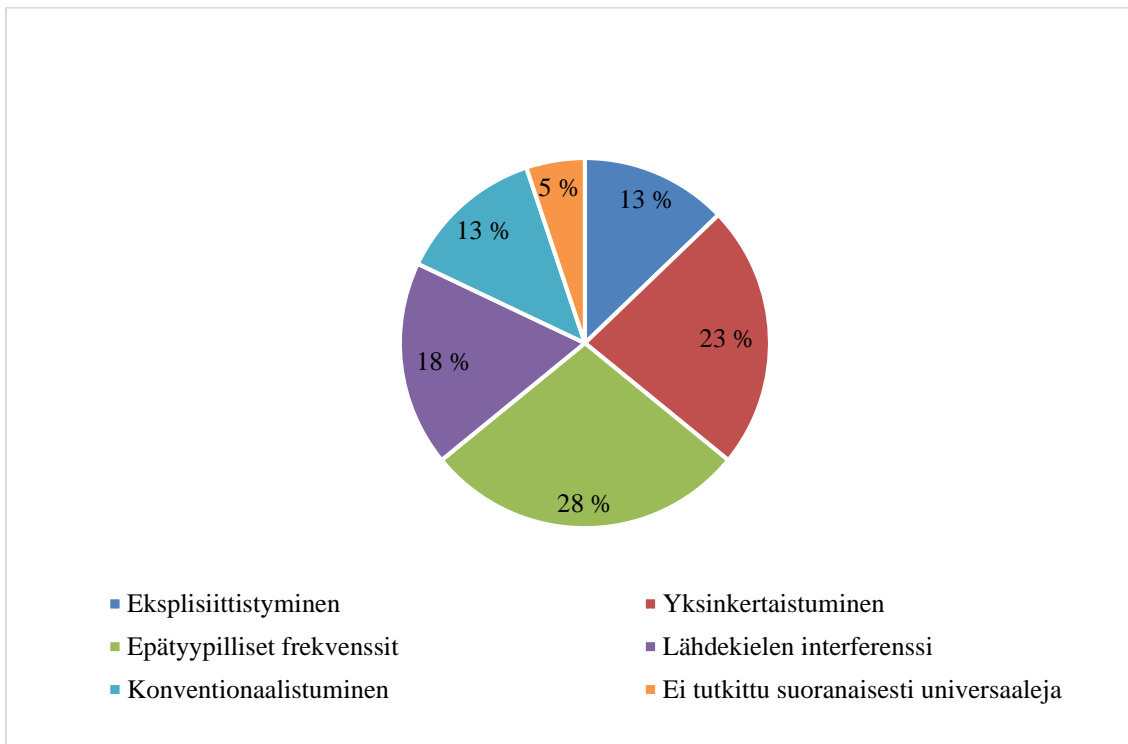
5.1 Käännessuomen tutkimusten luokittelu

Esitän tulokset kuvioittain kunkin tutkimuskysymyksen kohdalla. Tarkat tutkimusten jaot löytyvät taulukoista työn liitteistä. Kuvioiden tulkinnassa tulee huomioida vaihteleva muuttujamäärä. Olen kommentoinut tätä jokaisen taulukon kohdalla erikseen. Taulukot eivät siis ole suoraan verrannollisia toisiinsa, mutta niiden ei tarvitsekaan olla. Niitä tulkitaan omina yksikköinä antamassa kuvaa käännessuomen tutkimuksen trendeistä. Pääpainoltaan tutkimus on kuitenkin laadullinen. Kuvaajissa ei käy ilmi yksittäisten tutkimusten luokittelu, mutta olen lisännyt tutkimustyyppikohtaiset jaot kuvaajiin. Tämä ei sisältynyt alun perin tutkimuskysymyksiin, mutta koin sen mielenkiintoiseksi, sillä ensinnäkin aineisto tarjosi mahdollisuuden tällaiseen luokitteluun ja toiseksi pro gradu -töistä suurin osa on valmistunut muita tutkimuksia myöhemmin, ja ne kertovat näin ollen tutkimustrendien kehityksestä viime vuosina.

5.1.1 Tutkimuskysymys 1

Ensimmäinen tutkimuskysymys koski tutkittujen töiden tutkimushypoteeseissa tutkittuja käännesskielen universaalihypoteeseja. Myös tutkimuksille, joiden tutkimushypoteeseja ei voitu luokitella koskemaan mitään käännesskielen universaalihypoteesia, on oma kategoria. Hypoteesit, joiden on voitu tulkita tutkivan useampaa universaalia, on myös lajiteltu useampaan sarakkeeseen. Jako ei ollut yksinkertainen tai aukoton. Tutkimuksien kohdalla, joissa ei ollut sanallistettu tutkittavaa universaalihypoteesia, olen tehnyt luokittelun itse (ks. luku 4).

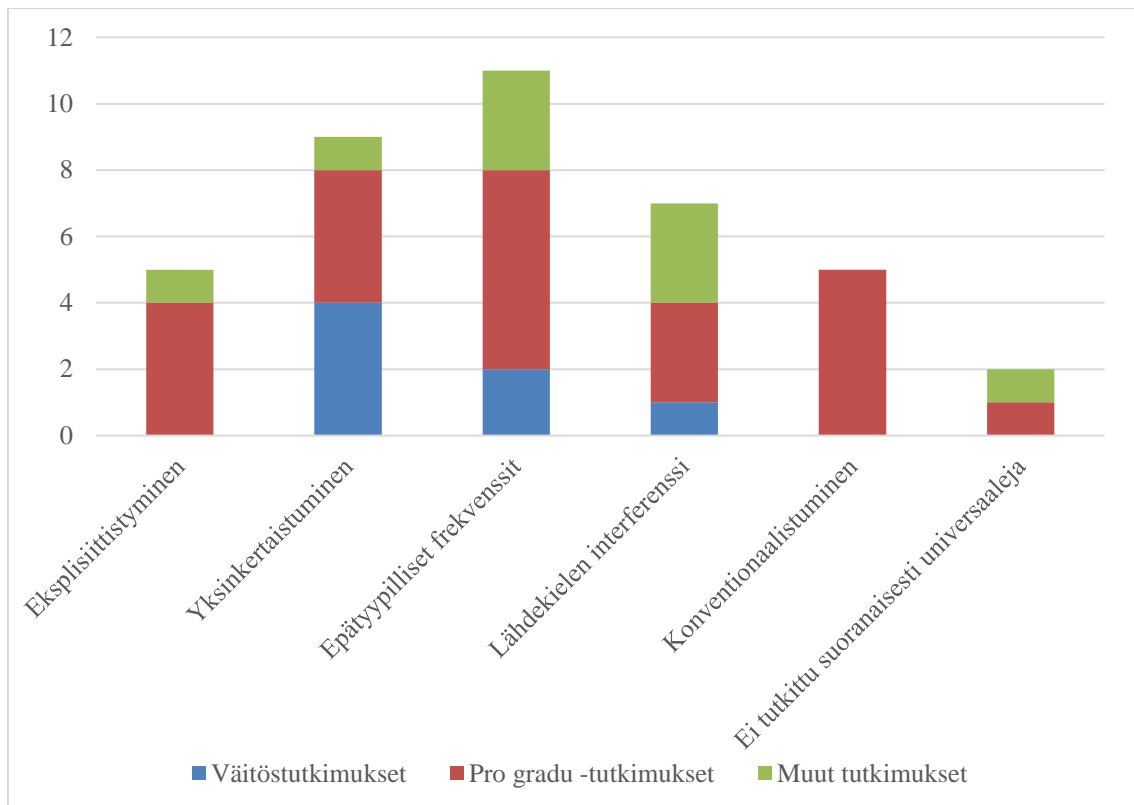
Seuraavassa kuviossa tutkitut universaalit on esitetty piirakkadiagrammin muodossa:

Kuvio 4. Tutkitut käännöskielen universaalihypoteesit

Tässä kuviossa näkyy selkeästi tutkimusten jakautuminen eri käännöskielen universaalihypoteesien välillä. Hieman yllättäenkin universaaleja on tutkittu suhteellisen tasaisesti. Tämä kylläkin johtuu myös universaalien päällekkäisyydestä, ja siitä että yhden tutkimushypoteesin katsottiin usein tutkivan useampaa kuin yhtä käännöskielen universaalihypoteesia. Suosituimpana universaalina on epätyypilliset frekvenssit, ja vähiten tutkittuja taas ovat eksplisiittistyminen sekä konventionaalistuminen. Hypoteesini oli, että käännösuomen tutkimus olisi keskittynyt vahvasti joittenkin tiettyjen universaalien ympärille, mikä ei tämän aineiston valossa pidä paikkaansa. Jakautuminen on kuitenkin suhteellisen tasaista, ja vaikka eroja on, ei mikään universaali nouse huomattavan dominoivaksi. Tämä on tietenkin tutkimusparadigman kannalta positiivinen löytö. Tutkimus on siis tutkinut suhteellisen tasaisesti kaikkia käännöskielen universaalihypoteeseja.

Seuraavassa taulukossa on esitetty tutkimuksissa tutkitut käännöskielen universaalit hypoteeseittain.

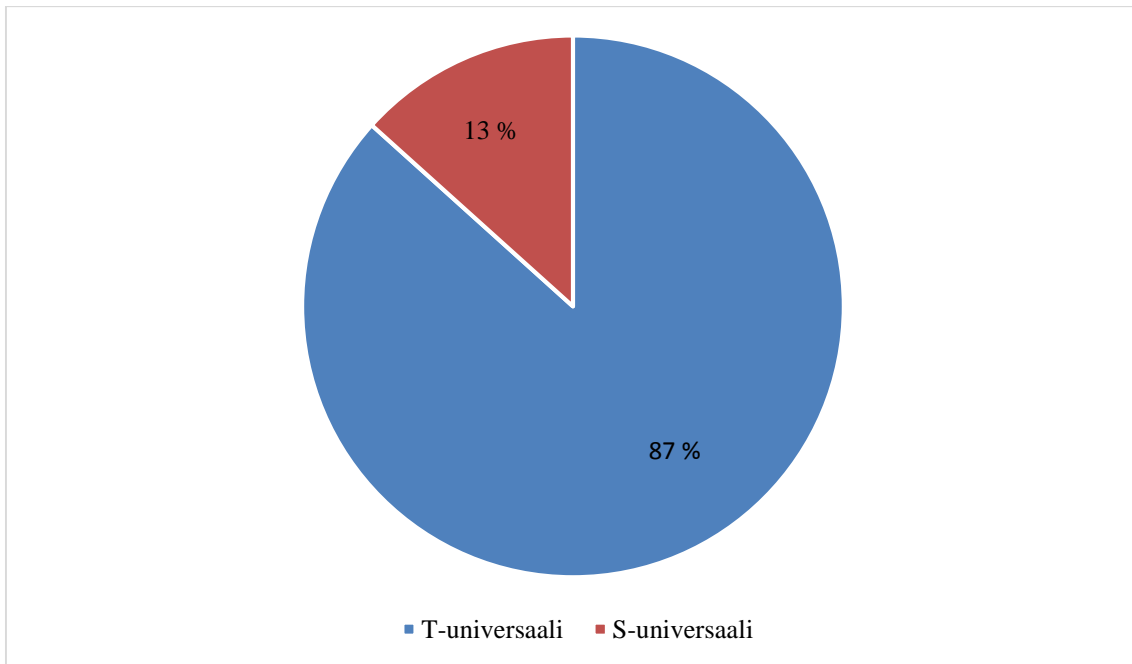

Kuvio 5. Tutkitut universaalihypoteesit tutkimustyypeittäin

Väitöstutkimuksissa suosituin tutkittu universaali on yksinkertaistuminen, pro gradu - töissä epätuypilliset frekvenssit ja muissa tutkimuksissa epätuypilliset frekvenssit sekä lähdekielen interferenssi. Erot ovat kuitenkin kaikki pieniä, sillä jakautuminen on ollut niin tasaista suhteellisen pienessä muuttujajoukossa. Konventionaalistumisen universaalia oli tässä aineistossa tutkittu vain pro gradu -töissä. Pro gradu -töissä oli myös tutkittu kaikkia mainittuja universaaleja, toisin kun muissa tutkimustyypeissä. Tämä varmasti selittyy myös sillä, että tutkittavia pro gradu -töitä oli muita tutkimustyypejä enemmän.

5.1.2 Tutkimuskysymys 2

Toinen tutkimuskysymys käsittelee Chestermanin jakoa käännöskielen T- ja S-universaaleihin. Seuraavassa kuviossa on esitetty tutkimuksissa tutkitut universaalit jaoteltuna T- ja S-universaaleihin:

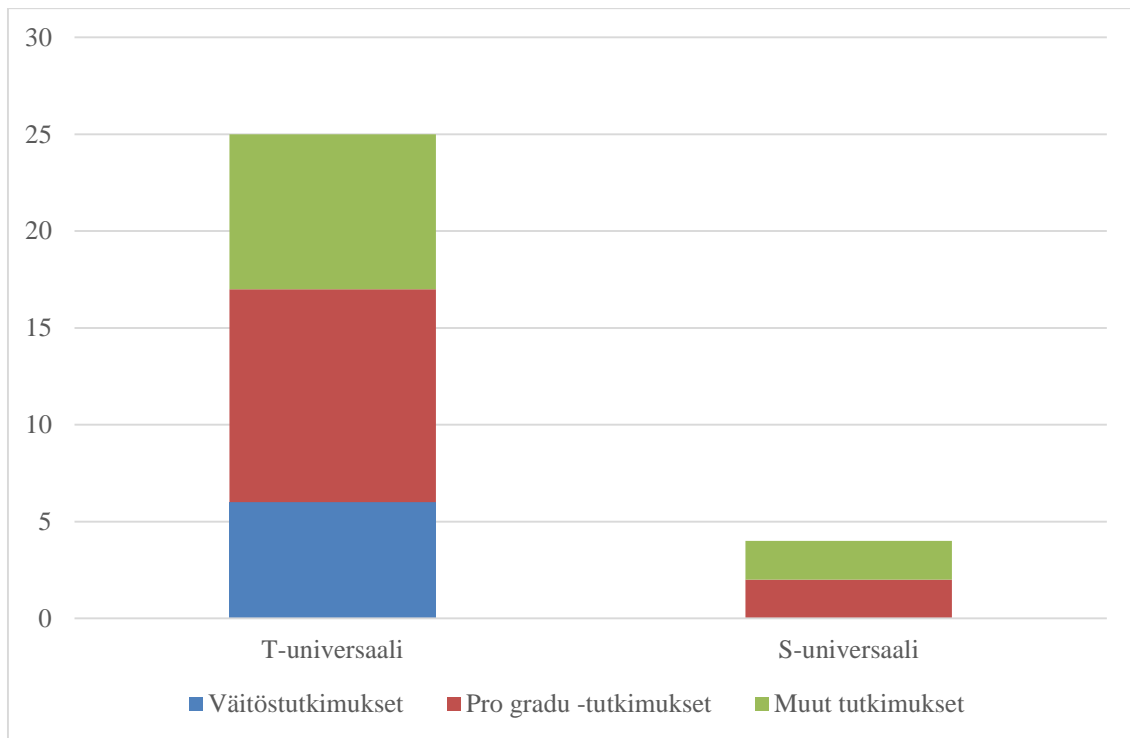

Kuvio 6. Tutkitut universaalityypit

Valtaosa tutkimuksista tutki T-universaaleja. S-universaalien tutkimusta esiintyi jopa yllättävän vähän, ja näistäkin tutkimuksista kolme neljästä tutki molempia universaaleja, eli luokittelut ovat osittain päällekkäisiä. Tietenkin on ymmärrettävää, että kun tutkimuksen kohteena on käännessuomi suhteessa alkuperäissuomeen, tutkimukset keskittyvät näiden kahden välillä esiintyviin eroihin. Se, että jotain universaalia esiintyy T-universaalina, ei kuitenkaan tarkoita, ettei se esiintyisi myös S-universaalina.

Hypoteesi, eli T-universaaleja on tutkittu enemmän, sai näin ollen analyysissä tukea. T-universaaleja on tutkittu käännessuomen tutkimuksissa huomattavasti enemmän.

Seuraavassa kuviossa tutkitut universaalit on esitetty tutkimustyypeittäin:

Kuvio 7. Tutkitut universaalityypit tutkimustyypeittäin

Jakautuminen oli hyvin tasaista. Ainoastaan väitöstutkimusten hypoteeseista minkään ei voitu tulkita tutkivan S-universaaleja.

5.1.3 Tutkimuskysymys 3

Kolmas tutkimuskysymys koski tutkituissa töissä käytettyjä aineistoja. Seuraavassa taulukossa on kuvattu tutkimuksissa käytetyt korpukset. Niistä on esitetty korpusten sanamäärät osakorpuksittain (sanamäärä on pyöristetty lähimpään sataan, kysymysmerkillä on merkitty korpukset, joiden kokoa ei ollut ilmoitettu sanamääränä tai laisinkaan), korpustyyppit, korpuksen tekstilaji sekä mahdollinen *Käännösuomen korpusten* käyttö. Osassa tutkimuksista on käytetty osakorpuksina erilaisia kielimuotoja. Olen kuitenkin huomionut käännösuomen tutkimuksen kannalta merkittävän osakorpuksen kielimuodon. Olen myös merkinnyt tutkimukset, joissa on käytetty *Käännösuomen korpusta*, vaikka tämä ei alkuperäiseen tutkimuskysymykseen sisältynyt.

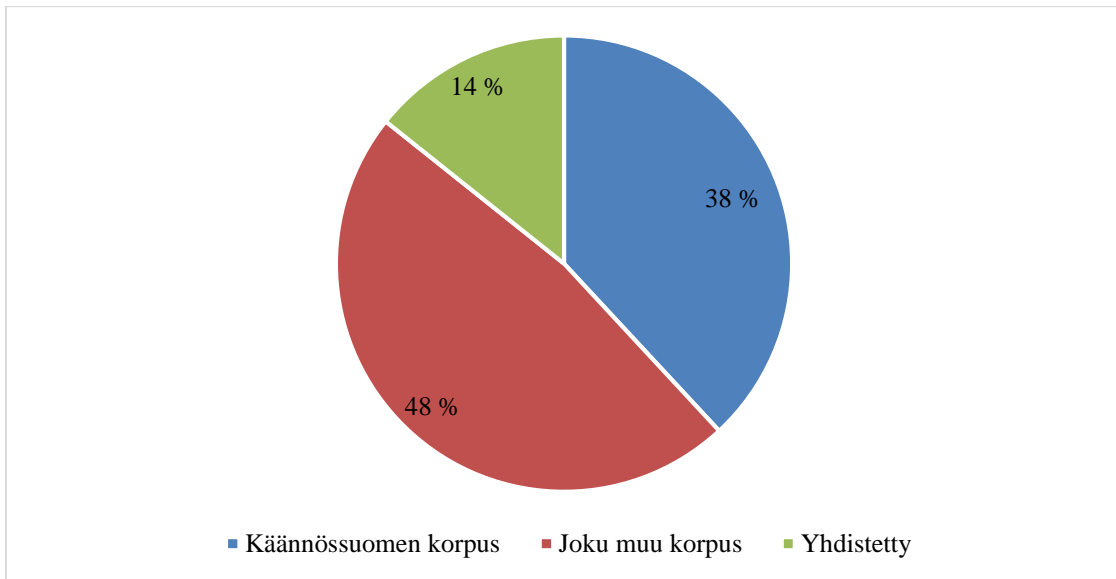
	Osakorpusten sanamäärät	Korpustyyppi	Tekstilaji	Käännösuomen korpus
Jantunen	987 000 1 075 000 795 000	Yksikielinen verrannollinen	Kaunokirjallisuus	Kyllä
Eskola	1 894 400	Yksikielinen verrannollinen	Kaunokirjallisuus	Kyllä
Ulanto	7800 8100	Yksikielinen verrannollinen	Erityisalateksti (internetsivut)	Ei
Oinonen	46 000 46 000	Yksikielinen verrannollinen	Institutionaaliset tekstit	Ei
Laine	1 134 500 1 150 000 1 001 900	Yksikielinen verrannollinen	Kaunokirjallisuus	Kyllä
Ojala	202 900 200 700	Yksikielinen verrannollinen	Institutionaaliset tekstit (lakitekstit)	Ei
Härme	1 418 900 627 600	Kaksikielinen paralleelikorpus	Kaunokirjallisuus	Ei
Rajasalo	?	Kaksikielinen paralleelikorpus	Kaunokirjallisuus	Ei
Pitkänen	3 041 500 1 839 400	Yksikielinen verrannollinen	Institutionaaliset tekstit (istunteselostukset, eduskunnan puheiden taltioinnit)	Ei
Bogdanoff	?	Yksikielinen verrannollinen	Lehtitekstit	Ei
Holopainen	17 000 200 000	Yksikielinen verrannollinen	Lehtitekstit (opiskelijakäännökset)	Ei
Eskola (1997)	?	Yksikielinen verrannollinen	Kaunokirjallisuus	Ei
Rajakari	84 500 82 100 473 500	Yksikielinen verrannollinen	Institutionaaliset tekstit (lakitekstit)	Osittain
Teitto	7 300 28 000 27 300	Yksikielinen verrannollinen	Kaunokirjallisuus +kaunokirjalliset dialogit	Osittain
Aronen	?	Yksikielinen verrannollinen	Tiedekirjallisuus	Kyllä
Auvinen	4 000 000 4 000 000	Yksikielinen verrannollinen	Useita tekstilajeja	Kyllä
Mauranen & Tiittula	500 000 500 000	Kaksikielinen paralleelikorpus + Kaksikielinen paralleelikorpus	Kaunokirjallisuus	Ei
Mihailov	?	Kaksikielinen paralleelikorpus + Yksikielinen ei- käännöskielineen korpus	Kaunokirjallisuus	Osittain
Nevalainen	1 350 000	Yksikielinen verrannollinen	Kauno- ja tietokirjallisuus	Kyllä
Puurtinen	500 000 500 000	Yksikielinen verrannollinen	Kaunokirjallisuus (lastenkirjallisuus)	Kyllä
Tirkkonen- Condit	3 152 700 3 294 200	Yksikielinen verrannollinen	Kauno- ja tietokirjallisuus	Kyllä

Taulukko 3. Korpusten kuvaukset

Tutkimusten korpuksissa oli keskenään hyvinkin paljon eroavaisuuksia niin sanamäärissä, korpustyypeissä kuin tutkituissa tekstilajeissakin. Suuri osa tutkimuksista on tehty *Käännösuomen korpuksella*. Tämä tietenkin tekee tuloksista keskenään vertailukelpoisempia, mutta yksipuolisempia. Täytyy kuitenkin huomata, että *Käännösuomen korpusta* on käytetty hyvin eri tavoin ja monissa tutkimuksissa aineistona on ollut vain *Käännösuomen korpuksen* osakorpuksia. *Käännösuomen korpus* oli yksittäisistä käytetyistä korpuksista käytetyin, mutta muiden korpusten joukko kokonaisuudessaan oli *Käännösuomen korpuksen* joukkoa isompi.

Sanamäärät korpuksissa vaihtelevat yksittäisten tekstien muutamasta tuhannesta aina miljooniin sanoihin asti. Korpuksen sanamäärä ei kuitenkaan aina kerro kaikkea. Suuriltakin näyttävissä tekstimassoissa saattaa olla sisällytettynä vain muutama teksti tai muutama romaani, jolloin yksittäisen kääntäjän henkilökohtaiset valinnat korostuvat mielestäni liikaa. Tällaisia korpuksia olivat Rajasalon (2012) neljän romaanin ja niiden käännösten korpus, Oinosen (2010) neljästä institutionaalisesta käännöksestä koostuva korpus sekä Bodganoffin (2008) kahden erilehden yksittäisiin artikkeleihin pohjautuva korpus. Vaikka onkin sanottu, että käännöstieteessä korpukseksi riittää jo pienempi tekstimassa, ei kuitenkaan muutamasta teoksesta koostuva korpus anna kovin yleistettävää kuvaa tutkittavasta kielenpiirteestä. Tärkeää kuitenkin on myös testata universaalihypoteeseja monenlaisella aineistolla. Universaalien tulisi näkyä myös pienemmissä aineistoissa, mutta marginaalisista esiintymistä ei voida suoraan tehdä yleistyksiä. Valitettavan usein tutkimuksen tuloksissa todettiin, ettei tutkimusmateriaali ole riittävän suuri johtopäätösten tekemiseksi. Herääkin kysymys, miksi tutkimukseen on silloin valittu alun perinkään niin suppea materiaali?

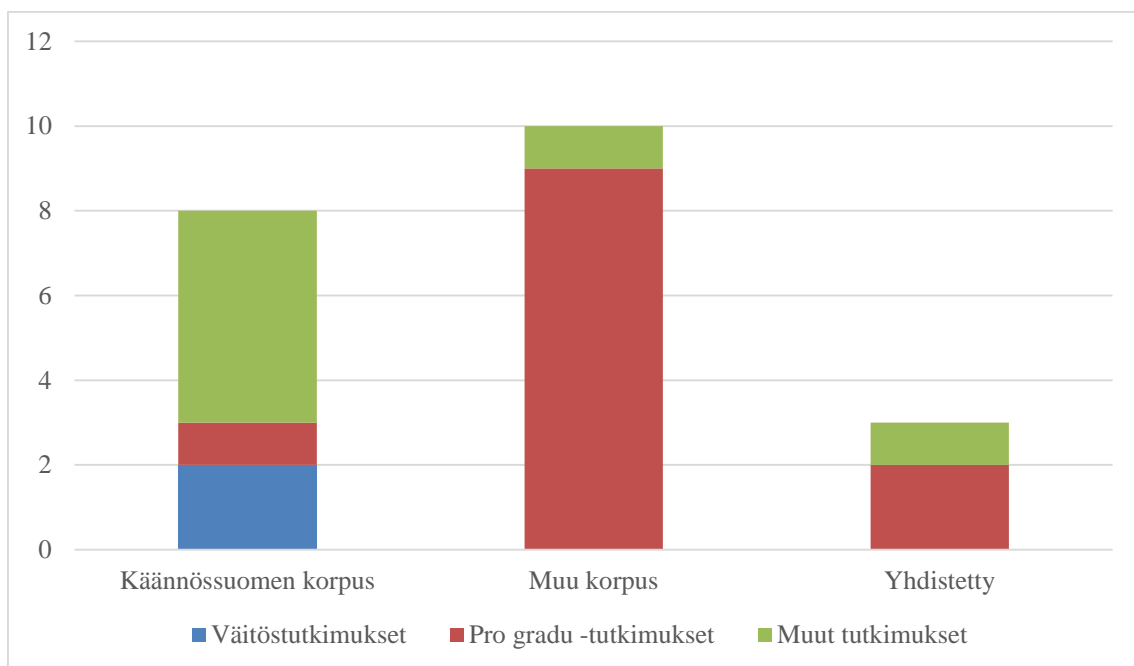
Seuraavassa kuviossa on esitetty *Käännösuomen korpuksen* käyttö tarkastelluissa tutkimuksissa.

Kuvio 8. Käännössuomen korpuksen käyttö tutkimuksissa

Kuten kuviosta selkeästi näkyy, on *Käännössuomen korpusta* siis käytetty paljon, mutta suurin osa tutkimuksista on kuitenkin tehty muilla korpuksilla. Yhdistetyissä korpuksissa *Käännössuomen korpusta* on siis käytetty osakorpuksena, jolloin voidaan katsoa, että ylipäättänsä *Käännössuomen korpusta* on käytetty ainoana tutkimuksen korpuksena tai osakorpuksena noin puolissa tutkimuksia.

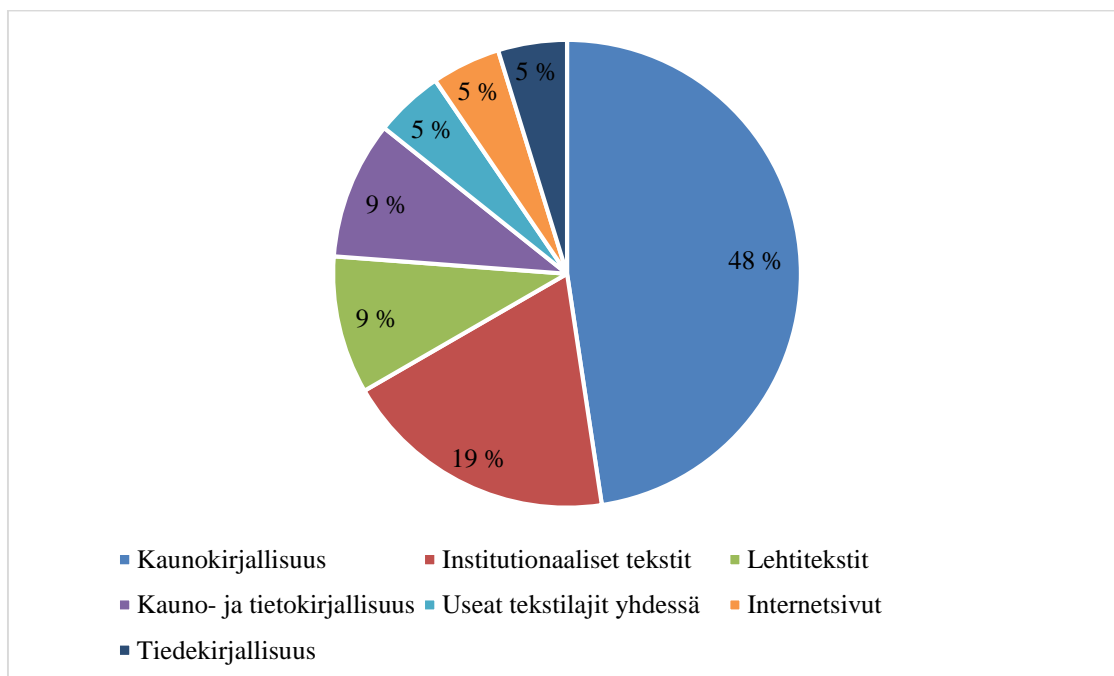
Seuraavassa kuviossa on esitetty tutkimustyyppikohtainen jakautuminen eri korpuksiin:

Kuvio 9. Korpuksen käyttö tutkimustyypeittäin

Kuten kuviosta näkyy, *Käännössuomen korpusta* ovat käyttäneet lähinnä väitöskirjatutkijat sekä *Käännössuomeksi* -julkaisun tutkijat. Tämä selittyy mitä todennäköisimmin tutkimushankkeella, joka tuolloin oli käynnissä ja johon nämä työt myös kuuluivat. Yllättävää kuitenkin on, kuinka vähän pro gradu -töissä on käytetty *Käännössuomen korpusta*. Suurin osa pro gradu -töistä on tehty jollain muulla, usein itse koostetulla, korpuksella.

Seuraavassa kuviossa on esitetty korpusten jakautuminen tekstilajeittain. Tekstilajien luokittelu ei ollut kaikin paikoin aivan yksiselitteistä.

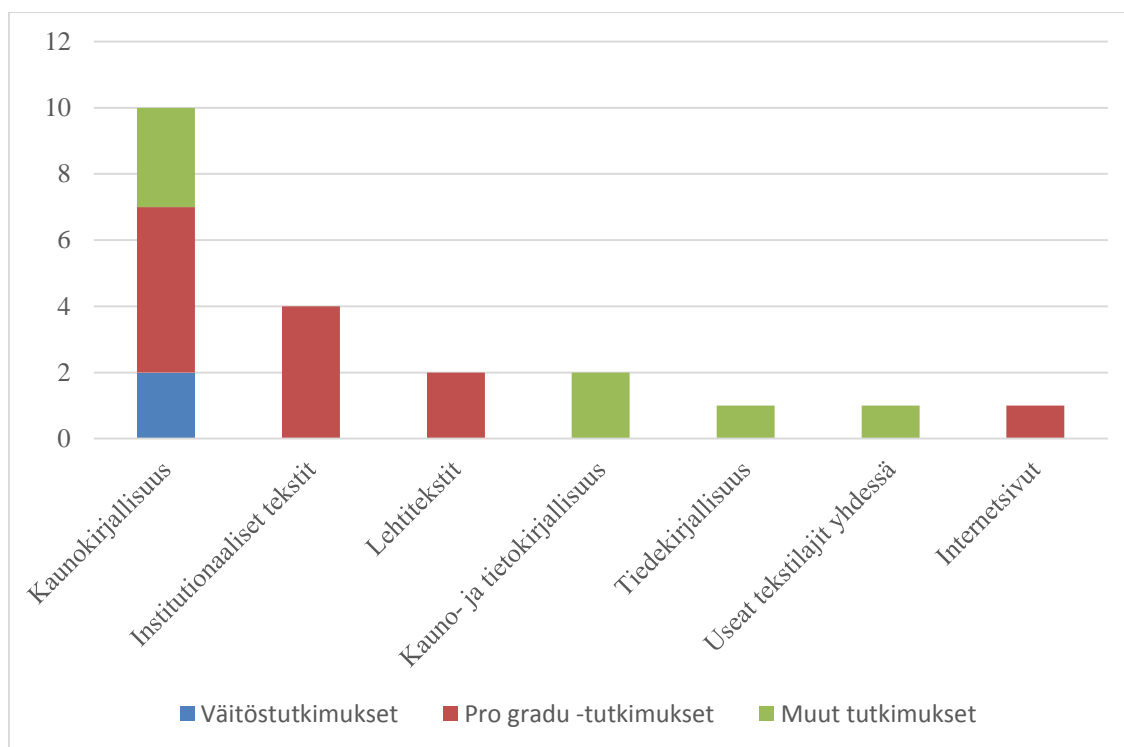

Kuvio 10. Tutkitut tekstilajit

Tekstilajeista kaunokirjallisuus on ollut tutkimuksissa suosituin. Muut kirjallisuuden lajit olen eritellyt omiksi luokikseen. Yhteensä siis kirjallisuutta ylipäättänsä on tutkittu ehdottomasti eniten käännössuomen tutkimuksessa. Tämä selittyy osittain *Käännössuomen korpuksen* kirjallisuuspainotteisuudella. Kuten edellisistä kuvioista kävi ilmi, on tutkimuksessa käytetty myös paljon muita korpuksia. Toiseksi suurin yksittäinen tekstilaji on institutionaaliset tekstit. Muut tutkitut tekstilajit muodostavat vain yhden tai kahden tutkimuksen pikkuryhmiä. Kirjallisuuden tutkimuksen painottuminen kertoo mielestäni osittain myös kaunokirjallisuuden kääntämisen arvostuksesta. Mukavaa on

kuitenkin nähdä, että myös institutionaalista kääntämistä on otettu paremmin huomioon viime vuosina käännessuomenkin tutkimuksen kentällä.

Seuraavassa kuviossa tutkitut tekstilajit on vielä esitetty tutkimustyypeittäin:

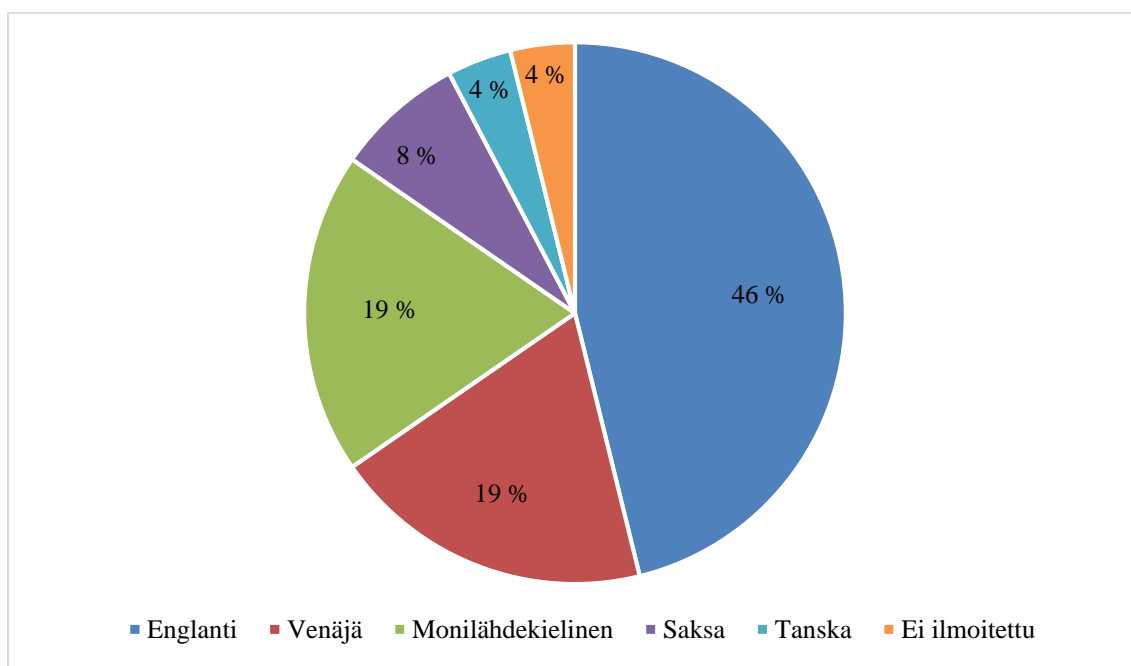
Kuvio 11. Tutkittujen tekstilajien jakautuminen tutkimustyypeittäin

Kuten kuvioista näkyy, on kaunokirjallisuutta tutkittu kaikissa tutkimustyypeissä, institutionaalisia tekstejä, lehtitekstejä ja internetsivujen tekstejä vain pro gradu -tutkielmissa ja kauno- ja tietokirjallisuutta, tiedekirjallisuutta ja useita tekstilajeja yhdessä vain *Käännessuomeksi* -julkaisun tutkimuksissa. Kaunokirjallisuuden dominoivuus näkyy kaikissa tutkimustyypeissä. Pro gradu -tutkimuksissa taas olisi voinut olettaa olevan vielä enemmän hajontaa tekstilajin suhteen, vaikkakin sitä on jo jonkin verran. Hypoteesi siitä, että tutkimuksissa on käytetty hyvin erilaisia korpuksia piti siis paikkansa.

5.1.4 Tutkimuskysymys 4

Neljäs tutkimuskysymys koski tutkittavissa töissä käytettyjen korpusten lähdekieliä. Monilähdekielisiin on laskettu kaikki kaksi tai useampia lähdekieliä sisältävät korpukset. Monissa tutkimuksissa samaa tutkimuskysymystä oli testattu kahdella eri aineistolla: usein moni- sekä yksilähdekieliselä. Nämä tutkimukset on lajiteltu silloin useampaan sarakkeeseen. Mukana oli myös tutkimuksia, joissa aineiston lähdekieltä ei joko ilmoitettu tarkasti tai sitä ei tiedetty. Pitkäsen tutkimus on luokiteltu olevan lähdekieleltään englanninkielinen, vaikkakin englantia on osassa tekstejä ollut reikielienä.

Seuraavassa taulukossa ja diagrammissa on esitetty tutkimusten korpusten lähdekielet:

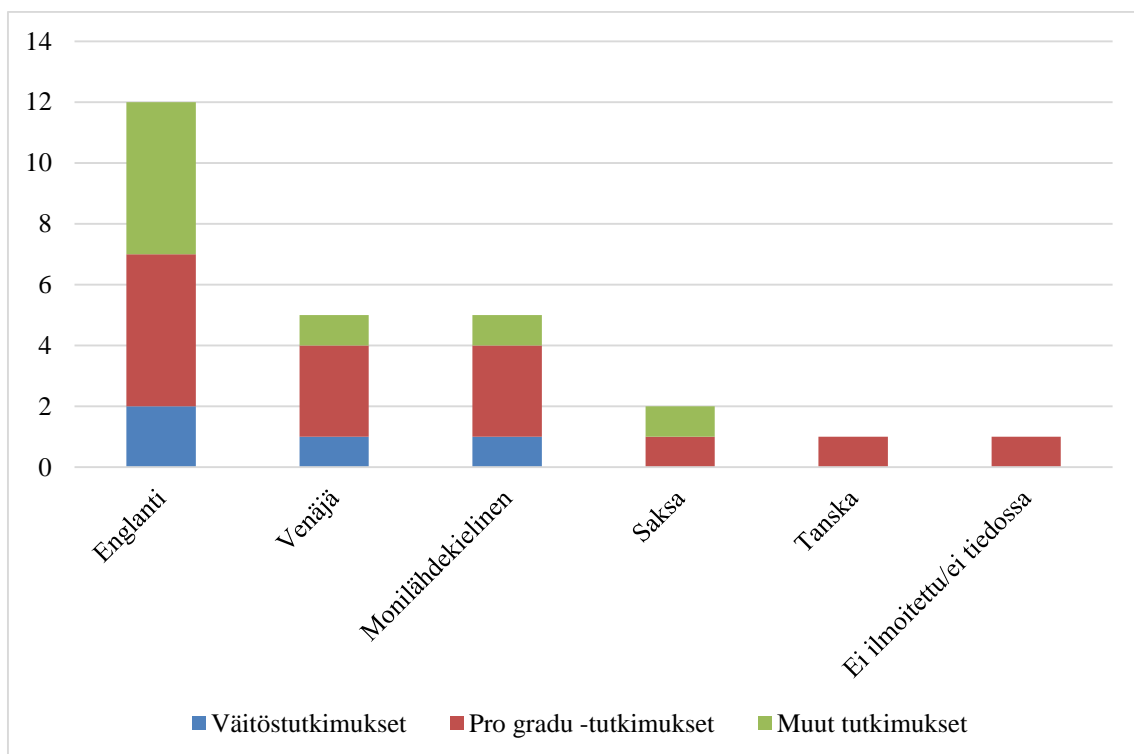

Kuvio 12. Tutkimusten lähdekielet

Niin kuin hypoteesissa oletettiin, on tutkimus keskittynyt yksittäisistä kielistä indoeurooppalaisten valtakielten ympärille. Englanti on kielistä ehdottomana ykkösenä ja hieman yllättäen venäjä on toisella sijalla. Ruotsin, ranskan tai espanjan lähdekielisiä tekstejä tutkimusten aineistoissa oli mukana vain monilähdekielissä käännoosuomen aineistossa. Lähdekieliin voidaan kuitenkin olettaa ainakin pro gradu -töiden kohdalla vaikuttavan oppiaineen, johon tutkielma on tehty. Mielenkiintoista vaihtelua tutkimusparadigmaan toi tanska lähdekielenä. Tutkimuksessa lähdekieltä ei ollut erikseen

valittu vaan se nousi esille aidosta materiaalista ikään kuin sivutuotteena. Lähdekielien tahallinen rajaaminen voikin myös jättää kiinnostavaa aineistoa tutkimusten ulkopuolelle. Yllättävää on myös monilähdekielisten tutkimusten vähyys, kun saatavilla kuitenkin on monilähdekielinen korpus, joka on pyritty koostamaan nimenomaan edustamaan koko käännöskielen kirjoja. Myös hyvin huomiota herättävää on ruotsin puuttuminen yksittäisten lähdekielten joukosta kokonaan. Suomessa on kuitenkin historiansa takia pitkä perinne ruotsin kielestä kääntämisessä, ja paljon kiinnostavaa materiaalia olisi varmastikin saatavilla. Näkisin myös ruotsin lähdekielisen aineiston käytössä herkkäiset mahdollisuudet vanhemman ja nykyaikaisen käännösuomen tutkimukseen.

Seuraavassa taulukossa eri lähdekieliset tutkimukset on vielä eroteltu tutkimustyyppin mukaan:

Kuvio 13. Tutkimusten lähdekielel tutkimustyypeittäin

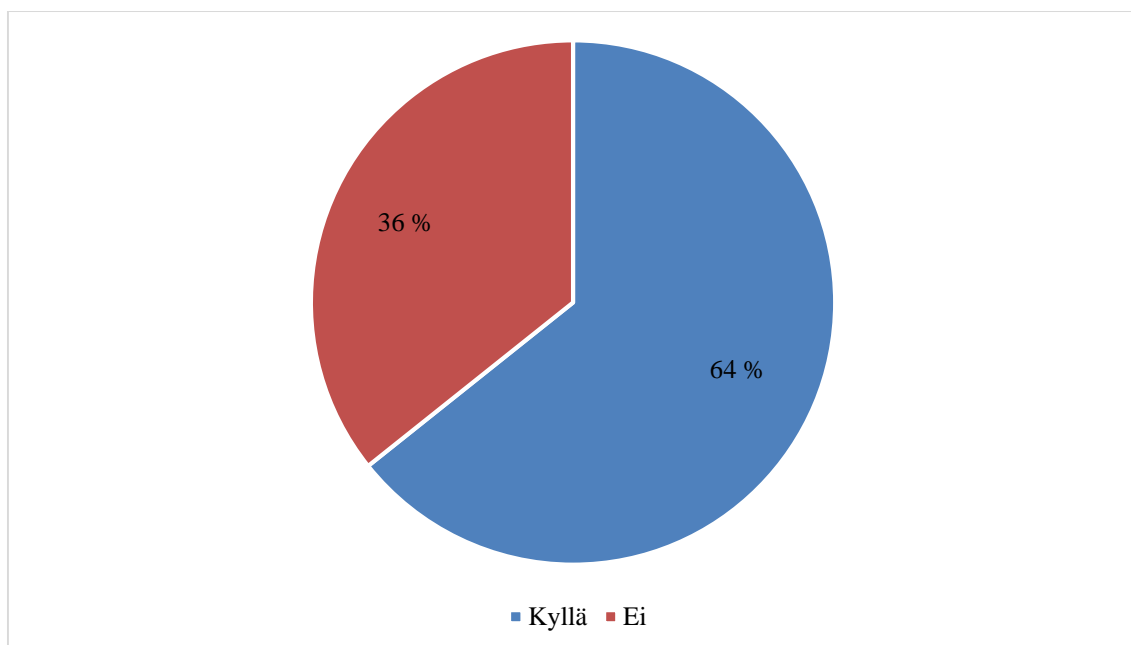
Jako eri tutkimustyyppien mukaan osoittaa, että muut tutkimukset ovat enemmän keskittyneet englantiin lähdekielenä, ja pro gradu -tutkimuksissa jakautumista eri lähdekielien välille on tapahtunut enemmän. Väitöstutkimuksia aineistossa oli vain kaksi, joista toinen vertaili kahta eri yksittäistä lähdekieltä ja toinen yhden lähdekielen korpuksen tuloksia monilähdekielisen korpuksen tuloksiin. Useassa tutkimuksessa

tutkimushypoteesia oli testattu sekä yksilähdekielisellä sekä monilähdekielisellä osakorpuksella lähdekielen vaikutuksen havainnoimiseksi. Osassa tutkimuksista taas oli selkeästi haluttu keskittyä yhden lähdekielen vaikutuksiin käännössuomessa. Osassa tutkimuksia oli myös tutkittu muita käännöskieliä, muun muassa käännösvenäjää (Härme 2012) ja käännössaksaa (Rajasalo 2012), mutta ne jäivät suuresta kiinnostavuudestaan huolimatta käännösuniversaalitutkimuksen kannalta valitettavasti tämän tutkimuksen ulkopuolelle.

5.1.5 Tutkimuskysymys 5

Viides tutkimuskysymys käsitteli, tukivatko tutkittujen töiden tulokset käännöskielen universaalihypoteeseja, ja jos niin mitä universaalihypoteesia/universaalihypoteeseja. Tässä tutkimuskysymyksessä jaottelu oli erityisen haastavaa. Useissa tutkimuksissa osa hypoteeseista sai tukea ja osa ei tai hypoteesit tukivat vastoin ennako-odotuksia jotain aivan toista käännöskielen universaalihypoteesia.

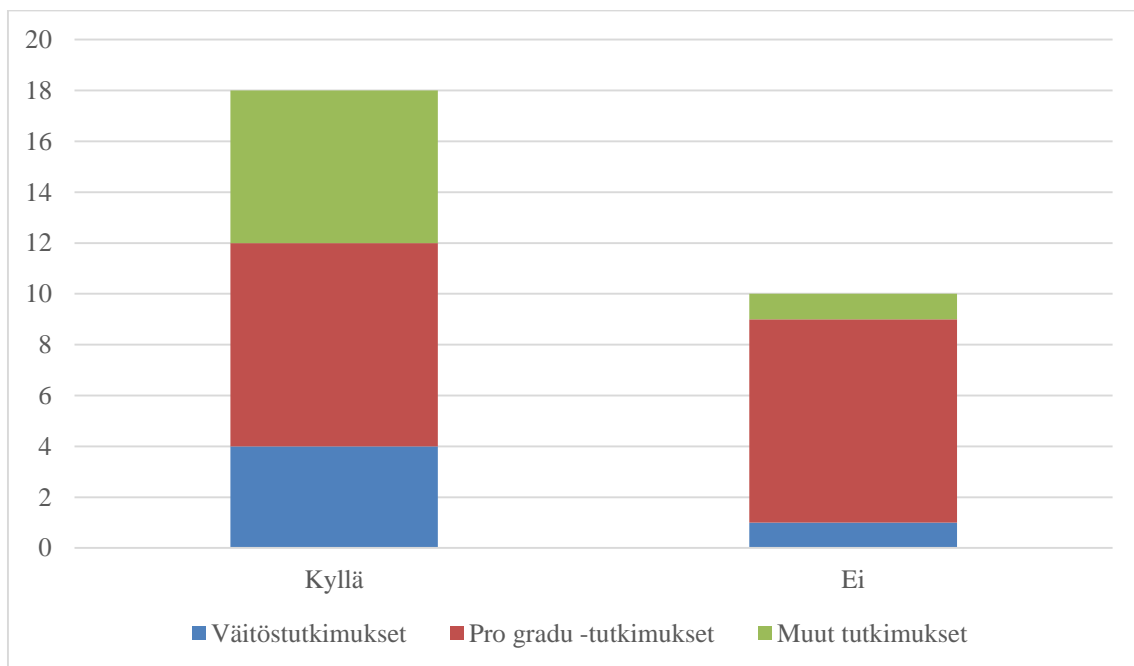
Seuraavassa taulukossa ja kuviossa on esitetty eri tutkimusten lajiteltu tukea saaneet tutkimukset tai niiden universaalit sekä ne tutkimukset ja universaalit, jotka eivät saaneet töissä tukea:

Kuvio 14. Tukivatko tutkimustulokset jotakin käännöskielen universaalihypoteesia?

Tutkimuksista 64 %:n voitiin siis katsoa tukevan jotakin käännöskielen universaalihypoteesia. Tulos ei ehkä ole ihan niin korkea, kuin oletin. Yli yksi kolmasosa on kuitenkin ollut universaaleja tukemattomia tutkimustuloksia. Tuloksista noin kahden kolmasosan voitiin siis tulkita tukevan jotain käännöskielen universaalihypoteesia. Osa tutkimusten hypoteeseista myös tuki yhtä tutkittua universaalia, muttei välttämättä toista. Lajittelu oli osittain hyvinkin haastavaa ja jopa päällekkäistä.

Seuraavassa taulukossa tulokset on esitetty tutkimustyypeittäin:

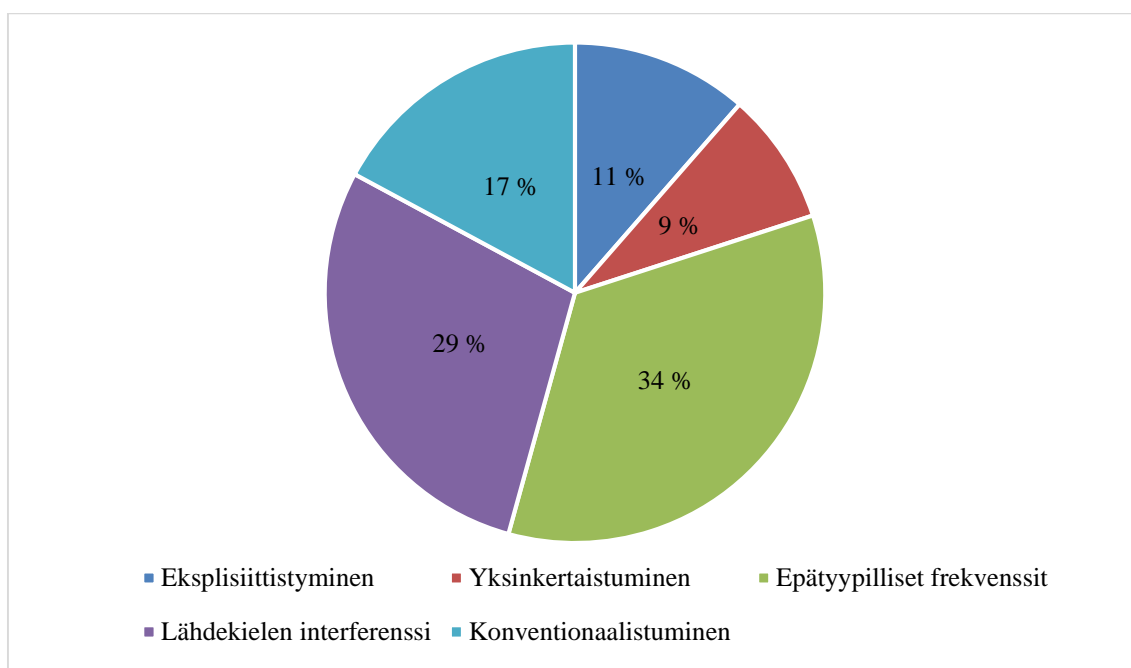
Kuvio 15. Tutkimustulosten jaottelu tutkimustyypeittäin

Kuten kuviosta näkyy väitös- ja *Käännössuomeksi* -julkaisun tutkimusten hypoteeseista suurin osa sai tukea käännöskielen universaaleja ajatellen. Tämä tietenkin voi myös johtua myös tutkimusasetteluista. Pro gradu -tutkimukset menivät lajittelussa jokseenkin tasan tukea saaneisiin ja saamattomiin tuloksiin. Pro gradu -tutkimuksissa oli kuitenkin myös enemmän hajontaa esimerkiksi tekstilajin suhteen. Useissa töissä oli otettu täysin uudenlainen tekstilaji tutkittavaksi, ja tuloksetkin olivat usean tutkimuksen kohdalla hypoteeseihin suhteutettuna yllättäviä. Pro gradu -tutkimuksissa tutkittiin muun muassa institutionaalista kieltä sekä kääntäjäopiskelijoiden kieltä, jotka molemmat eroavat tekstilajiltaan ja syntyprosessiltaan esimerkiksi *Käännössuomen korpuksen*

osakorpuksista huomattavasti. Myös ne tutkimukset, jotka eivät ole tukenet käännöskielen universaalihypoteeseja ovat luonnollisesti tutkimusalalle arvokkaita.

Hypoteesi, eli että käännöskielen universaalihypoteeseja tukevia tuloksia olisi enemmän suhteessa ei tukea saaneisiin tuloksiin, osoittautui todeksi. Tuloksista 64 % tuki käännöskielen universaalihypoteeseista jotakin. Ero on siis selkeä, muttei suuri. Täytyy myös muistaa, ettei tässäköhän kohdin puhuta absoluuttisista totuuksista, ja tuloksiakin voi tulkita monella eri tavalla. Nämä tulokset kuitenkin mielestäni omalta osaltaan tukevat ajatusta käännösuomen omaleimaisuudesta.

Tutkimusten tulokset lajiteltiin vielä tukea saaneen universaalihypoteesin mukaan. Seuraavassa taulukossa ja diagrammissa on esitetty universaalihypoteesit, joita tutkimukset ovat tukeneet:

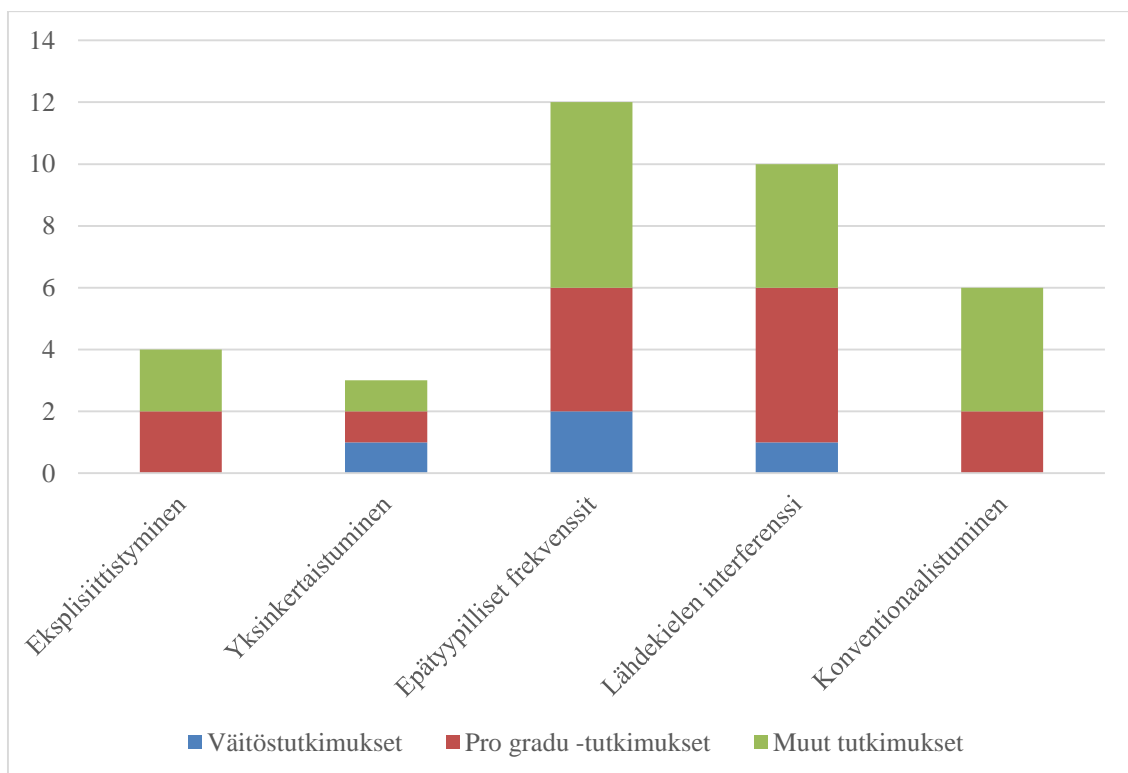

Kuvio 16. Tukea saaneet käännöskielen universaalihypoteesit

Eniten tutkimuksissa tukea sai epätyypillisten frekvenssien universaali, mikä osittain selittyy universaalien laajalla sovellettavuudella. Sen voidaan katsoa käsittävän käytännössä kaikki alkuperäiskieleen verrattuna käännöskielessä esiintyvät frekvenssipoikkeamat, ovat ne sitten yli- tai aliedustumia. Erikseen epätyypillisten frekvenssien universaalista olisi voinut eritellä uniikkiainesten hypoteesin, joka yleensä

on laskettu kuuluvaksi epätyypillisiin frekvensseihin sen eräänä alaryhmänä. Tämä olisi vaikuttanut myös luokan suuruuteen. Usein epätyypillisten frekvenssien universaalia tukeviksi tunnuttiin lajiteltavan tutkimustuloksia, joissa esiintyi frekvenssipoikkemia, mutta joita ei syystä tai toisesta pystytty sen selvemmin tutkimuksen puitteissa selittämään. Myös lähdekielen interferenssi sai useassa tutkimuksessa tukea. Vähiten tukea sai näissä tutkimuksissa yksinkertaistumisen hypoteesi. Osittain tähänkin varmasti vaikuttaa universaali haastava monitulkintaisuus. Myös ennako-oletusten vastaisesti eksplisiittistymisen universaali sai suhteessa muihin universaaleihin vähemmän tukea. Monissa tutkimuksissa tutkimushypoteesissa esitetty universaali ei välttämättä ollutkaan se universaali, jota tulosten voitiin katsoa tukevan. Tästä syystä tutkittujen universaalien tulokset eivät ole suoraan verrannollisia tuloksissa tukea saaneisiin universaaleihin. Kyse on tietenkin aina myös tutkimushypoteesin asettelusta. Suurin ero tutkittujen ja tukea saaneiden universaalien välillä oli yksinkertaistumisuniversaalissa. Sitä tutkittiin kaikista tutkimuksissa 23 %, mutta tukea se sai vain 9 %.

Seuraavassa kuviossa tukea saaneet käännöskielen universaalihypoteesit on vielä esitetty tutkimustyypeittäin:

Kuvio 17. Tukea saaneet käännöskielen universaalihypoteesit tutkimustyypeittäin

Kaiken kaikkiaan tukea saaneet universaalit jakautuivat hyvin tasaisesti. Verrattuna tutkimushypoteeseissa tutkittuihin universaaleihin tulokset jakautuivat tasaisemmin kaikkien universaalien kesken. Näiden pienten erojen pohjalta ei mielestäni kuitenkaan ole järkevää tehdä sen suurempia johtopäätöksiä.

5.2 Käännösuomen kuvauksia

Olen tässä luvussa jaotellut ja sanallistanut tuloksia niiden tutkiman tekstilajin mukaan. Olen jakanut tulokset kaunokirjallisiin teksteihin, institutionaalisiin teksteihin ja aikakauslehtien teksteihin. Olen pyrkinyt tässä luvussa luomaan yksinkertaistetun kuvauksen kunkin tekstilajin käännösuomesta tässä tutkimuksessa käsiteltyjen tutkimusten pohjalta. Tutkimukset jakautuivat selkeästi kaunokirjallisen ja institutionaalisen sekä muiden yksittäisten tekstilajien tai useiden tekstilajien yhteiseen käännösuomen tarkasteluun. Selkeimmiksi ryhmiksi nousivat kaunokirjallinen ja institutionaalinen käännösuomi. Olen esittänyt näiden tekstilajien tutkimuksista esiin nousseita käännösuomen piirteitä seuraavissa alaluvuissa. Tässä jaottelussa ei oteta kantaa löydösten ja universaalihypoteesien suhteeseen.

5.2.1 Kaunokirjallinen käännösuomi

Jos käännösuomen tutkimuksesta nousseita tutkimustuloksia jaotellaan tekstilajikohtaisiin käännösuomen konventioihin, voitaisiin tämän hetkisten tutkimustulosten nojalla kaunokirjallisesta käännösuomesta muodostaa mahdollisesti seuraavan lainen karkea kuvaus.

Kaunokirjallisessa käännösuomessa esiintyy verrattuna alkuperäissuomeen:

- sanastotasolla epätyypillisiä frekvenssejä sekä epätyypillisiä leksikaalisia kombinaatioita (Jantunen 2004).
- lauserakennetasolla epätyypillisiä frekvenssejä (Eskola 2002).
- poikkeamia sanajärjestyksessä käännettäessä venäjstä sellaisissa kohdin, kun venäjän sanajärjestys poikkeaa suomen kielen sanajärjestyksestä vain hieman (Härme 2012).
- virkepituuksien suurempaa variaatiota käännettäessä venäjstä (Eskola 1997).
- enemmän lauseenvastikkeita, komitatiivimuotoja ja parenteettisia ilmauksia venäjstä käännettäessä (Eskola 1997).

- enemmän yksikön ensimmäisen ja toisen persoonan persoonapronomineja (Teitto 2010).
- dialogeissa vähemmän yksikön ensimmäisen ja toisen persoonan persoonapronomineja (Teitto 2010).
- enemmän erisnimien puhuttelukäyttöä (Teitto 2010).
- enemmän yksikön ensimmäisen persoonan persoonapronominimuotoja sekä englannista että saksasta käännettäessä (Mauranen & Tiittula 2005).
- vähemmän nollapersonan käyttöä saksan ja englannista käännettäessä (Mauranen & Tiittula 2005).
- sanasto- kielioppi sekä tekstitasolla epätyypillisiä frekvenssejä venäjältä käännettäessä (Mihailov 2005)
- vähemmän slangisanoja venäjältä käännettäessä (Mihailov 2005).
- lastenkirjallisuudessa englannista käännettäessä enemmän infiniittisiä rakenteita (Puurtinen 2005).
- lastenkirjallisuudessa vähemmän puhekielisiä sanoja ja ilmauksia englannista käännettäessä (Puurtinen 2005).
- lastenkirjallisuudessa enemmän variaatiota johtolauseverbeissä englannista käännettäessä (Puurtinen 2005).

5.2.2 Institutionaalinen käännoosuomi

Opinnäytetöissä viime vuosina huomiota on enemmän saanut institutionaalinen käännoosuomi. Tämä on tervetullut vastapari hyvin pitkälti kaunokirjallisen käännoosuomen tutkimukselle. Institutionaalinen kääntäminen on merkittävä kääntämisen muoto, ja institutionaalinen kieli eroaa myös ns. yleiskielisestä esityksestä. Tässä tutkimuksessa tarkasteltujen tutkimusten pohjalta institutionaalista käännoosuomesta voitaisiin mahdollisesti muodostaa seuraavan lainen kuvaus.

Institutionaaliossa käännoosuomessa esiintyy alkuperäissuomeen verrattuna:

- enemmän tämä-pronominia substantiivilausekkeiden määritteenä (Oinonen 2010).
- pidempiä virkkeitä (Eu-käännökset) (Ojala 2015).
- vähemmän johdospassiivia (Pitkänen 2010).
- vähemmän monipersonaisia passiivirakenteita (Pitkänen 2010).
- vakiintumattomia verbien U-johdoksia (Pitkänen 2010).
- enemmän, joskin hyvin marginaalisesti, kin-liitepartikkelia (Rajakari 2012).

Institutionaaliossa käännoosuomessa ei esiinny

- vakiintumattomia U-verbijohdoksia (Pitkänen 2010).

5.3 Kokoavasti tutkimuksen tuloksista

Metatutkimuksellinen sisällönanalyysi käännessuomen tutkimuksista osoitti mielestäni kiinnostavia tutkimustrendejä sekä tieteenalan termistön aukkoja. Käännessuniversaaleja on kritisoitu laajasti tutkimuksessa aiemminkin, mutta haluaisin vielä tämän tutkimuksen pohjalta korostaa sitä, ettei joko eri universaaleihin ole aukoton tai kaikilta osin edes toimiva. Universaalihypoteesit ovat ehdotuksia, ja niitä on myös tulkittu hyvin eritavalla. Tilaa mielestäni olisi uudelleen luokittelulle, nimeämiselle ja uusien kategorioiden luomiselle.

Itse kaipaisin käännessuniversaaleihin ja niiden tutkimukseen enemmän kaksitasoisuutta. Mielestäni huomioon tulisi vielä tarkemmin ottaa kielen pintataso, jossa käännesskielen ilmiöt näkyvät esimerkiksi kielen piirteiden ali- tai yliedustuvuutena. Tämän lisäksi huomioon olisi otettava miksi-taso eli miksi jokin pintatasolla havaittava ilmiö esiintyy käännesskielessä. Uniikkiaainesten hypoteesi on mielestäni loistava esimerkki siitä, että on pureuduttu kielen pintatason alapuolelle ja tutkittu myös sitä, miksi jokin kielenaines aliedustuu.

Tutkimuksessa on myös havaittu tendenssi suomen kielen analyyttistymiselle, kun kääntämistä tehdään suomeen verrattuna analyyttisemmästä kielestä. Tätä ajatusta tukevat mielestäni muun muassa havainnot minä-pronominin yliedustumisesta saksasta ja englannista käännessä (Mauranen & Tiittula 2005). Synteettisyyden ja analyttisyyden mittareiden tutkimukselle olisikin mielestäni lisätarvetta. Selvittää mielestäni voisi myös esiintyykö esimerkiksi englannissa synteettistymistä analyttisemmästä kielestä käännessä. Pitäisin kuitenkin mahdollisena lähdekielen typologisen imun universaalia tämän hetkisten tutkimustulosten valossa.

Yksi vaihtoehto olisi tietenkin myös luopua ns. luopua ”käsiteuniversaaleista” ja siirtyä lähemmäs Greenbergin universaaleja eli käyttää ns. universaalilausekkeita universaalitermien sijaan (ks. luku 2.1). Tämä toisaalta kuitenkin pirstaloittaa ajatusta myös kääntämisprosessia kuvaavista universaaleista.

Pro gradu -tutkielmia valmistui käännössuomeen liittyen eniten vuosina 2010 ja 2012. Viime vuosina vauhti on hidastunut. Toivonkin, ettei tämä ole merkki tutkimusalan kokoon kuivumisesta. Käännössuomen tutkimus on työlästä ja vaatisi vielä valtavasti työtä, mutta mielestäni se on sen arvoista. Uskon myös, että tutkittavaa löytyy vielä paljon, erityisesti institutionaalisen kääntämisen alueella. Toinen mielenkiintoinen näkökulma, jota olen yrittänyt itsekin kandidaatin tutkielmassani lähestyä, on opiskelijakääntäjien kieli. Tällä hetkellä tutkimuksissa on suosittu ammattikäntäjien huoliteltua kieltä, mutta mielenkiintoisia löydöksiä voitaisiin saada tutkimalla vielä vähemmän käännöskokemusta omaavia kääntäjäopiskelijoita.

Kaiken kaikkiaan tutkimustulokset eivät mielestäni tuoneet suuria yllätyksiä. Lähdekielijakauma oli vielä odotettua suppeampi ja korpuksien käytön oli vielä odotettua monimuotoisempaa. Universaalien tutkimus oli tasaista, mutta tulosten jakautuminen eri universaalien välille ei taas ollutkaan aivan niin tasaista. Pro gradu -tutkimukset olivat tutkimustyypeistä tutkimusasetteluiltaan ja korpuksiltaan huomattavasti kokeellisempia kuin väitöstutkimukset sekä muut tutkimukset. Pro gradu -tutkimuksissa oli rohkeasti lähdetty tutkimaan hyvinkin erilaisia tekstilajeja. Tämän työn materiaalin tutkiminen avasi mielestäni käännössuomen tutkimuksen, ja erityisesti siis pro gradu -tutkielmien, kenttää ja toi esille ehkä pienemmällekin huomiolle jääneitä tutkimuksia.

6 LOPPUSANAT

Tämä työ oli yritys järjestellä yhden aihepiirin tutkimuksia tilastolliseen muotoon ja saada näin esiin uutta tietoa. Se ei osoittautunut mutkattomaksi tai helpoksi, eikä myöskään kaikilta osin täysin toimivaksi. Metodina sisällön luokittelu ei ollut aineistolle ehkä kuitenkaan paras mahdollinen valinta. Tämä toisaalta myös mielestäni osoittaa, ettei käännösuniversaaliajattelu ja -jaottelu tällaisenaan ole toimivin mahdollinen. Jos kielelliselle vaihtelulle luodaan luokkia, pitäisi luokkia myös pystyä käyttämään. Tällä hetkellä luokat ovat kuitenkin päällekkäisiä ja jopa toistensa kanssa vastakohtaisia. Mielestäni järkevää ja kielentutkimuksen kannalta hyödyllistä on siis rakentaa kuvausta ja universaaleja, joista on luettavissa kielen pinnassa tapahtunut muutos, joka on aiheutunut käännösprosessin, on sitten kyseessä lähdekielestä tai muusta johtuva muutos, tuloksena, ja mahdollisesti miksi näin on käynyt. Suoria syy-seuraus-suhteita kielessä on paikoin jopa mahdoton osoittaa, mutta käännössuomen tutkimus osoittaa myös hyvin onnistuneita esimerkkejä tällaisista löydöksistä.

Mitkä sitten ovat käännössuomea tyypillisiä piirteitä ja mitkä taas alkuperäissuomen? Kielestä puhuessa emme voi koskaan löytää yhtä ainoaa vastausta. Kieli muuttuu ja elää, se on yksilöllinen kokemus, eikä se tottele aina ennalta määrättyjä sääntöjä. Kieli on kuitenkin ihmiselle niin läheinen ja henkilökohtainen asia, että siitä jaksetaan usein väitellä kiivaastikin. Ei ole samantekevää, miltä kieli näyttää tai varsinkaan miltä kieli tuntuu. Olemme usein vastahakoisia kielen muutoksille, varsinkin suomen kirjakielessä. Jokainen kielitoimiston ”myönnytys” saa aikaan kiivaan väittelyn sanomalehtien mielipideosastolla, ja vierassanojen hyväksyminen sanakirjaan tuntuu välillä olevan rikos isänmaallisuutta kohtaan. Tommola (2005: 103) pitää hyvinkin mahdollisena, että käännössuomi ja käännöstoiminta olisivat osaltaan mukana edistämässä kielenmuutosta. On myös hankalaa vetää todellista rajaa siihen, miten yleisesti näiden käännösuniversaalien voidaan olettaa toteutuvan. Voidaanko enää puhua universaaleista, jos ne ovat kielipari-, tekstilaji- tai jopa vain kääntäjäkohtaisia. Täytyy tietenkin muistaa, että kieliä ja kielenilmiöitä tutkittaessa vaihtelua tulee aina esiintymään. Ei ole kahta samanlaista kielenkäyttäjää, ja näin ollen yksiselitteisten ”luonnonlakien” löytäminen voi loppujen lopuksi olla, jos ei mahdotonta, niin ainakin erittäin haastavaa, ja lopputulokset saattavat päätyä olemaan liian ylimalkaisia. Chestermanin (2004: 43) mukaan universaali

ei terminä ole ongelmallinen, jos sitä käytetään viittamaan piirteisiin, jotka koskevat laajempaa otosta eivätkä jotain tiettyä pientä käännosten alalajia. Olen tästä hyvinkin samaa mieltä, ja näkemykseni mukaan käännoosuomen tutkimus on ajautunut ajoittain liian marginaaliseen pienien aineistojen tarkasteluun. Totta kai yhteisiä piirteitä on ehkä helpompi löytää pienistä saman tekstilajin aineistoista, mutta voidaanko silloin puhua koko käännoškielen universaaleista, on eri asia.

Kuten tiedämme kielen variaation tutkimuksesta, voidaan kielestä erottaa esimerkiksi sen puhujien asuinpaikan mukaan dialekteja tai sosiaalsekonomisen statuksen mukaan sosiolekteja. Ihmisellä on tapana muuttaa kielenkäyttöään kommunikaatiotilanteen mukaan. Kieli on aina lähtökohtaisesti kommunikaation väline ja jatkuvasti altis muutokselle. Näin ollen myös kääntäminen on omanlaisensa kielen kommunikaatiotilanne. Kuten jo mainittu, se eroaa ns. spontaanista kirjoittamisesta, ja näin ollen myös käännosten kieli on omanlaistaan. Mielestäni on siis näin ollen perusteltua puhua käännoosuomesta kielivarianttina tai kielivariantteina. Emmehän puhua vain yhdestä murteestakaan. Käännoškielystä ei ole vielä olemassa kattavia kuvauksia, mutta en näe sitä mahdottomaksi saavuttaa ahkeralla tutkimuksella. Tiedämmehän jo, että käännosten kieli tosiaankin on erilaista. Sen vaihtelu ei ole fonologista tai välttämättä morfologista vaan pikemminkin leksikaalista, semanttista, syntaktista ja jopa tekstuaalista.

Suomen kielen huippuunsa viety hallitseminen on kääntäjälle vieraan kielen hallitsemisen rinnalla, jos ei tärkeämpää niin ainakin aivan yhtä tärkeää. Jo kääntämisen opinnoissa tulisikin mielestäni keskittyä vielä vahvemmin suomen kielen opintoihin ja tehdä tulevaisuuden kääntäjät tietoisiksi käännoškielen vaihteluista ja erityispiirteistä. Esimerkiksi Turun yliopistossa on tutkintouudistusten myötä jouduttu supistamaan kääntäjäopiskelijoiden pakollisia suomen kielen opintoja. Toivottavasti säästötoimenpiteet yliopistomaailmassa eivät tue muuallakin tämän suuntaista kehitystä. Kieli on hyvin monimuotoinen, vaihteleva ja monipuolinen työväline. Kääntäjillä näitä työvälineitä on väistämättäkin monta, ja kaikkien läpikohtainen tuntemus on se, mikä loppupeleissä rakentaa kääntäjän vankkumattoman ammattitaidon perustan. Kieltä on hyvä pohtia monelta kantilta, ja toivonkin, että tämä työ osaltaan saa aikaan pohdintaa ja kiinnostusta tulevaisuudessa tarttua uusiin kiinnostaviin ja kutkuttaviin aiheisiin niin käännoosuomen kuin kääntämisen tutkimuksessa ylipäänsä.

LÄHTEET

Aineistolähteet:

- Aronen, Hanna 2005. Pitkien virkkeiden parenteettisuus englannista käännettyissä ja alun perin suomeksi kirjoitetuissa akateemisissa teksteissä. Teoksessa: Anna Mauranen & Jarmo H. Jantunen (toim.), 245–264.
- Auvinen, Mira 2005. Geneerinen sinä käännessuomessa ja alkuperäissuomessa - kvantitatiivinen vertailu. Teoksessa: Anna Mauranen & Jarmo H. Jantunen (toim.), 71–83.
- Bogdanoff, Eva-Maria 2008. *Harjoitetaanko kehoa vai treenataanko kroppaa? Käännessuomen ja alkuperäissuomen piirteiden tarkastelua kahdessa liikunta- ja hyvinvointialan aikakauslehdessä*. Tampereen yliopisto: Kieli- ja käännöstieteiden laitos. Pro gradu- tutkielma.
- Eskola, Sari 1997. *Käännessuomen syntaktisia ominaispiirteitä - autenttisten suomenkielisten ja suomennettujen kaunokirjallisten teosten vertailua*. Tampereen yliopisto: Venäjän kielen kääntäminen ja tulkkaus. Pro gradu -tutkielma.
- Eskola, Sari 2002. *Syntetisoivat rakenteet käännessuomessa. Suomennetun kaunokirjallisuuden ominaispiirteiden tarkastelua korpusmenetelmillä*. Joensuu: Joensuun yliopisto.
- Holopainen, Mari 2006. *Yksinkertaistuuko opiskelijakäännösten kieli? Käännessuomen ja alkuperäissuomen vertailua korpustutkimusmenetelmin*. Tampereen yliopisto: Kieli- ja käännöstieteiden laitos. Pro gradu -tutkielma.
- Härme, Juho 2012. *Ajan adverbiaalin lauseasemasta - suomea, venäjää ja käännöskieltä vertaileva tutkimus*. Tampereen yliopisto: Kieli-, käännös- ja kirjallisuustieteiden yksikkö. Pro gradu -tutkielma.
- Jantunen, Jarmo H. 2004. *Synonymia ja käännessuomi*. Joensuu: Joensuun yliopisto.
- Laine, Miika 2010. *Eksplisiittistyminen käännessuomessa: Mitä astemääritteiden frekvenssit kertovat suomennosten erityispiirteistä?* Turun yliopisto: Kieli- ja käännöstieteiden laitos. Pro gradu -tutkielma.
- Mauranen Anna & Jarmo H. Jantunen (toim.) 2005. *Käännessuomeksi - tutkimuksia suomennosten kielestä*. Tampere Studies in Language, Translation and Culture Sarja A. Tampere: Tampere University Press.

- Mauranen, Anna & Liisa Tiittula 2005. MINÄ käännössuomessa ja supisuomessa. Teoksessa: Anna Mauranen & Jarmo H. Jantunen (toim.), 35–69.
- Mihailov, Mihail 2005. Venäjistä käännettyssä suomessa on enemmän ”hyvyyttä“. Teoksessa: Anna Mauranen & Jarmo H. Jantunen (toim.), 245–26.
- Nevalainen, Sampo 2005. Köyhtyykö kieli käännettäessä? - Mitä taajuuslistat kertovat suomennosten sanastosta. Teoksessa: Anna Mauranen & Jarmo H. Jantunen (toim.), 139–160.
- Palomäki, Susanna 2006. *Käännössuomi ja käännöskielen universaalihypoteesien toteutuminen käännössuomessa*. Turun yliopisto: Englannin kielen laitos. Pro gradu -tutkielma.
- Pitkänen, Taina 2010. *Monipersoonainen passiivi käännössuomessa ja alkuperäissuomessa*. Tampereen yliopisto: Kieli- ja käännöstieteiden laitos. Pro gradu -tutkielma.
- Puurtinen, Tiina 2005. Käännössuomen piirteitä lastenkirjallisuudessa. Teoksessa: Anna Mauranen & Jarmo H. Jantunen (toim.), 211–223.
- Oinonen, Terhi 2010. *Demonstratiivipronomini määräisenä artikkelina ja eksplisiittistymisen alkuperäissuomessa ja käännössuomessa: korpuspohjainen tutkimus*. Turun yliopisto: Kieli- ja käännöstieteiden laitos. Pro gradu -tutkielma.
- Ojala, Elina 2015. *Kieli, kääntäminen ja instituutio – onko institutionaalisten tekstien kieli yksinkertaisempaa käännöksissä?* Tampereen yliopisto: Kieli-, käännös- ja kirjallisuustieteen yksikkö. Pro gradu -tutkielma.
- Rajakari, Annina 2012. *Uniikkiaineokset lakikielessä. Kin-liitepartikkelin käyttö käännettyissä ja alun perin suomeksi kirjoitetuissa lakiteksteissä*. Helsingin yliopisto: Nykykielten laitos. Pro gradu -tutkielma.
- Rajasalo, Annika 2012. *"Ich liebe dich doch auch." "Minäkin rakastan sinua." Käännösuniversaalit ja saksan kielen doch-partikkeli lausuman sävyttäjänä - merkitys, funktiot ja kääntäminen*. Tampereen yliopisto: Kieli-, käännös- ja kirjallisuustieteen yksikkö. Pro gradu -tutkielma.
- Tirkkonen-Condit, Sonja 2005. Häviävätkö uniikkiaineokset käännössuomesta? Teoksessa: Anna Mauranen & Jarmo H. Jantunen (toim.), 123–137.
- Ulanto, Mirka 2012. *"Ei vain parempi, vaan paras." Komparaatio käännössuomessa*. Turun yliopisto: Kieli- ja käännöstieteiden laitos. Pro gradu -tutkielma.

Kirjallisuuslähteet:

- Baker, Mona 1993. Corpus linguistics and translation studies – implications and applications. Teoksessa: Mona Baker, Gill Francis & Elena Tognini-Bonelli (toim.) *Text and Technology: In Honour of John Sinclair*. Amsterdam: John Benjamins Publishing Company. 233–250.
- Blum-Kulka, Shoshana 1986. Shifts of Cohesion and Coherence in Translation. Teoksessa: Juliane House & Shoshana Blum-Kulka (toim.) *Interlingual and Intercultural Communication - Discourse and Cognition in Translation and Second Language Acquisition Studies*. Tübingen: Gunter Narr Verlag, 17–35.
- Chesterman, Andrew 2004. Beyond the Particular. Teoksessa: Anna Mauranen & Pekka Kujamäki (toim.) *Translation Universals - Do they Exist*. Amsterdam: John Benjamins Publishing Company, 33–49.
- Eskola, Sari 2002. *Syntetisoivat rakenteet käännessuomessa. Suomennetun kaunokirjallisuuden ominaispiirteiden tarkastelua korpusmenetelmillä*. Joensuu: Joensuun yliopisto.
- Even-Zohar, Itamar 1990a. Polysystem Theory. *Poetics today* 11:1. 9–26.
- Even-Zohar, Itamar 1990b. Translated Literature within the Literary Polysystem. *Poetics today* 11:1. 45–51.
- Frawley, William 1984. Prolegomenon to a Theory of Translation. Teoksessa: William Frawley (toim.) *Translation: Literary, Linguistic and Philosophical Perspectives*. Newark: University of Delaware Press, 159–175.
- Greenberg, Joseph H. (et al.) 1966. Memorandum Concerning Language Universals. Teoksessa: Joseph H. Greenberg (toim.) *Universals of Language* (Second Edition). Cambridge (Massachusetts):M.I.T., XV–XXVII.
- Hirsjärvi, Sirkka, Pirkko Remes & Paula Sajavaara 2007. *Tutki ja kirjoita* (1. painos 1997). Keuruu: Otavan kirjapaino Oy.
- Jantunen, Jarmo & Sari Eskola 2002. Käännessuomi kielivarianttina: syntaktisia ja leksikaalisia erityispiirteitä. *Virittäjä* 2. 184–207.
- Jantunen, Jarmo H. 2004. *Synonymia ja käännessuomi*. Joensuu: Yliopistopaino.
- Kemppanen, Hannu 2008. *Avainsanoja ja ideologiaa: käännettyjen ja ei-käännettyjen historiatekstien korpuslingvistinen analyysi*. Joensuun yliopiston humanistisia julkaisuja n:o 51. Joensuu: Joensuun yliopistopaino.

- Kujamäki, Pekka & Mauranen Anna (toim.) 2004. *Translation Universals: Do They Exist?* Amsterdam: John Benjamins Publishing Company.
- Laviosa, Sara 2002. *Corpus-based Translation Studies. Theory, Findings, Applications.* Amsterdam; New York: Rodopi B.V.
- Laviosa, Sara 2013. Corpus Linguistics in translation studies. Teoksessa: Carmen Millán & Francesca Batrina (toim.) *The Routledge Handbook of Translation Studies.* Hoboken: Taylor and Francis, 228–240.
- Mauranen, Anna 2000. Strange strings in translated language. A study on corpora. Teoksessa: Maeve Olohan (toim.). *Intercultural Faultlines. Research Models in Translation Studies I. Textual and Cognitive Aspects.* Manchester: St. Jerome, 119–141.
- Mauranen, Anna 2004. Corpora, universals and interference. Teoksessa: Anna Mauranen & Pekka Kujamäki (toim.) *Translation Universals: Do they Exist?.* Amsterdam: John Benjamins Publishing Company, 65–82.
- Mauranen, Anna 2006. Translation universals. Teoksessa: Keith Brown (toim.) *Encyclopedia of Language and Linguistics* (Second Edition). Amsterdam; Boston: Elseviers, 93–100.
- Mauranen Anna & Jarmo H. Jantunen (toim.) 2005. Käännössuomeksi - tutkimuksia suomennosten kielestä. Tampere Studies in Language, Translation and Culture Sarja A. Tampere: Tampere University Press.
- Mauranen Anna & Jantunen Jarmo H. 2005: Lukijalle. Teoksessa: Anna Mauranen & Jarmo J. Jantunen (toim.), 7-14.
- Mauranen, Anna & Tiittula Liisa 2005. MINÄ käännössuomessa ja supisuomessa. Teoksessa: Anna Mauranen & Jarmo H. Jantunen (toim.), 35–69.
- Nevalainen, Sampo 2005. Köyhtyykö kieli käännettäessä? - Mitä taajuuslistat kertovat suomennosten sanastosta. Teoksessa: Anna Mauranen & Jarmo H. Jantunen (toim.), 139–160.
- Paloposki, Outi 2005. Käännössuomen synty. Teoksessa: Anna Mauranen & Jarmo H. Jantunen (toim.), 15–31.
- Reiß, Katharina & Hans J. Vermeer 1984. *Grundlegungen einer allgemeinen Translationstheorie.* Tübingen: Max Niemeyer Verlag.
- Savola, Riku 2009. *Evidentiaalisuus ideologian ilmentäjänä. korpuslingvistinen avainsana-analyysi alun perin suomeksi kirjoitetuista ja venäjistä käännetyistä*

- historiateksteistä*. Tampereen yliopisto: Tampereen yliopiston kieli- ja käännöstieteiden laitos. Pro gradu -tutkielma.
- Tirkkonen-Condit, Sonja 2005. Häviävätkö uniikkiaineokset käännösuomesta? Teoksessa: Anna Mauranen & Jarmo H. Jantunen (toim.), 123–137.
- Tommola, Hannu 2005. Empiirisiä havaintoja ja kriittisiä huomioita käännösuomesta. Teoksessa: Anna Mauranen & Jarmo H. Jantunen (toim.), 103–119.
- Toury, Gideon 1980. *In Search of a Theory of Translation*. Jerusalem: Academic Press.
- Toury, Gideon 2012. *Descriptive Translation Studies: and beyond*. Amsterdam; Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.
- Tuomi, Joni & Anneli Sarajärvi 2009. *Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi*. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi.

LIITTEET (1–3)

Liite 1

Luokittelulomake

Tutkielma: _____

Tekijä: _____

Tutkimustyyppi: _____

Ilmestymisvuosi: _____

Yliopisto: _____

- 1) Mitä käännösuniversaalia/käännösuniversaaleja tutkimus tarkastelee?
 Eksplisiittistyminen
 Yksinkertaistuminen
 Epätyypilliset frekvenssit
 Lähdekielen interferenssi
 Konventionaalistuminen
 Ei mitään

- 2) Onko tarkasteltu universaali T- vai S-universaali?
 T-universaali
 S-universaali

- 3) Millainen korpus tutkimuksessa oli käytössä?
Sanamäärä: _____
Korpustyyppi: _____
Tekstilaji: _____
 Käännössuomen korpus Jokin muu korpus Yhdistetty

- 4) Mikä on tutkimuksen lähdekieli?
 Monilähdekielinen
 Ei ilmoitettu/Ei tiedossa
Lähdekieli: _____

- 5) Tukevatko tulokset jotain käännöskielen universaalihypoteesia?
 Ei
 Kyllä, mitä? Eksplisiittistyminen
 Yksinkertaistuminen
 Epätyypilliset frekvenssit
 Lähdekielen interferenssi

Liite 2

Tutkimusten luokittelut tutkimuskysymyksittäin

Eksplisiittistytminen (n=5)	Yksinkertaistuminen (n=9)	Epätyyppilliset frekvenssit (n=11)	Lähdekielelinterferenssi (n=7)	Konventionaalistuminen (n=5)	Ei tutkittu suoranaisesti universaaleja (n=2)
GUI1 GOi1 GLa1 GBo2 TMaTi	VJa2 VJa3 VEs1 VEs2 GOj GRs GBo3 GHo1 TNe	VJa1 VEs2 GUI2 GLa2 GRs GPi GHo2 GRk TMi TAr TTi	VJa4 GLa3 GUI2 GHä TMi TAr TAu	GUI1 GUI2 GRs GBo1 GBo4	GEs TPu

Taulukko 1. Tutkimuskysymys 1: Mitä käännöskielen universaalia tutkimuksessa tutkittiin?

T-universaali (n=26)	S-universaali (n=4)
VJa1, VJa2, VJa3, VJa4 VEs1, VEs2 GUI GOi GLa GOj GHä GRs GPi GBo GHo GEs GRk TAr2 TAu TMaTi Tmi GTe TNe TPu TTi	GRs GHo TMaTi Tmi

Taulukko 2. Tutkimuskysymys 2: Tutkittiinko tutkimuksessa T- vai S-universaaleja?

Englanti (n=12)	Saksa (n=2)	Venäjä (n=5)	Tanska (n=1)	Monilähdekielinen (n=5)	Ei ilmoitettu/ Ei tiedossa (n=1)
VJa VEs GUI GLa GPi GEs GTe TAr TAu TMaTi TPu TTi	GRs TMaTi	VEs GHä GHo GEs Tmi	GBo	VJa GLa GOi GRk TNe	GOj

Taulukko 3. Tutkimuskysymys 4: Mikä lähdekieli/mitä lähdekieliä tutkimuksen aineistossa oli?

Kyllä (n=18)	Ei (n=10)
VJa1 VJa2 VJa4 VEs GOi GHä GRs GPi GBo4 GHo GEs GTe TAr TAu TMaTi TMi TNe TPu	VJa3 GUI GLa GOj GBo1 GBo2 GBo3 GHo GRk TPu

Taulukko 4. Tutkimuskysymys 5a: Tukevatko tulokset jotakin käännöskielen universaalihypoteesia?

Eksplii- siittistyminen (n=4)	Yksinkertaistu- minen (n=3)	Epätyyppilliset frekvenssit (n=12)	Lähdekielen interferenssi (n=10)	Konventionaa- listuminen (n=6)
GOi GTe TMaTi TPu	VJa2 GHo TNe	VJa1 VEs GRs GPi GHo GEs TMi TAr TMaTi TMaTi TPu TTi	VJa4 GOi GHä GBo4 GEs GTe TAu TMi TAr TAu	GPi GBo4 TAu TMi TPu TTi

Taulukko 5. Tutkimuskysymys 5b: Mitä hypoteesia tutkimukset tukevat?

Liite 3

Deutsche Kurzfassung

Einleitung

Diese Pro Gradu -Arbeit behandelt übersetzte finnische Sprache und sogenannte Übersetzungsuniversalien. Die Untersuchung der übersetzten Texte hat in den letzten Jahren eine neue Richtung genommen. Sogenannte Übersetzungsuniversalien sind allgemeine Tendenzen, die unabhängig von Ziel- und Ausgangsprache in der übersetzten Sprache vorkommen. Die grundlegende Idee zur Untersuchung der Übersetzungsuniversalien kam von Mona Baker. Baker (1993) schlug vor, dass man Übersetzungsuniversalien und übersetzte Sprache mit Hilfe der Korpuslinguistik untersuchen sollte. Die übersetzte Sprache wird korpuslinguistisch mit der Originalsprache verglichen und dadurch können Unterschiede dieser zwei Sprachformen nachgewiesen werden. Diese zwei Sprachformen werden in dieser Arbeit Übersetzungsfinnisch und Originalfinnisch genannt. An der Universität Joensuu (jetzt Universität Ost-Finnland) wurde in den Jahren 1997-2002 ein Forschungsprojekt des Übersetzungsfinnischen und der Übersetzungsuniversalien (*Käännössuomi ja kääntämisen universaalit - tutkimus korpusaineistolla*) durchgeführt. Ein Teil dieses Projekts war, dass das Korpus Übersetzungsfinnisch (*Käännössuomen korpus*) zusammengestellt wurde. Mit Hilfe dieses Korpus wurden bisher zahlreiche Untersuchungen auf den Weg gebracht.

In dieser Pro Gradu -Arbeit werden diese Forschungsarbeiten analysiert und kategorisiert. Die Arbeit soll als umfangreicher Literaturbericht und als eine Zusammenfassung des Forschungsparadigmas gelten. Die Kategorisierung wird mit Hilfe von fünf Forschungsfragen ausgeführt. Mit der Kategorisierung sollen Forschungstendenzen und mögliche Lücken in der Forschung entdeckt werden. Als Primärmaterial wurden Dissertationen, Pro Gradu -Arbeiten und einige andere Forschungsarbeiten gewählt. Diese Arbeit konzentriert sich besonders darauf, was nach dem Forschungsprojekt von Joensuu passiert ist.

Theoretische Grundlagen

Wie schon erwähnt, gab Baker (1996) den ersten Anstoß für die korpuslinguistische Übersetzungswissenschaft. Die zwei hauptsächlichen Theorien hinter diesem Forschungsgebiet sind Sprachtypologie und deskriptive Übersetzungswissenschaft. Auch die Polysystemtheorie hatte einen starken Einfluss darauf, wie man die übersetzte Sprache sieht.

In der Sprachtypologie erforscht man Sprachstrukturen und sprachliche Tendenzen, die Universalien genannt werden. Man sucht nach diesen Universalien mit Hilfe von Sprachvergleichen (Croft 2003:1). Die sogenannten Greenberg-Universalien sind Vorschläge für einige universale Eigenschaften der Weltsprachen (Greenberg 1961). Das andere wichtige Gebiet der Sprachtypologie neben der Sprachuniversalienforschung ist die morphologische Typologie. In der morphologischen Typologie werden Sprachen aufgrund ihrer Morphologie in polysynthetische, synthetische und analytische Sprachen geteilt. (Brown 2011: 487.)

Die Untersuchung von den Übersetzungsuniversalien und der Übersetzungssprache gehören zur deskriptiven Übersetzungswissenschaft. Gideon Toury gilt als Pionier der deskriptiven Übersetzungswissenschaft. Der Zweck ist das Übersetzen als Phänomen zu beschreiben und empirische Beobachtungen zu erklären. In der deskriptiven Übersetzungswissenschaft können theoretische Hypothesen getestet werden. Idealerweise ergänzen theoretische und deskriptive Übersetzungswissenschaft einander. (Toury 1980: 80.) Nach Toury (1980: 35) sollte man sich nicht nur auf Ausgangssprache und -texte konzentrieren. Demnach sind ausgangstextorientierte Theorien nicht für die deskriptive Übersetzungswissenschaft gültig, weil ihrem Standpunkt nach Übersetzungen immer als einer Art Widerspiegelung des Ausgangstextes gesehen werden (Toury 1980: 35).

In der korpuslinguistischen Übersetzungswissenschaft werden also Tendenzen gesucht und dadurch Übersetzungsuniversalien formuliert. Baker kritisierte die Übersetzungswissenschaft dafür, dass Übersetzungen nur als Versionen der Ausgangstexte erforscht wurden. Dabei werden Übersetzungen als sekundär gesehen. (Baker 1993: 233-235.) Baker sieht, dass Übersetzungen und ihre Universalien auch

andere Tendenzen als Interferenz enthalten können. Sie meint, dass Universalien, die in den Zieldtexten vorkommen, nicht nur aus dem Ausgangstext oder aus der Ausgangssprache stammen, sondern in dem Sinne universal sind, dass sie das ganze Übersetzen betreffen und nicht nur in einer Sprache vorkommen. (Baker 1993: 243-245.)

Unter dem Terminus korpuslinguistische Übersetzungswissenschaft versteht man eher die Methode als das Forschungsobjekt. In der Korpuslinguistik können große Textmassen computergestützt untersucht werden. Damit kann man immer größere Textmassen untersuchen und solche sprachliche Tendenzen finden, die manuell nicht zu finden sind. (Eskola 2002: 23-36.)

Die Übersetzungsuniversalien sind nicht unproblematisch. Sie werden von Forschern unterschiedlich verstanden und manche Forscher haben auch das ganze Universaliendenken scharf kritisiert. Auch andere Termini an der Stelle von Universalien wurden vorgeschlagen. In dieser Arbeit wurde jedoch der Terminus Übersetzungsuniversalie gewählt und benutzt. Die in dieser Pro Gradu -Arbeit betrachteten Übersetzungsuniversalien sind Explizierung, Simplifizierung, Konventionalisierung, untypische Frequenzen und Interferenz aus der Ausgangssprache. Die Universalie der untypischen Frequenzen enthält auch die sogenannte „Unique Items Hypothesis“. Typischerweise in der Forschung über Übersetzungsfinnisch, wie auch über andere Übersetzungssprachen, werden Korpora von Übersetzungsfinnisch und Originalfinnisch miteinander verglichen und damit nach Übersetzungsuniversalien gesucht.

Unter Explizierung versteht man das Phänomen der Übersetzungssprache explizierter als die Originalsprache zu sein. Das heißt zum Beispiel, dass ÜbersetzerInnen die Tendenz haben, mehr zu erklären. Dieses Erklären kann lexikalisch, syntaktisch oder semantisch sein. (Mauranen 2006: 95, Eskola 2002:54.) Blum-Kulka (1986) hat als Erste Kohäsion und Kohärenz der Übersetzungen untersucht und herausgefunden, dass sie explizierter als Originaltexte sind. Dieses Explizieren kommt trotz des Sprachpaares vor (Blum-Kulka 1986: 19). Explizierung im Übersetzungsfinnisch haben u.a. Mauranen und Tiittula (2005) erforscht. Sie stellten fest, dass das finnische Personalpronomen „minä“ explizierter im Übersetzungsfinnisch als im Originalfinnisch benutzt wird.

Simplifizierung heißt, dass die Übersetzungen tendieren, einfacher als Originaltexte zu sein. Das kann rein numerisch vorkommen, zum Beispiel so, dass Übersetzungen weniger Wörter enthalten, aber auch so, dass in Übersetzungen weniger Synonyme benutzt werden. (Eskola 2002: 52-53.) Laviosa-Baithwaite (1996) stellte in ihrer Dissertation fest, dass es in Übersetzungen weniger lexikalische Wörter im Verhältnis zu den grammatikalischen Wörtern gibt. In Übersetzungen ist es auch typisch, frequentere Wörter vorzuziehen. Nevalainen (2005) bewies, dass Übersetzungsfinnisch lexikalisch ärmer als Originalfinnisch ist. Es gibt aber auch widersprüchige Ergebnisse von Simplifizierung im Übersetzungsfinnisch. Die Universalie ist umstritten und teilweise übereinanderliegend mit der Universalie Konventionalisierung.

Untypische Frequenzen sind in Übersetzungen sehr charakteristisch. Das heißt, dass es bestimmte sprachliche Elemente in den Übersetzungen im Vergleich zu den Originaltexten entweder mehr oder weniger gibt. Eskola (2002) hat festgestellt, dass einige syntaktische Strukturen in Übersetzungsfinnisch seltener sind. Die „Unique Items Hypothesis“ wird als eine Unterkategorie der untypischen Frequenzen gezählt. Tirkkonen-Condit (2002, 2004) hat diese Hypothese entwickelt. Sprachliche Strukturen, die in einer Sprache einzigartig sind und beim Übersetzten nur in der anderen Sprache vorkommen, tendieren in der Zielsprache im Vergleich zur Originalsprache weniger frequent zu sein. Zum Beispiel die finnische Verben „ehtyä“ und „malttaa“ sind einzigartig im Vergleich zu dem Englischen und kommen seltener im Übersetzungsfinnisch vor (Tirkkonen-Condit 2005: 123-124).

Interferenz aus der Ausgangssprache wird heute auch zu den Übersetzungsuniversalien gezählt. Es ist aber problematisch festzustellen, welche Charakteristika der Übersetzungen tatsächlich Interferenz sind. Interferenz wird in der Forschung nicht als unerwünscht betrachtet, weil deskriptive Übersetzungswissenschaft nicht normativ ist. Nach Chesterman (1997) sind die Universalien von Interferenz aus der Ausgangssprache und der Konventionalisierung miteinander verknüpft, weil ÜbersetzerInnen konventionellere Sprache produzieren, in dem sie versuchen, Interferenz zu vermeiden.

Konventionalisierung als Übersetzungsuniversalie bedeutet die Tendenz der übersetzten Sprache normalisierter oder konventioneller im Gegenüber zur Originalsprache zu sein. ÜbersetzerInnen sind zum Beispiel wahrscheinlicher Standardsprache in Stelle von

dialektalen oder umgangssprachlichen Ausdrücken zu benutzen. Konventionalisierung kann also als eine Art von sprachlicher Abflachung verstanden werden. (Mauranen 2006: 96.)

Chesterman (2004) hat vorgeschlagen, dass man Übersetzungsuniversalien in zwei Typen teile. S-Universalien (S=source, Ausgang) sind Universalien, die bei dem Vergleich von Ausgangstext und Zieltext vorkommen. T-Universalien (T=target, Ziel) dagegen sind Universalien, die bei dem Vergleich von Zieltext und einem originalsprachlichen Text vorkommen.

Übersetzungsfinnisch erforscht man typischerweise mit einem einsprachigen Korpus, das aus zwei Teilkorpora besteht. Ein Teilkorpus präsentiert Übersetzungsfinnisch und eine Originalfinnisch. Genauso ein Korpus ist das Korpus Übersetzungsfinnisch (*Käännösuomen korpus*). Das Korpus enthält ca. 10 Millionen Wörter, unterschiedliche Textsorten und Übersetzungen aus mehreren Ausgangssprachen. Alle Übersetzungen in dem Korpus stammen von professionalen ÜbersetzerInnen. (Mauranen 2004: 72-75.)

Methoden und Hypothesen

Diese Arbeit ist eine Inhaltsanalyse. Das Ziel dieser Arbeit ist das Primärmaterial nach im Voraus bestimmten Kriterien zu kategorisieren. Damit wird nach Forschungstendenzen gesucht. Das andere Ziel dieser Arbeit ist die Forschungsarbeiten über Übersetzungsfinnisch einen größeren Leserkreis zugänglich zu machen. Besonders Pro Gradu -Arbeiten können leicht vergessen werden, obwohl sie sehr informativ wären.

Das Primärmaterial wurde nach fünf Forschungsfragen kategorisiert. Diese fünf Fragen sind theoretisch relevant und interessant. Sie wurden auf Basis der theoretischen Grundlagen gewählt.

1. Welche Übersetzungsuniversalie/Übersetzungsuniversalien werden in der Arbeit betrachtet?
2. Ist die Universalie ein T- oder S-Universalie?
3. Wie ist das Korpus der Arbeit?
4. Was ist die Ausgangssprache des Korpus in der Arbeit?
5. a) Stützt das Forschungsergebnis die Übersetzungsuniversalienhypothesen?
b) Welche Hypothese der Übersetzungsuniversalien?

Nach diesen fünf Fragen wurde das Primärmaterial kategorisiert. Für jede Forschungsfrage wurde auch eine Hypothese gebildet.

Hypothese 1. Die Forschung konzentriert sich eher auf einige Universalien als auf alle.

Hypothese 2. T-Universalien wurden häufiger erforscht.

Hypothese 3. Die Korpora der Arbeiten unterscheiden sich stark voneinander.

Hypothese 4. Große indoeuropäische Sprachen sind als Ausgangssprachen der Korpora dominant.

Hypothese 5. Es gibt mehr Ergebnisse, die das Übersetzungsuniversaliendenken stützen, als solche, die es nicht stützen.

Vorstellung des Primärmaterials

Als Primärmaterial wurden in dieser Arbeit dreierlei wissenschaftliche Arbeiten benutzt. Die erste Gruppe besteht aus Dissertationen, die zweite aus Pro Gradu -Arbeiten und die dritte aus „anderen“ Forschungsarbeiten. In den Rahmen von Übersetzungsfinnisch wurden bisher drei Dissertationen geschrieben und zwei davon sind von den Hypothesen her als Primärmaterial dieser Arbeit geeignet. Pro Gradu -Arbeiten gibt es in dem Primärmaterial insgesamt 13 und andere Forschungsarbeiten 7. In der Tabelle 1 sind alle Forschungen nach dem Namen der Forscher dargestellt.

1. Dissertationen	2. Pro gradu -Arbeiten ⁴	3. Andere Forschungsarbeiten (alle 2005)
Jantunen (2004) Eskola (2002)	Ojala (2015) UTA Härme (2012) UTA Rajakari (2012) UH Rajasalo (2012) UTA Ulanto (2012) UTU Laine (2010) UTU Oinonen (2010) UTU Pitkänen (2010) UTA	Aronen Auvinen Mauranen & Tiittula Mihailov Nevalainen Puurtinen Tirkkonen-Condit

⁴ UTU=Universität Turku, UEF= Universität Ost-Finnland, UTA= Universität Tampere, UH = Universität Helsinki

	Teitto (2010) (UEF) Bogdanoff (2008) UTA Holopainen (2006) UTA Palomäki (2006) UTU Eskola (1997) UTA	
--	--	--

Tabelle 1. Primärmaterial

Das Primärmaterial wurde in den elektronischen Datenbasen der finnischen Universitäten gesucht. Einige Arbeiten mussten wegen ihrer Sprache oder Hypothesenstellung ausgelassen werden. Im Großen und Ganzen mussten sehr wenige Arbeiten ausgelassen werden und das Primärmaterial gibt einen sehr umfangreichen Einblick in die Forschung.

Analyse und Ergebnisse

Bei der ersten Forschungsfrage waren die Resultate gleichmäßig. Alle Universalien wurden in dem Primärmaterial untersucht. Die populärsten Universalien waren untypische Frequenzen und Konventionalisierung. In den meisten Arbeiten wurden mehrere Universalien untersucht und in zwei Arbeiten wurden Übersetzungsuniversalien nicht ausdrücklich untersucht. In den Dissertationen wurden nur Simplifizierung, untypische Frequenzen und Interferenz aus der Ausgangssprache untersucht. Konventionalisierung wurde nur in den Pro Gradu -Arbeiten behandelt. In den Pro Gradu -Arbeiten wurden alle Übersetzungsuniversalien untersucht, was auch damit erklärt werden kann, dass es am meisten Pro Gradu -Arbeiten gab. Außerdem war die Verteilung zwischen den Forschungstypen relativ ausgeglichen. Die Resultate haben die Hypothese, dass einige Universalien mehr erforscht sein würden, nicht gestützt.

Die zweite Forschungsfrage behandelte die Teilung in T- und S-Universalien. In 87% des Primärmaterials wurde T-Universalien untersucht. Nur vier Arbeiten behandelten S-Universalien und auch davon drei sowohl S- als auch T-Universalien. In allen Dissertationen wurden nur T-Universalien untersucht. Die zweite Hypothese wurde bestätigt.

Mit der dritten Forschungsfrage wurden die Korpora der Arbeiten kategorisiert. Die Korpora wurden nach Größen (nach Wörtern), Korpustyp, erforschter Textsorte und

danach, ob das Korpus Übersetzungsfinnisch benutzt wurde, klassifiziert. Die Größen waren sehr unterschiedlich, von einigen hunderten bis mehrere Millionen Wörter. Bei allen Fällen gab die Wortmenge kein hinreichendes Bild über die Größe, weil in einigen Arbeiten das Korpus nur aus einigen Romanen bestand. In diesen Fällen sind die Wortmengen groß, obwohl nur einige Übersetzer das Material hergestellt haben. In einigen Arbeiten wurde die Größe des Korpus nicht ausgedrückt. Das Korpus zum Übersetzungsfinnisch wurde in 48 Prozent als einziges Korpus der Arbeit und in 38 Prozent als ein Teilkorpus benutzt. Dieses Korpus ist also in dem Forschungsgebiet dominant. Andere Korpora wurden am meisten in den Pro Gradu -Arbeiten benutzt und in allen Dissertationen wurde das Korpus Übersetzungsfinnisch benutzt. Auch in den meisten anderen Forschungsarbeiten wurde das Korpus Übersetzungsfinnisch benutzt. Als Textsorte in den Arbeiten wurde Belletristik am meisten erforscht. Danach kamen institutionelle Texte, Belletristik und Fachliteratur zusammen und Fachliteratur. Insgesamt wurde Literatur im Ganzen am meisten erforscht. In allen Dissertationen wurde Belletristik als Material benutzt. Belletristik bildete eine große Kategorie und andere Textsorten kleinere Kategorien mit nur einigen Forschungsarbeiten. Die Hypothese war, dass es große Unterschiede in den Korpora gibt, und die Ergebnisse stützen die Hypothese.

Die Ergebnisse zeigen, dass die Forschung von Übersetzungsfinnisch sich stark auf die indoeuropäischen Sprachen konzentriert. Als einzelne Sprache hatte Englisch den größten Anteil mit 46 Prozent. An der zweiten Stelle sind ein bisschen überraschend Russisch und Korpora mit multilingualen Ausgangstexten. Das heißt, dass es in dem Korpus Übersetzungen aus mehreren Sprachen gibt und sie alle als eine Einheit betrachtet werden. Andere benutzte Ausgangssprachen waren Deutsch und Dänisch. In einigen Arbeiten wurde die Ausgangssprache des Korpus nicht bekanntgemacht. Überraschenderweise fehlten in den Korpora die bedeutenden indoeuropäischen Sprachen Spanisch und Französisch. Es ist auch beachtenswert, dass Schwedisch, die andere Nationalsprache Finnlands, fehlte. In den Pro Gradu -Arbeiten gab es mehr Variation der Ausgangssprachen in den Korpora und die zwei anderen Forschungstypen konzentrierten sich stärker auf Englisch, Russisch und Korpora mit mehreren Ausgangssprachen. In vielen Arbeiten wurde dieselbe Hypothese sowohl mit einem Teilkorpus mit einer Ausgangssprache als auch mit einem Teilkorpus mit mehreren

Ausgangssprachen getestet. Die Ergebnisse der vierten Forschungsfrage stützten die Hypothese.

Die fünfte Forschungsfrage behandelte die Ergebnisse der Arbeiten. In 64 Prozent der Arbeiten stützten die Ergebnisse wenigstens eine Übersetzungsuniversalie. Die Ergebnisse der Pro Gradu -Arbeiten teilten sich ungefähr gleichmäßig. Die Dissertationen und die anderen Arbeiten hatten mehr Ergebnisse, für das Vorhandensein von Übersetzungsuniversalien. Das ist nicht überraschend, weil die Pro Gradu -Arbeiten auch experimenteller waren und mehr Variation hatten. Die Universalie der untypischen Frequenzen bekam am meisten Unterstützung durch die Ergebnisse der Analyse. Sie befasst großflächig sprachliche Variation. Viele Ergebnisse wurden auch als Universalie der Interferenz aus Ausgangssprache interpretiert. Die wenigsten Ergebnisse der Analyse erzielte die Universalie der Simplifizierung. Die Ergebnisse teilten sich relativ gleichmäßig zwischen den drei Forschungstypen.

Zusammenfassend könnte man sagen, dass es in den Pro Gradu -Arbeiten mehr Variation gab. Institutionelle Texte wurden in den Arbeiten als neues Material benutzt. Das bietet auch interessante Möglichkeiten für weitere Forschungsarbeiten. Die Ergebnisse stützten alle Hypothesen außer der ersten. Große Überraschungen gab es bei der Analyse nicht. Meiner Meinung nach sind die Resultate sehr interessant und informativ. Die Teilung zwischen den Übersetzungsuniversalien ist keinerlei problemlos und machte die Kategorisierung schwierig. Eine neue Definierung der Übersetzungsuniversalien könnte hilfreich sein und auch neue Übersetzungsuniversalien könnten möglicherweise genannt werden. Am meisten Arbeiten wurden in den Jahren 2005, 2010 und 2012 geschrieben. Hoffentlich ist dieses kein Zeichen davon, dass Übersetzungsfinnisch in der Zukunft weniger Interesse bei den Forschern weckt.

Ausblick

Diese Arbeit war ein Einblick in das Forschungsparadigma des Übersetzungsfinnisch. Die Variation der übersetzten Sprache sollte meines Erachtens auch in der Zukunft mehr Beachtung bekommen. Es ist nachgewiesen, dass übersetzte Sprache sich von der Originalsprache unterscheidet und wir gehen täglich mit Übersetzungen um. Es muss also unseren Sprachgebrauch auch beeinflussen. Übersetzungsfinnisch sollte meiner Meinung

nach als eine eigene Sprachvariante betrachtet und weiter erforscht werden. Die Variation dieser Sprachvariante ist nicht phonologisch oder morphologisch wie bei Dialekten und Soziolekten, sondern eher semantisch, lexikalisch, syntaktisch und sogar textlich. Übersetzen als Kommunikation hat besondere Züge und es gibt noch vieles, was wir über diesen Prozess nicht verstehen. Wichtig ist, dass wir uns dessen bewusst sind und auch weiterhin Fragen stellen und versuchen Antworten zu finden.